

Current Debates on Social Sciences 2

Culturel Studies

All Rights Reserved

It may not be reproduced in any way without the written permission of the publisher and the editor, except for short excerpts for promotion by reference.

ISBN: 978-605-9636-74-2

1st Edition

2019

Current Debates on Social Sciences 2

Culturel Studies

Bilgin Kùltür Sanat Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti. pursuant to the law of intellectual and artistic works, it may not be quoted, copied, reproduced or published in any way without written permission.

Editors

Meryem Bulut

Zeynel Karacagil

Cover and Page Design

Cansu ARAL

Publisher

Engin DEVREZ

Bilgin Kùltür Sanat Yayınları

Certificate No: 20193

Selanik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara

Phone: 0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68

www.bilginkultursanat.com

bilginkultursanat@gmail.com

Current Debates on Social Sciences 2
Culturel Studies

Editors

Meryem Bulut

Zeynel Karacagil

Bilgin Kùltür Sanat Yayınları
2019

İçindekiler

Türkiye’de İkinci Konut Veri Tabanı Oluşturulmasına Yönelik Bir Öneri: Manavgat, Antalya Örneği	5
Ayşe Okuyucu	
Mehmet Somuncu	
Akıl Dışılığıın Yorumlanması: Ankara’da McDüğünler.....	20
Maria Panova	
Ceren Aksoy Sugiyama	
Türkiye’de Kadın Söyleminin Bilgi Sosyolojisi Açısından İncelenmesi	33
Dursun Karakaya	
Sosyal Medya Delikanlılığı: Ekşi Sözlük Örneği.....	40
Esra Gedik	
Samet Talha Turgut	
Erken Ergenliğin Çocukların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Edinim Sürecine Etkisi	50
Hülya ÇAKIR	
Hatice BAŞ	
Sosyal Medyada Veri Toplama Yöntemleri Ve Kişisel Verileri Koruma.....	66
Kaan Aytaçoğlu	
Muzaffer Şahin	
Ortaokul Öğrencilerinin Huzurevi Algısı	77
Kübra ARSLAN	
Hande ŞAHİN	
Sibel ERKAL	
Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Çevresel Duyarlılıklarının Belirlenmesi.....	87
Kübra ARSLAN	
Hande ŞAHİN	

Türkiye’de İkinci Konut Veri Tabanı Oluşturulmasına Yönelik Bir Öneri: Manavgat, Antalya Örneği

Ayşe Okuyucu¹

Mehmet Somuncu²

1. Giriş

İkinci konutlarla ilgili uluslararası sistematik araştırmalar uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, odaklı araştırmalar 1950 ve 1960’larda başlamıştır (Hoogendoorn ve Visser, 2011: 189). Türkiye’de ikinci konutlar 1950’lerden itibaren gelişmesine karşılık ikinci konutlarla ilgili çalışmalar ancak son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır (Kılıçaslan, 2006: 148). Türkiye’de ikinci konutların niceliksel ve niteliksel sıçraması 1980’li yıllarda belirginleşmiştir (Bakırcı, 2007: 38-40). Günümüzde Türkiye’de önemli miktarda ikinci konut stoku bulunmaktadır ancak ikinci konutlarla ilgili akademik çalışmalar sınırlı olmuştur. Bu durum üzerinde etkili olan başlıca faktörlerden biri, ikinci konutlara ilişkin istatistiki veriler bulunmamasıdır. Dünya genelinde daimi ve ikinci konutlar arasında inşa amacının net olarak belirtilmemesi ve ikinci konutlarla ilgili çok farklı tanımlamalar olması, güvenli istatistiki verilerin bulunmamasına yol açmaktadır (Müller vd., 2004: 16). İkinci konutlarla ilgili istatistiksel verilerin eksik olmasından dolayı, ikinci konut sahipleri ile ilgili demografik verilerde de büyük sıkıntılar olmaktadır (Casado-Diaz, 2004: 219). İkinci konut sahipleri nüfus istatistiklerine farklı şekilde kaydedilebilmektedir ya da hiçbir kaydı olmadan alanda varlık gösterebilmektedirler. İkinci konut sahiplerinin sayısı ile ilgili resmi kayıtlarının olmaması araştırmalarda özellikle evren ve örneklemin tespit edilmesini son derece zor hale getirmektedir.

İkinci konut araştırmaları ile ilgili dünya genelinde ve Türkiye’de verimli istatistiki bilgiler bulunmaması, ikinci konutların gelişmesi ile ilgili farklı ülkelerin karşılaştırılmasını da güçleştirmektedir (Müller vd., 2004: 25). İkinci konutlarla ilgili nitelikli erişilebilir verilerin olması araştırmacılara; verilere ulaşmada ve araştırmanın geçerliliğini belirlemede, karşılaştırmalar yapmada yaratıcı ve pragmatik faydalar sağlayacaktır.

Günümüzde ikinci konutlara olan talebin yükselmesi ve gelecekteki muhtemel yükselme; ikinci konut sahiplerinin taleplerini anlama ve ikinci konut turizmi için ürün gelişme için önem taşımaktadır (Quinn, 2004: 114). Bununla birlikte giderek artan ikinci konutların lokasyon, dağılım ve etkileri ile ilgili araştırmalarda karşılaştırılabilir verilerin olması gelecek araştırmalar için önem taşımaktadır. Önemli analizler ve görselleştirme teknikleri ile Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ikinci konutların izlenmesi, planlı bir şekilde gelişmesi, mevcut konut stokunun pazarlanması ve yönetilmesi bakımından özel bir rol oynamaktadır. Ayrıca ikinci konutlarla ilgili kaliteli erişilebilir verilerin olması bu araştırma konusunun bir problem olmasını engelleyerek turizm ve turizm coğrafyası bağlamında konunun daha detaylı bir şekilde incelenmesine olanak sağlayacaktır. Bu nedenle bu araştırmada ikinci konutlara ilişkin belediye düzeyinde bir veri tabanı oluşturulmasında bir öneri getirilmesi amaçlanmıştır. Daha spesifik olarak bu çalışmada Antalya ilinin Manavgat ilçesinde ikinci konutlara ilişkin istatistiklerin oluşturulması ve ikinci konutların mekânsal özelliklerinin tespit edilmesinde CBS uygulanabilirliği ve önemi ele alınmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ayşe, Okuyucu, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ayse.okuyucu@bilecik.edu.tr

² Prof. Dr., Mehmet, Somuncu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, mehmet.somuncu@ankara.edu.tr

1.1. İkinci Konutların Tanımlanması ve Türkiye’de İkinci Konutlar

İkinci konutların tanımlanması; turizm ve rekreasyonel amaçların açıklanmasında önemli bir kriterdir. Clout (1969) ikinci konutları; sahipleri tarafından yılın belirli dönemlerinde ve kısa süreli olmak üzere, otel dışında tatil amaçlı kullanılan konut ve apartman daireleri olarak tanımlamıştır. İkinci konutlara ilişkin çeşitli tanımlamalar olmakla birlikte, ikinci konutlar için temel olan husus, onların rekreasyon amacı ile kısa ve uzun süreli boş zamanlarda kullanılmak üzere inşa edilmiş konutlar olmalarıdır (Özgüç, 1977: 79). İkinci konutlar; tatil konutları, yazlık evler, rekreasyonel evler, kabinler, kır evleri, cottage, villa, çiftlik evi vb. şekillerde adlandırılmaktadırlar (Hall ve Müller, 2004: 5)

İkinci konutların tanımlanmasında olduğu gibi sınıflandırılmalarında da büyük çeşitlilik vardır. Örneğin bazı ülkeler karavan ve tekneleri ikinci konut olarak kabul edebilmektedir. Bunun yanı sıra bazı ülkelerde de kırsal alanlardaki; boş evler, resmi olarak ikinci konut olarak sınıflandırılmaktadır. İkinci konutlar; sabit, taşınabilir ve yarı taşınabilir olmak üzere başlıca üç grupta sınıflandırılmaktadırlar (Tablo 1).

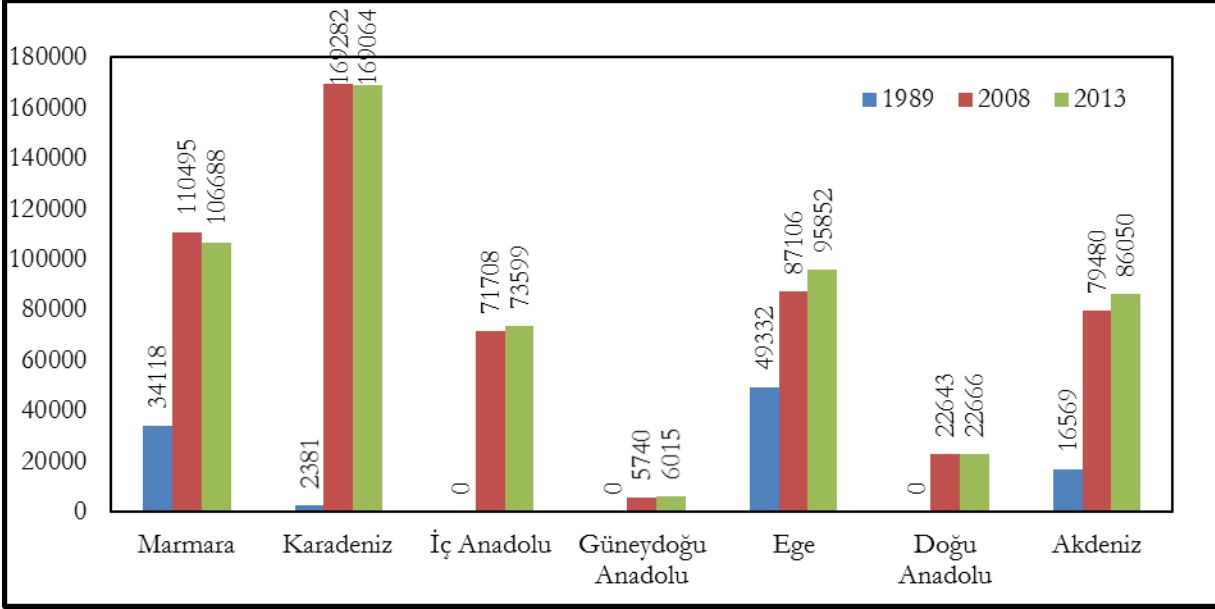
Tablo 1. İkinci konutların özellikleri ve sınıflandırılması

Tip	Yapı	Bina/Taşıt
Sabit	Evler ve apartmanlar	İssız kır evleri ve evler İkinci köy evleri Apartman binaları
Yarı taşınabilir	Kamplar	Vagon/mobil evler Rekreasyonel araçlar Çadırlar Karavanlar
Taşınabilir	Tekneler	Yelkenli tekneler

Kaynak: (Hall ve Müller, 2004: 5)

Yukarıda bahsedildiği üzere ikinci konutlar farklı şekillerde tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bu durum ikinci konutlara ilişkin istatistiki verilerin tutulması önünde en büyük engellerden biridir. Nitekim dünya genelinde bakıldığında ikinci konutlara ilişkin yayınlanmış veriler bulunmamaktadır.

Türkiye önemli miktarda ikinci konut stokuna sahip bir ülkedir. Ancak Türkiye’de ikinci konutlara yönelik araştırmalar özellikle 1990’ların ortalarından itibaren, ikinci konutların doğal çevre üzerindeki etkilerine yönelik konularda olmuştur (Sabancı 1995; Bakırcı 2007). Türkiye’de ikinci konutlarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda, alanyazında dikkat çeken bir diğer konu da ikinci konutların turizm amaçlı kullanımına yönelik araştırmalardır (Gökdeniz 2014). Diğer bir dikkat çeken konu ise ikinci konutların ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri konusundaki araştırmalardır (Baltacı 2011; Zoğal ve Emekli, 2018). İkinci konutların sayılarının belirlenmesine yönelik yapılan tek çalışma; Turizm Bakanlığı’nın 1990 yılında kıyı illere yönelik olarak yapmış olduğu İkinci Konut Envanteri isimli çalışmadır. Bu çalışmada 1990’lı yıllarda artan turizm talebinin yatak kapasitesi ve etkin pazarlama sorunlarını çözmek üzere, ikinci konutların envanteri hazırlanmıştır. Diğer bir ifade ile atıl yatak arzının turizm sektöründe nasıl değerlendirileceğine ışık tutmak için ikinci konutların envanterinin çıkarılması amaçlanmıştır. Ancak bu çalışma kıyı şeridinde yer alan Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde toplam 17 il üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre söz konusu dönemde Türkiye’de toplam 102.400 ikinci konut bulunmaktaydı (Turizm Bakanlığı 1990: 6).

Şekil 1: Yıllara göre ikinci konutların bölgesel dağılımı

Kaynak: (Turizm Bakanlığı, 1990: 6; NVI, 2019) verilerinden düzenlenmiştir.

Düzenli bir veri setine ulaşmak güç olmakla birlikte, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVI) tarafından hazırlanan sayısal verilere göre, Türkiye’de 2008 yılında, 546.454 ve 2013 yılında 559.934 yazlık-mevsimlik konut bulunmaktadır (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2019). Bu veriler il düzeyindeki değişimi göstermese de bölge ölçeğinde değişimi yansıtmaktadır. Nitekim Marmara Bölgesi’nde 1989 yılında 49.332 olan ikinci konut sayısının 2008’de 110.495’e yükselmesi oldukça dikkat çekicidir. İkinci konutların 1989 yılında düşük olduğu bazı bölgelerde de önemli artışlar yaşanmıştır. Buna rağmen ikinci konutların görece olarak yüksek olduğu bazı bölgelerde daha küçük artışlar kaydedilmiştir (Şekil 1). Bahsi geçen veriler Türkiye’deki ikinci konut varlığını tam olarak yansıtmamaktadır. Ayrıca ikinci konutların mekânsal dağılımını gösteren ve il, ilçe, mahalle ve mahalle ölçeğinde veri setleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de ikinci konutlarla ilgili yapılan çalışmalarda araştırmacılar, ikinci konutların tespit edilmesi ve gelişimini ortaya koymak için kendi veri tabanlarını oluşturma zorluğu ile karşı karşıya kalmaktadır.

1.2. CBS, Turizm ve İkinci Konut Turizmi

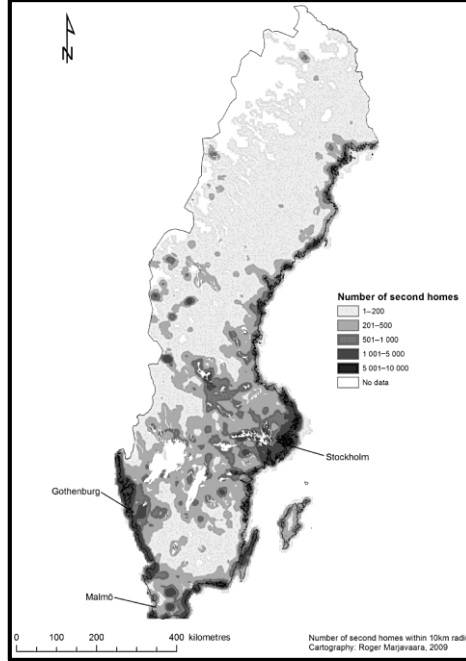
CBS mekânsal ve mekânsal olmayan verileri tasvir etmek, depolamak, yönetmek, analiz etmek, güncellemek ve görselleştirmek için önemli bir araçtır (Albuquerque vd., 2018: 173). Bu mekânsal ve mekânsal olmayan veriler coğrafi referanslı verileri içermektedir. Mekânsal veri, lokasyon ve lokasyonun özelliklerini tanımlayan grafiksel bileşenlerden meydana gelmektedir. CBS, coğrafi ve özneliksel analizleri birleştirdiği için güçlü bir araçtır. Elde edilen grafik ve özneliksel veriler farklı araştırma alanlarında kullanılabileceğinden daha iyi bir yorumlama yapılmasını sağlamaktadır. Goodchild (1989: 1) CBS’yi analizlere olanak sağlamasından dolayı görselleştirme ve haritalamanın ötesinde bir araç olarak tanımlamaktadır. Turizm fenomeninin anlaşılır hale gelmesinde turizm mekânının biçimi ve doğasının anlaşılır olması gerekmektedir. Mekân ve hareket turistlerin davranışları ve turizm destinasyonlarını anlamada temel ilkedir (Thurnell-Read, 2012: 803). Turizm ve rekreasyonel fırsatların izlenmesi, düzenlenmesi ve sağlanmasından çok sayıda kurum sorumludur. Diğer bir ifade ile turizm mekânlarının oluşmasında turistler başta olmak üzere onların ihtiyaç ve taleplerini şekillendiren çeşitli kamu kurumları ve özel kurumlar, yerel ve ulusal politikacılar, çeşitli kanunlar vb.

etkili olmaktadır (Wall ve Mathieson, 2006: 49). Her ne kadar akademik araştırmalarda yeterince ele alınmamış olsa turizm bölgelerinde ikinci konutlar ve ikinci konut sahipleri de turizm mekânlarında ihtiyaç, talep ve etkileri olan bir diğer paydaştır. Oteller, havayolu şirketleri, feribot şirketleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri tarafından sunulan etkinlikler turizm endüstrisinin bir parçası olarak kolayca tanımlanırken, ikinci konutlar müşteriler ve tedarikçiler arasında ekonomik işlemler olmaması nedeniyle, turizm sektörü ile ilgisi yokmuş gibi görülmektedir. Gerçekte ise ikinci konutlar, turizmin gizli devini saklamaktadır (Marjavaara, 2007: 296).

Mekân ve hareket turistlerin davranışları ve turizm destinasyonlarını anlamada temel ilkedir. Turizm destinasyonları vasıtası ile mekânlar önem kazanmaktadır (Thurnell-Read, 2012: 803). Buna göre turizm mekânsal veri toplama ve işlemeyi gerektiren mekânsal bir fenomendir (Boers ve Cottrell, 2007: 23). Turizmdeki özellik ve ilişkilerin mekânsal bağlamda tanımlanması ve analiz edilmesi bu anlamda önem taşımaktadır. Mekânsal ve coğrafi özellikler karmaşık ve çok boyutludur. Tüm alanlarda olduğu gibi turizmde de CBS ortamında bulunan teknik ve araçları kullanarak projeler daha doğru bir şekilde yönetilebilir. CBS'nin turizm sektörü ile ilgili işlevsel yetenekleri arasında; turizm arz kaynakları envanterlerinin hazırlanması, en uygun yerleri belirleme analizleri, turizm etkilerinin ölçülmesi, ziyaretçi yönetimi, ziyaretçi akışları ve turizm gelişiminin olası etkilerini değerlendirmek yer almaktadır. Buna ek olarak CBS araçları, entegre mekânsal turistik bilgi sağlama yoluyla turistlerin ziyaretlerini planlamalarına yardımcı olmaktadır (Bahaire ve Elliott-White 1999: 161). CBS'nin turizmde kullanılabileceği oldukça fazla alan olmasına rağmen, turizm sektörüne uygulanan bu teknolojinin kullanımının halen az olduğu belirtilmektedir (Albuquerque vd., 2018: 173). CBS araçlarının ikinci konut araştırmalarında kullanımının sınırlı olması, bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ancak bu konuda bazı yapılacak çalışmalar önünde bazı kısıtlılıklar söz konusudur. CBS araçlarını kullanabilecek personelin olmaması bu konudaki bir kısıtlılıktır. Bu durum turizm endüstrisi, yerel yönetimler vb. gibi farklı turizm aktörlerinin interdisipliner çalışmaları gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu konudaki bir diğer kısıtlılık da CBS yazılımlarının maliyetlerinin yüksek olmasının, yerel yönetimlerin CBS yazılımlarını tercih etmemelerine yol açmasıdır. İkinci konutların tespit edilmesinde sahada çalışacak donanımlı personel, araç tahsisi ve bunların yol açacağı maliyetler bir diğer kısıtlılıktır. Bütün bu faktörler ikinci konutlar ve turizm sektöründe CBS kullanımının sınırlı olmasına yol açmaktadır.

Turizmde CBS kullanımı oldukça yeni bir olgudur. İkinci konut turizmi ve ikinci konutlara yapılan hareketler oldukça eski araştırma konusu olmasına rağmen CBS doğrudan ikinci konut araştırmalarına konu olmamıştır. Ancak çeşitli çalışmalarda ikinci konutların mekânsal dağılışı verilmiştir (Dijst vd., 2005; Roca vd., 2012, Lundmark ve Marjavaara, 2013). Müller ve Marjavaara (2013) çalışmalarında tüm İsveç'teki ikinci konutların mekânsal yayılması ve sıcak nokta yoğunluğunu belirtmişlerdir (Şekil 2). Çalışmada kullanılan veriler İsveç İstatistik Kurumu tarafından üretilen yer-referanslı veri tabanı ASTRID'den elde edilmiştir. Veri tabanı İsveç'teki tüm ikinci konutlar hakkında, onların lokasyon, yaş, bina alanı, bina değeri ve emlak değeri ile ilgili tüm verileri içermektedir. Kullanılan tanımlar İsveç İstatistik Kurumu tarafından oluşturulmuştur.

Buna göre ikincil konutlar rekreasyonel kullanım için; müstakil, tek aile konutu şeklinde gruplandırılmıştır. Sınırlılıklardan dolayı kentsel alanda yer alan, ikinci konut olarak kullanılan apartman daireleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Stokholm'de özellikle takımadalarda müstakil konutlar hakim olduğu için apartman kompleksleri dışlanmıştır. Son on yılda ikinci konutların tespit edilmesi ve envanterine ilişkin çeşitli çalışmalarda CBS kullanılmıştır. İlgili çalışmalar izleyen bölümde ele alınmaktadır.

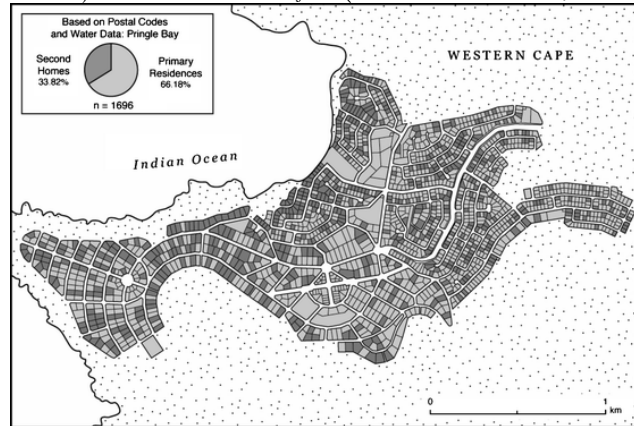
Şekil 2. 2005’te İsveç’te ikinci konutların mekânsal yayılması (10 km yarıçapındaki ikinci konut sayısı)

Kaynak: (Müller ve Marjavaara, 2013).

1.3. İkinci Konutların Tespitinde Kullanılan Yöntemler ve CBS Kullanımı

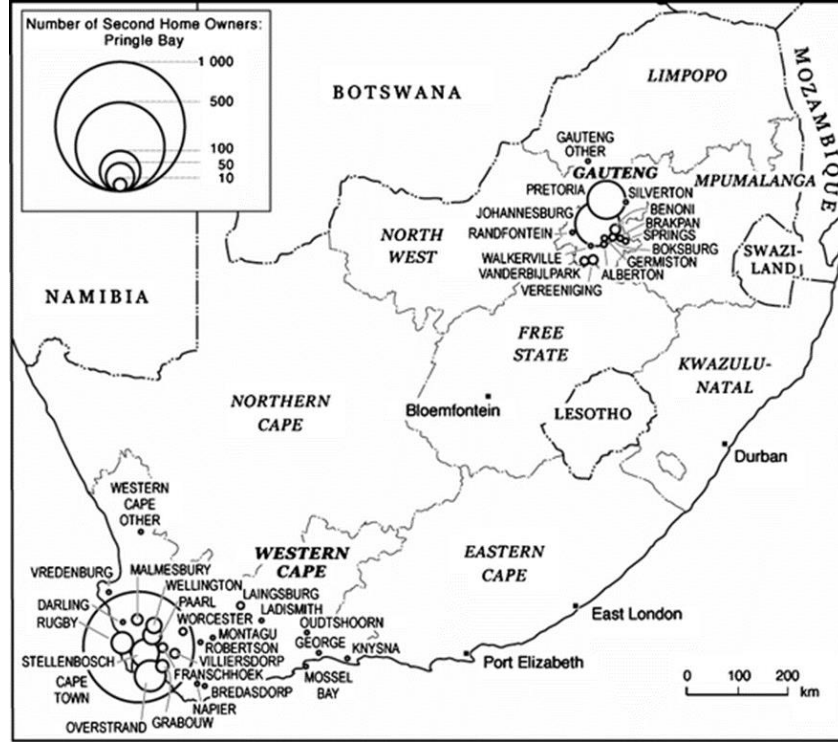
Müller (2004: 388) “Batı ülkelerinin çoğunda nüfus sayımı verilerinde ikinci konutların tanımlanabildiğini” belirtmektedir. Ancak ikinci konutların lokasyonu, dağılımı ve etkilerinin araştırılmasını ile ilgili veri sıkıntısı bulunmaktadır. İkinci konutların niceliklerinin tespit edilmesinde çeşitli ülkelerde kullanılabilecek farklı yöntemler denenmiştir.

Güney Afrika Cumhuriyeti’nde (GAC) dört belediye üzerinde yapılan çalışmada posta kodu metodu uygulanmıştır. Her belediyede kişilerin posta adresi belirtmeleri istenmiştir. Her mülkün fiziksel adresi ve posta adresi ayrıldıktan sonra, her posta koduna bir değer atanmış ve veri kümesi oluşturulmuştur. Buna göre ikinci konut lokasyonlarında daimi ve ikinci konutların oransal dağılımları ve ikinci konut sahiplerinin orijinleri elde edilmiştir (Pienaar ve Visser, 2009: 461) (Şekil 3-4).

Şekil 3. Posta kodu verileri ve su tüketim verilerine göre Pringle Bay Belediyesi’nde ikinci konutların dağılımları ve oranları

Kaynak: (Pienaar ve Visser, 2009: 467).

Şekil 4: Posta kodu verilerine göre Pringle Bay Belediyesi’ndeki ikinci konut sahiplerinin miktarları ve orijinleri

Kaynak: (Pienaar ve Visser, 2009: 466).

GAC’de yapılan bir diğer çalışmada, yerel belediyelerde ikinci konut sahiplerinin ödedikleri vergilere başvurulmuştur (Hoogendoorn ve Visser, 2011: 190). Benzer uygulama çeşitli alan çalışmalarında da yapılmıştır. Halseth ve Rosenberg (1995) Ontairo bölgesinde yaptıkları üç durum çalışmasında ikinci konut sahiplerine ulaşmak için vergi kayıtları emlak dağılımından yola çıkmışlardır. Türkiye’de 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu’na göre emlak vergisinin hesaplanmasında 2 temel değişken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Maliye Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından müştereken belirlenen bina metrekare normal inşaat maliyet bedelleri; İkincisi belediyelerde kurulacak taktir komisyonlarınca belirlenecek asgari ölçüde arsa metre kare birim değeri ve binanın yüz ölçümüdür. Dükkan, mağaza, depo gibi ticaret ve sanat icrasına mahsus alanlar dışında her daire bir bina sayılır ve ister ikinci konut olsun ister daimi konut olsun ödenen vergiler aynıdır. Konutların inşa edilmiş amaçları net olarak ayrılmadığından emlak vergilerine göre ikinci konutların tespit edilmesi, Türkiye’de hâlihazırda uygulamak mümkün değildir. Buna karşılık, Hoogendoorn ve Visser (2011) vergi listelerinde birçok konutun aktif olarak ikinci konut olarak kullanılıp kullanılmadığının gösterildiğinden dolayı ikinci konutların tespit edilmesinde vergi gelirlerinin sorunsuz bir yöntem olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte adres listesinin zamanının geçmesi ve listelerin güncellenmemesi ikinci konutların tespit edilmesinde karşılaşılan güçlüklerden olmuştur.

İkinci konutların tespit edilmesinde kullanılan bir diğer veri su tüketimi ile ilgili veriler olmuştur (Pienaar ve Visser (2009: 463). Turizm sezonunda yani üç aylık yaz döneminde su tüketimi yüksek, diğer dokuz ayda su tüketimi düşükse bunun konutun ikinci konut kullanımına hizmet ettiğini belirtmiştir. Araştırmacılar bu yöntemi yalnızca Pringle Bay’da uygulamışlardır. Çalışmanın zaman alıcı olmasından dolayı daha küçük bir alan tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Hoogendoorn ve Visser (2011) eğer emlak vergileri verileri ve su tüketimi verileri üst üste konulursa, ikinci konutlarla ilgili daha doğru veri tabanı oluşturulacağını belirtmiştir (Hoogendoorn ve Visser, 2011: 192). Zaman alıcı olması ve

yüksek maliyetlerden dolayı yapılan çalışmalarda ikinci konutlara ilişkin tamamen doğru veriler elde edilememiştir.

2. Araştırma Alanı

Manavgat Antalya iline bağlı bir ilçedir. İlçenin doğusunda Antalya ilinin İbradı, Akseki ve Gündoğmuş ve Alanya ilçeleri, batısında Serik ilçesi, kuzeyinde ise Isparta ili Sütçüler ilçesi bulunmaktadır. (Şekil 5).

Şekil 5. Araştırma alanı lokasyon haritası

Manavgat ilçesi il turizminde önemli bir yere sahiptir. Bunda Manavgat ilçesinin tarihi yapıları, ormanları, uzun plajları, Manavgat Nehri ve Şelalesi, zengin flora ve faunası ve iklim özellikleri önemli bir rol oynamıştır. Manavgat'ta turizmin gelişmesi 1985-1990 yılları arasında bölgedeki planlama çalışmalarına taban oluşturacak 1/25.000 ölçekli Doğu Antalya Çevre Düzeni Planı ile olmaya başlamıştır (Alpaslan ve Ortaçesme, 2009: 174). İlçede ikinci konutların gelişmesi ise 1990'lı yıllardan itibaren olmuştur. Artan talep neticesinde, özel girişimciler ve kooperatif kuruluşları tarafından kıyı alanlarında birçok ikinci konut yerleşimi inşa edilmiştir. İlçedeki ikinci konutlar ağırlıklı olarak Side, Ilica (Kumköy), Kızılot, Çolaklı, Evrenseki beldelerinde ve Çenger, Kızılağaç, Sorgun mahallelerinde bulunmaktadır. İlçedeki en eski ikinci konut yerleşmesi Side'de yer almaktadır. Fakat Side'de ikinci konutlar apart otellere çevrilerek zamanla turizm sektörüne kazandırılmıştır. Manavgat'ta inşa edilmiş ikinci konut siteleri genellikle kooperatifler tarafından inşa edilmiştir. Bu siteler özellikle yakın ve komşu illerde yaşayan insanlar tarafından tercih edilmektedir. Başlangıçta iç turizme hitap eden ikinci konutlara, zaman içinde yabancıların da talepleri artmıştır (Yıldız, 2012: 48, 50-51). İlçedeki ikinci konutlar ağırlıklı olarak villa tipinde gelişme göstermiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Aquaris Villas Sitesi’nde bir villa

3. Yöntem

Araştırma evrenini Antalya ilinin Manavgat ilçesinde kıyı kesimlerde ikinci konutların yer aldığı mahalleler oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan mahalleler ise Gündoğdu, Yavrudoğan, Çolaklı, Evrenseki, Ilıca (Kumköy) ve Side olmak üzere toplam altı mahalledir. 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı kanunun birinci maddesinin üçüncü fıkrasına göre; büyükşehir belediyesi kapsamında yer alan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Buna göre, Manavgat’taki köy ve beldeler mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Manavgat’ta geçmişte belde olan Gündoğdu, Çolaklı, Evrenseki, Ilıca (Kumköy) ve Side bu nedenle araştırma kapsamına alınmıştır. Fakat kıyıda yer alan ve nispeten ikinci konutların bulunduğu; Kızılağaç, Çengerler, Örenşehir ve Kızılot köyleri veri sıkıntısı nedeni ile araştırma kapsamına alınmamıştır. Ancak Yavrudoğan Köyü mekânsal bağlantısı nedeni ile ve veri temin edilebildiğinden araştırmaya dahil edilmiştir.

Belirlenen mahallelerde ikinci konutların tespit edilebilmesi için Manavgat Belediyesi’nden İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Sorgulamalar Hizmetler aracılığı ile Cadde, Sokak, Meydan ve Bulvar seviyesinde bağımsız bölümlerin listeleri pdf dosyaları olarak temin edilmiştir. Elde edilen bu dosyalarda konutların ada, pafta ve parsel numaraları ve yapıların kapı numaraları bulunmaktadır. Elde edilen bu dosyalar, Belediye Numarataj birimi ile ve sahada yapılan görüşmelere göre muhtemel ikinci konut siteleri tespit edilmiştir. Görüşmeler 2015 yılı Temmuz ayı içerisinde yapılmıştır. İmar planları Netcad yazılımından AutoCAD ve son olarak ArcGIS shapefile dosyasına dönüştürülmüştür. Muhtemel ikinci konut siteleri ve binalar polyline olarak koordinatlı bir şekilde çizilmiştir. ArcGIS 10’da ikinci konutların site adı, konut tipleri, mahalleleri, cadde ve sokak adları, iç kapı numaraları, dış kapı numaraları ve binanın niteliğini gösterir bir veri tabanı hazırlanmış ve bahsi geçen öznitelik veriler konumsal verilerle ilişkilendirilmiştir. Böylece konumsal ve öznitelik veriler kolay güncellenebilir ve sorgulanabilir hale gelmiştir.

4. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen ikinci konut miktarı ve dağılımlarına ilişkin bulgular değerlendirilecektir.

4.1. Manavgat’ta İkinci Konutların Tespiti ve Mekânsal Dağılımında CBS Uygulaması

Elde edilen veriler ve yapılan arazi çalışmaları sonucunda, Manavgat’ta araştırma kapsamına alınan altı mahallede yaklaşık 4.222 ikinci konut tespit edilmiştir (Tablo 2). Tüm haritalar veri setlerine göre çizilmiştir. ArcGIS 10 yazılımında tanımlanmıştır. Şekil 7 araştırma alanında ikinci konutların mekânsal dağılımını özetlemektedir. Oluşturulan veri tabanı, ikinci konutlara ilişkin verilere erişim, tematik haritalar oluşturma, düzenleme ve raporlama, veri güncelleme işlemleri için kolaylıklar sağlamaktadır. Araştırmaya konu olan mahallelerde ikinci konutlar ağırlıklı olarak villa tipinde gelişme göstermiştir. Ancak son yıllarda Side’de turizme bağlı olarak yaşanan şehirleşme sonrasında, apartman şeklinde gelişen ikinci konutlarda artış olmuştur. Apartman şeklinde gelişen ikinci konutların tespit edilmesi villa tipinde olan konutlara nazaran daha zor olmaktadır (Şekil 7).

Tablo 2. Manavgat’ta İkinci Konutlar

Mahalleler	Site Sayısı	İkinci Konut Sayısı
Gündoğdu	14	505
Yavrudogan	5	349
Çolaklı	19	1273
Evrenseki	6	278
Ilıca (Kumköy)	8	792
Side	Villa tipi: 5 Apartman tipi: 23 Toplam: 28	Villa tipi: 212 Apartman tipi: 813 Toplam: 1025
Toplam	80	4222

2012 yılından önce belde statüsünde olan bu yerleşmelerde, ikinci konutlar kıyı alanlarda yer almaktadır. Buna karşılık yerel halkın konutları ağırlıklı olarak kıyıda daha içerde yer almaktadır. Yerel halk D-400 karayolunun kuzeyinde ikamet ederken, ikinci konutlar güneyde yer almaktadır (Şekil 7). Bu durum kıyıda konutların ikinci konut olduğu varsayımını güçlendirmiştir. Bununla birlikte, iki farklı grubun mekânsal olarak ayrıştıklarını göstermektedir.

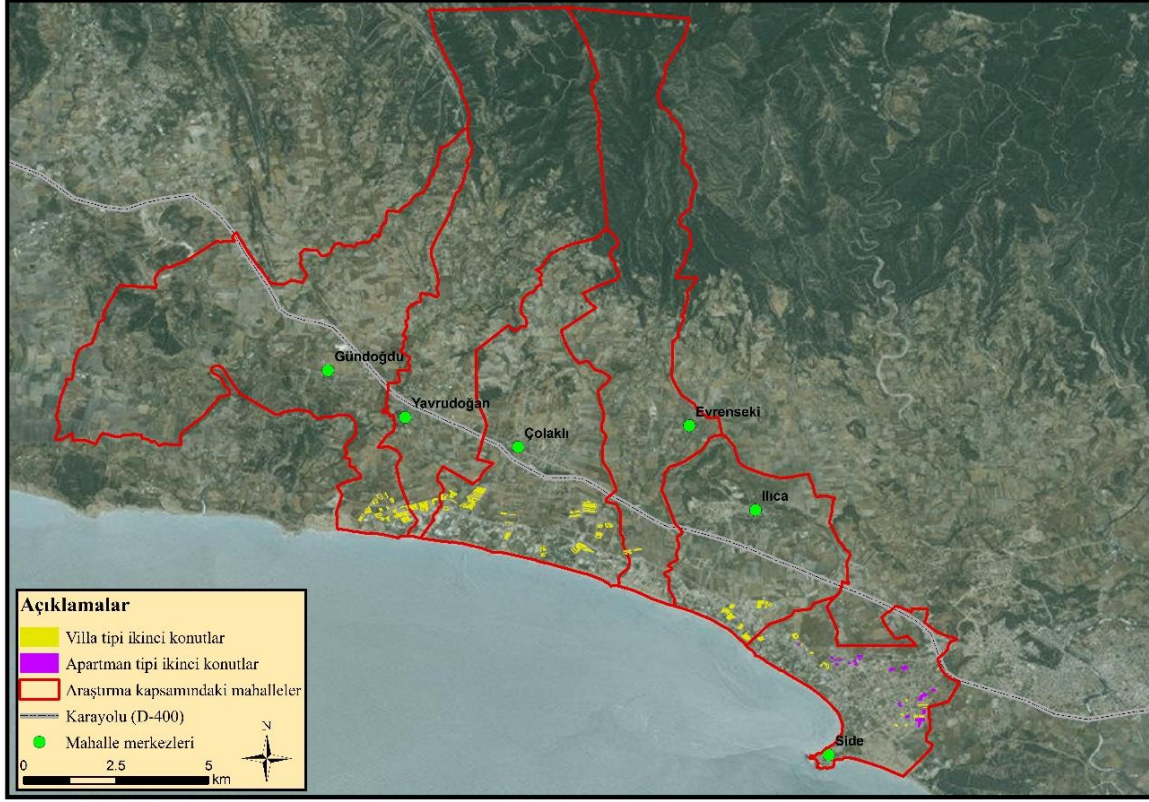
Yapılan araştırma sonucunda Manavgat’ta ikinci konutları saptama ve belgelemeye ilişkin herhangi bir çalışma bulunmadığı görülmüştür. Konuya ilişkin Alpaslan ve Ortaçesme (2009) Side-Manavgat kıyı kesiminde kıyı planlaması ve yönetimine ilişkin olarak yaptıkları çalışmada ikinci konutların 1981 yılında %0.02’lik alan kapladığı, 2003 yılında ise %2.6’lık bir alan kapladığını belirtmiştir. Buna göre ikinci konutların alanı 22 yılda %99.2 artış göstermiştir.

İkinci konutlara ilişkin İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Sorgulamalar Hizmetler aracılığı ile cadde, sokak, meydan ve bulvar seviyesinde bağımsız bölümlerin listeleri alandaki tüm ikinci konut stokunu yansıtmamaktadır. Veriler pdf dosyaları olarak temin edilebilmektedir (Şekil 8). Bu belgeler gerekli bilgileri kapsayacak nitelikte olmamakla birlikte dokümantasyon, izleme, planlama çalışmalarını hızla gerçekleştiremediğinden yetersizdir.

CBS, mekânsal ve mekânsal olmayan verilerin entegre bir yaklaşım ile analiz edilmesini sağlayan, oldukça kullanışlı fonksiyonlar sunan bir araçtır. Turizmde karar verme sürecini destekleyecek nitelikte araçların geliştirilmesi, potansiyel ziyaretçilerin turistik kaynak, ürün ve hizmet çeşitliliği hakkında genel bilgi sahibi olmalarını sağlamak turizm pazarlamasında uygulanan CBS uygulanmasındaki temel amaçlardır (Albuquerque vd., 2018: 173). Turizm arz kaynakları ve üstyapısının tespiti, izlenmesi, görselleştirilmesi ve yönetimi aşamalarının tümünde coğrafi bilgi sistemleri teknolojilerinin etkin olarak kullanımı artmıştır. Çünkü CBS turizmle ilgili güncel ve geçmiş verilerin depolanması, sorgulanması, saptama ve belgeleme çalışmalarının eksiksiz ve doğru bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. Alandaki ikinci konutların öznitelik bilgileri ve konumsal bilgileri bir araya getirilerek oluşturulan veri tabanı; onların konumları, konut tipi, mahalle, cadde, sokak, iç kapı no, dış kapı no ve niteliklerini göstermektedir. Bu çalışmada ikinci konutların sayılarının tespit edilmesinin dışında oluşturulan veri

Okuyucu, Ayşe; Somuncu, Mehmet; Türkiye’de İkinci Konut Veri Tabanı Oluşturulmasına Yönelik Bir Öneri: Manavgat, Antalya Örneği

tabanı ile ikinci konutlara ilişkin yeni bilgilerin sürekli olarak sisteme girilerek güncellenmesini sağlanabilir (Şekil 9).

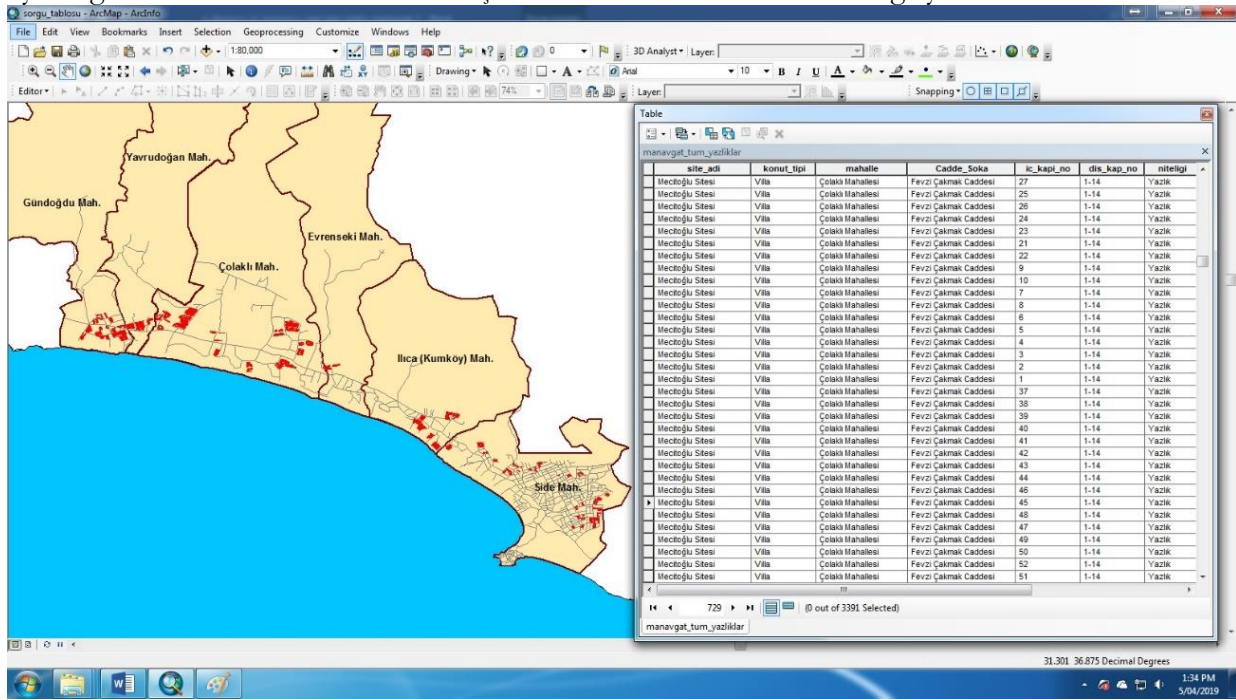

Şekil 7. Manavgat’ta ikinci konutların dağılışı

Tanıtım Kodu : 118.01	Csbm Adı : 1091	Türü : SOKAK	Gelişmişlik Türü : GELİŞMİŞ
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -11 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 11 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1225382504	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -12 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 12 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1214582866	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -13 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 13 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1168384400	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -14 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 14 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1167784428	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -15 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 15 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1166884450	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -16 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 16 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1164484535	
Dış Kapı No 1: 4 Dış Kapı No 2: -17 Nitelik Türü: YAZLIK/MEVSİMLİK Site Adı: ESENKÖY Blok Adı: 17 Posta Kodu: 07604 Ada : 107, Pafta : 32İ-1B, Parsel : 1			
Nitelik Türü Detayı	İç Kapı No	Adres No	
KONUT	1	1163884552	

Şekil 8. Çolaklı’da cadde, sokak, meydan ve bulvar seviyesinde bağımsız bölümlerin listeleri

İkinci konutlara ilişkin yetersiz istatistikler her zaman bu araştırma konusunun turizmde göz ardı edilmesine yol açmıştır. Çalışmada oluşturulan veri tabanına, ikinci konutların bina yaşı, yatak kapasitesi, kiralama durumu vb. ilişkin veriler eklenirse alandaki atıl yatak kapasitesi kullanıma sokulabilir. Böylece alandaki turizm sektörüne ek arz yaratılabilir. Örneğin İsviçre’nin Zermatt ve St Moritz gibi bazı destinasyonlarda toplam geceleminin ortalama %45-50 gibi bir payı ikinci konutlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Stettle ve Danielli, 2008’den aktaran Kozak ve Duman, 2011: 232). Alandaki ikinci konutların iyi bir envanteri oluşturulup ve izlenmesi sağlarsa gecemelerde atış sağlanabilir. Bununla birlikte oluşturulacak veri tabanı yalnızca turizm sektöründeki arz-talep boyutuna değil, aynı zamanda afet yönetimi ve kıyı alanların planlanmasına yönelik önemli bir veri kaynağı sağlayabilir. İkinci konutların tespit edilmesi konusunda yerel belediyeler muhtemel ikinci konutlarına ilişkin bir veri tabanı oluşturursa, ikinci konutlara ilişkin iller bazında bir veri tabanı elde etmek mümkün olabilir. Son otuz yılda Türkiye kıyıları iç ve dış turizm talebine bağlı olarak yoğun bir nüfus baskısı altına girmiştir. Kıyılarda konaklama işletmeleri ve ikinci konutların kapladıkları alanlar giderek artmaktadır. CBS’nin günümüzde yaygın bir şekilde kullanımındaki en önemli sebeplerinden biri de konumsal ve konumsal olmayan (öznitelik) verilerin birlikte değerlendirilmesini sağlayarak, doğru karar verme sürecini sağlamasıdır (Tokgöz vd., 2012: 2). Bu nedenle ikinci konutlara ilişkin oluşturulabilecek ulusal bir veri tabanı yönetici ve planlamacılara kıyılarda olası afet durumlarına ve iklim değişikliğinin kıyı bölgelerdeki olumsuz etkilerine karşı bir karar destek sistemi aracı sağlayabilir.

Şekil 9. İkinci konutların özniteliklerine göre sorgulanması

Sonuç ve Öneriler

İkinci konutlar çeşitli şekillerde tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada villa tipi ve apartman dairesi şeklinde gelişme göstermiş konutlar ikinci konut kapsamında değerlendirilmiştir. İkinci konutların tanımlanması ve sınıflandırılmasındaki güçlükler onların çoğunlukla turizm araştırmalarında daha az tercih edilen bir konu olmasına yol açmıştır. Bu çalışmada Manavgat’ta ikinci konutların sayılarının tespit edilmesi ve onların dağılımlarına ilişkin CBS ortamında karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda ilk olarak ikinci konutlara ilişkin entegre ve coğrafi

referanslı bir veri tabanı oluşturulmuştur. Oluşturulan veri tabanı ile ikinci konutlara coğrafi olarak referans vermek mümkün olmuştur.

Çalışma kapsamında Manavgat Belediyesi’nden elde edilen bilgiler ve araştırma kapsamındaki mahallelerde ikinci konutların olduğu muhtemel sitelerle görüşmeler ışığında elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Belediye’de ikinci konutlara ilişkin yeterli istatistiki veri olmadığından, ikinci konut sayıları net olarak tespit edilememiştir. Elde edilen bilgiler ışığında araştırma kapsamına alınan altı mahallede yaklaşık 4.222 ikinci konut tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çalışma sonucunda Manavgat’ta araştırma kapsamına alınan altı mahallede ikinci konutlara ilişkin güncel veriler sayısal ortama aktarılmıştır. Böylece araştırma alanında ikinci konutlar için bir envanter çalışması yapılmıştır. CBS ortamında hazırlanan veritabanı sayesinde ikinci konutlara ait bilgiler sistematik, kolay erişilebilir, güncellenebilir ve çoğaltılabilir bir niteliğe kavuşmuştur. Ayrıca yine oluşturulan veri tabanına göre, araştırma alanında yer alan ikinci konutlara ilişkin bilgiler ayrı ayrı ya da birbirleri ile ilişkili olarak sorgulanabilmektedir. Böylece ikinci konutların izlenmesi süreci daha hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmektedir ve buna ek olarak veri tabanındaki bilgiler harita, grafik, çizelge vb. şekillerde kolayca görselleştirilebilmektedir. İçişleri Bakanlığı’nın yayınladığı bağımsız bölümler listesine ilişkin veriler yüzlerde sayfalık bir doküman iken, oluşturulan sistemde verilerin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması kolaylaşmıştır.

Yapılan çeşitli çalışmalarda ikinci konutların tespitine ilişkin farklı öneriler getirilmiştir (Pienaar ve Visser, 2009; Hoogendoorn ve Visser, 2011). Türkiye’de nüfusunun büyük bir kısmı, pek çok ülkede olduğu gibi; geçici yaşam biçimlerine öncülük etmektedir. Başta yaz ayları olmak üzere mevsimlik ya da tatil dönemlerinde kıyılar ve yaylalar rekreasyonel amaçlarla işgal edilmektedir. Ancak Türkiye’de ikinci konutların gelişmesi ve etkileri ile ilgili araştırmalar oldukça yeni bir araştırma boşluğudur. Veri toplama yöntemleri birçok zorluğun üstesinden gelmede hayati öneme sahiptir. Bu nedenle ikinci konutların tespitine ilişkin yapılacak çalışmalar turizmde bu konu üzerinde daha fazla çalışılmasını sağlayacaktır. CBS öznitelik ve coğrafi verilerin entegre bir şekilde analiz edilmesine olanak sağladığından destinasyondaki turizm pazarlama stratejilerine olumlu katkı sağlayabilir. Örneğin ikinci konutların yoğun olduğu ilçe, belde, köy ve mahallelerde yerel yönetimlerin oluşturacağı grafik ve öznitelik bilgileri içeren veri tabanlarının yaygınlaşması ve web tabanlı CBS uygulamalarının artması, ikinci konutlara ilişki farklı pazarlama stratejilerinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu sayede atıl olan konut stoku turizmde online platformlarda erişilebilir hale getirilir ve ziyaretçilere daha güvenli bir şekilde; online erişim, yer ayırma, kiralama olanakları sağlanabilir. İkinci konutların turizm endüstrisinde kullanımının yaygınlaşması, ikinci konut destinasyonlarında turizm hacminin de artmasına yol açacaktır. CBS araçlarının, ikinci konutların başta envanter çalışmalarında yaygınlaştırılması; ikinci konutların turizm sektörüne kazandırılması, yol açtıkları başlıca etkiler (ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel), mekânsal değişim, ziyaretçi akışları ve dönemleri, kıyı planlama ve afet yönetimi vb. gibi daha ileri araştırmalar için de basamak oluşturacaktır.

Kaynaklar

- Albuquerque, H., Costa, C., & Martins, F. (2018). The use of Geographical Information Systems for tourism marketing purposes in Aveiro region (Portugal). *Tourism Management Perspective*, 26, 172–178.
- Alpaslan, Ö., & Ortaçşeme, V. (2009). Side-Manavgat kıyı kesimi alan kullanımının kıyı planlaması ve yönetimine yönelik değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 169–178.

- Bahaire, T., & Elliott-White, M. (1999). The application of Geographical Information Systems (GIS) in sustainable tourism planning: A review. *Journal of Sustainable Tourism*, 7(2), 159–174. doi:http://dx.doi.org/10.1080/09669589908667333
- Bakırcı, S. (2007). *Yabancıların ikinci konut talebinin fiziksel çevreye etkisi: Dalyan örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baltacı, F. (2011). *İkinci konut turizmi kapsamında Alanya’da konut edinen yabancıların kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Boers, B., & Cottrell, S. (2007). Sustainable tourism infrastructure planning: A GIS-supported approach . *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 9(1), 1-21. doi:http://dx.doi.org/10.1080/14616680601092824
- Casado-Diaz, M. A. (2004). Second homes in Spain. C. M. Hall, & D. K. Müller (Dü) içinde, *Tourism, mobility and second homes between elite landscape and common ground* (s. 215-232). Clevedon: Channel View Publications.
- Clout, H. D. (1969). Second homes in France. *Journal of the Town Planning Institute*, 55, 440–443.
- Dijst, M., Lanzendorf, M., Barendregt, A., & Smit, L. (2005). Second homes in Germany and the Netherlands: ownership and travel impact explained. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(2), 139-152.
- Emlak Vergisi Kanunu. (1970). T.C. Resmi Gazete, 1319, 27 Ocak 1970.
- Gökdeniz, A. (2014). *Ev turizmi Ayvalık ve Danimarka Navasol örnekleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Goodchild, M. (1989). Geographic information systems and market research. *Papers and Proceedings of Applied Geography Conferences* , 12, s. 1-8.
- Hall, C. M., & Müller, D. K. (2004). Introduction to second homes, curse or blessing? . C. M. Hall, & D. K. Müller (Ed.) içinde, *Tourism, mobility and second homes between elite landscape and common ground* (s. 3-14). Clevedon: Channel View Publications.
- Halseth, G., & Rosenberg, M. W. (1995). Cottagers in an Urban Field. *Professional Geographers*, 47, 148–159.
- Hoogendoorn, G., & Visser, G. (2011). Researching second home tourism in South Africa: methodological challenges and innovations. C. M. Hall (Ed.) içinde, *Fieldwork in tourism: methods, issues and reflections* (s. 188–198). London and New York: Routledge.
- Kılıçaslan, Ç. (2006). İkinci konutların deniz kıyılarına etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(1), 147-156.
- Kozak, M., & Duman, T. (2011). İkinci konutların turizm sektörüne kazandırılması: Muğla ili Datça ilçesi örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(2), 226-242.
- Lundmark , L., & Marjjavaara, R. (2013). Second home ownership: A blessing for all? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13(4), 281-298.

- Marjavaara, R. (2007). The displacement myth: second home tourism in the Stockholm Archipelago. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 9(3), 296-317.
- Müller, D. K. (2004). Second homes in Sweden: patterns and issues. C. M. Hall, & D. K. Müller (Ed.) içinde, *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscapes and common ground* (s. 244–258). Clevedon: Channel View Publication.
- Müller, D. K., & Marjavaara, R. (2013). From second home to primary residence: Migration towards recreational properties in Sweden 1991–2005. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 103(1), 53–68. doi:10.1111/j.1467-9663.2011.00674.x
- Müller, D. K., Hall, C. M., & Keen, D. (2004). Second home tourism impact, planning and management. C. M. Hall, & D. K. Müller (Ed.) içinde, *Tourism, mobility and second homes between elite landscape and common ground* (s. 15-32). Clevedon: Channel View Publications.
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2019). *Niteliklerine göre bina türü istatistiği (Erişim: 4 Nisan 2019)*. <https://www.nvi.gov.tr/PublishingImages/hizmetlerimiz/istatistikler/ulusal-adres-veri-tabani-istatistikleri/Niteliklerine%20G%C3%B6re%20Bina%20T%C3%BCr%C3%BC%20%C4%B0statisti%C4%9Fi.pdf> adresinden alındı
- Özgüç, N. (1977). Tatil evleri. *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şebircilik Enstitüsü Dergisi*, 14, 69-92.
- Pienaar, J. J., & Visser, G. (2009). The thorny issue of identifying second homes in South Africa. *Urban Forum*, 20, 455–469.
- Quinn, B. (2004). Dwelling through multiple places: a case study of second home ownership in Ireland. C. M. Hall, & D. K. Müller (Dü) içinde, *Tourism, mobility and second homes between elite landscape and common ground* (s. 113-132). Clevedon: Channel View Publication.
- Roca, O., Oliverira, J., Roca, Z., & Costa, L. (2012). Second home tourism in the Oeste Region, Portugal: features and impacts European. *Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 3(2), 35-55.
- Sabancı, S. (1995). Ekolojik açıdan turizm yerleşimlerinin kıyı kullanımına etkisi (ikinci konut olgusu-Silivri örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Thurnell-Read, T. (2012). Tourism place and space British stag tourism in Poland. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 801-819.
- Tokgöz, H., Tüdeş, Ş., & Bayraktar, H. (2012). CBS esaslı afet yönetiminde ulusal ve uluslararası yaklaşımlar, uygulamalar, sorunlar. IV. *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu (UZAL-CBS 2012)*, (s. 1-10). Zonguldak.
- Turizm Bakanlığı. (1990). *İkinci konut envanteri, 1989 (Rapor No: 1990/3)*. Ankara: Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü.

- Wall, G., & Mathieson, A. (2006). *Tourism, Change, impacts and opportunities*. Harlow: Pearson&Prentice Hall.
- Yıldız, M. (2012). *Turizmin gelişmesine bağlı olarak ikincil konutlarda mekan analizi; Manavgat örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Zoğal, V., & Emekli, G. (2018). Urla’da (İzmir) İkinci konutların değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma . *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 189-204.

Akıl Dışıliğın Yorumlanması: Ankara’da McDüğünler

Maria Panova¹

Ceren Aksoy Sugiya²

Giriş

Bu çalışma, 2013 Mart – 2014 Eylül tarihleri arasındaki on dokuz aylık bir zaman zarfında tamamlanmıştır. Ağırlıklı olarak Ankara’nın Keçiören, Cebeci, Ulus ve Mamak bölgelerinde gerçekleşmiştir. Bunların yanı sıra Mustafa Kemal Bulvarı (MKB: Demirtepe ve Maltepe arasında), Pursaklar, Etimesgut (Sincan-Elvankent) bölgelerinde de gözlem yapmak üzere salon düğünleri ziyaret edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı on dokuz aylık süre zarfında düğünlere katılmak dışında, düğündeki insanların gözlemleri devam ederken diğer taraftan da düğün salonu yöneticileriyle düğün organizasyonu üzerine görüşmelerde bulunulmuştur. Araştırma esnasında toplam yirmi altı düğün salonu ziyaret edilmiştir.

Salon düğünü ne köy ne de kentlerde gerçekleşen düğünleri tanımlayan bir kavramdır. Daha çok bu ikisinin ortasında kalmış her ikisinden izler taşıyıp her ikisine has olan ritüelleştirme stratejilerini de bünyesinde barındıran, melez ve hesaplı bir hizmet paketidir. Köy düğünlerine bakıldığında genelde açık havada, sokağa kurulmuş masalarda misafirler, köy kadınlarının yapmış oldukları yemekleri diledikleri kadar yedikten sonra halk oyunları oynanır. Eskisi gibi düğün üç veya beş gün sürmese de düğünün kutlandığı günde zaman sınırı yok, düğün öğlen başlayıp gece yarısından çok sonra biter. Düğünün kutlandığı belli bir mekân yoktur çünkü sofralar sokağa kurulur ve davet kâğıt üzerinde değil sözle iletilir. Düğün bir yere ait değildir çünkü bütün köye açık olur ve bütün köy ona katılır. Dolayısıyla misafirler düğüne seçerek çağırılmaz, herkes oraya girebilir. Sofra ve düğündeki yiyecekler iyi konukseverliğin bir göstergesi olarak köydeki düğünün en önemli unsurudur. Düğün sofrasına tam teşekküllü yemek pişirilir, yemek dışarıdan gelmez damadın ve damadın akrabalarının evinde pişirilir. Yemeklerle birlikte içki de içilir. İçki, köylüler tarafından hoş karşılanmadığından içki gizli içilir ama düğünün ilerlemesiyle birlikte içkiler sofranın altından açığa çıkarılır ve içmeye açıkta devam edilir (Pierce, 2003: 43-48). Sofradaki yemekler misafirlerin karnını tıka basa doğurmak için yapılır dolayısıyla çeşidi bol ve et ağırlıklı yemekler olur. Yemeklerin ekstra bir özelliği yoktur ama zahmetli ve pişirmesi uzun süren yemekler yapılır. Yemeklerin en önemli özelliği zarif ve göze hoş durması değil doyurucu ve besleyici olmasıdır. Yemekten sonra daha çok şerbetli tatlılar ikram edilir. Muğla Yatağan’da gerçekleşen bir köy düğününde yaşlı bir görüşmeciden aktaracak olursak tatlıların bol şerbetli olması, genç çiftlerin hayatının da şerbet gibi tatlı olacağına dair bir inancı destekler. Köy düğünündeki müzik çeşitli çalgılar ve geleneksel davul ve zurna tarafından çalınır. Köydeki halk yerine göre yöresel dans

¹ Dr. Öğr. Üy, Binnaz Koca, İnönü Üni. Eđ. Fak. Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Eđ. Böl., kocabinnaz@gmail.com

² Doç. Dr., Yeliz Selvi, Harran Üni., Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, yelizselvi83@gmail.com

*Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Binnaz Koca’nın “Güncel Sanatta Teknolojik Manipülasyonlar-Özel Yaşam Hikayeleri” adlı Sanatta Yeterlik Tezi’nden hareketle “gözetim” konusunun güncellenmesiyle oluşturulmuştur.

eder, halk oyunları oynar. Durum köyden köye değişir ama genellikle kadınlar ve erkekler aynı düğün mekânını paylaşmasına rağmen ayrı ayrı dans ederler. Karşılıklı dans edenler gelin veya damadın annesi-babası ve ailelerinin büyükleri olabilir veya farklı cinsiyete mensup akrabalar olmalıdır. Kıyafet ve kostüm konusunda köylü erkekler çok özen göstermek yerine daha az giyilmiş veya temiz kıyafetler tercih ederler. Kadınlar, gündelik hayatta çok sık giyilemeyen altın kolyeler ve bilezikler takılır, başında oyalı veya altın yaşmaklar olur. Kadınların giysileri gündelik hayattaki giysilerle çok büyük fark göstermez sadece daha temiz veya pahalı kumaştan dikilmiş olur. Gelin ve damadın aileleri hariç... Bu iki aile mensupları daha güzel ve görkemli giyinir fakat giysi çok açık veya abartılı olmaz. Düğünün belli bir sıralaması vardır ve bu sıralamayı köydeki büyükler (yaşlılar) bilir ve takip ederler. Ama bu sıralama daha çok aşamaya benzer: Gelin ve damat taraflarının bohça değiştirmesi, kına yakma, gelin alma ve düğünün şenliği. Ama düğün şenliğinin sıralaması çok net değildir, yemeklerle birlikte oyunlar da başlar. Tabii ki yemek sıralamasında ana yemeklerden sonra tatlı gelir ama tatlı zamanında gelmiş, geç kalmış misafirlere sıfırdan sofraya yemek verilir. Yani köy düğününde sıralama ve zaman sınırlaması daha belirgin ve durumsal olur, düğün sıralaması değil daha çok aşamaları olur.

Köy düğünü, toplu bir yemek yeme ediminin farklı eylemleri de içine katarak organize edilmiş halidir. Bell'in (1992:74)) kullandığı kavramsallaştırma ile ifade edilirse, bir takım 'ritüelleştirme stratejileri'ne tabi tutulan eylemler dizisi, köydeki toplumsal ilişkilerin hiyerarşik olarak yeniden düzenlenmesine de işaret eder. Bu toplumsal ilişki sarmalının içerisinde, genç kadın ve erkeği karı-koca ilan etmek ve cümbür cemaatin önünde bu olayı duyurmak, yeni tesis edilen ve ailenin devamlılığını sağlayacağı varsayılan birimin onaylandığının da bir göstergesidir. Bu eylemin gerçekleşmesindeki bir diğer sebep genç çiftlerin geleceği için köyde yaşayanların ekonomik bir katkı göstermesi beklentisidir. Geçimlik ekonominin sona ermesiyle birlikte köyde para dönüşü daha aktif olmuştur ve düğünlerde çeşitli hediyeler yerine para veya altın verilmeye başlanmıştır. Son olarak düğün bir eğlenme ve şenlik zamanıdır. Düğünlerde eğlenilir, haberler paylaşılır, hasat bitiminde yorgunluk atılır.

Şehirdeki düğünlerde ise hayat daha katı ve belirli kurallara bağlanmıştır, daha çok şahsın ve çekirdek ailenin özel alanı korunmaktadır. Ayrıca kente mahsus olan: yer ve zaman sıkıntısı da şehirdeki düğünleri farklılaştırmaktadır. Günümüzde bu tarz düğünler otellerde yapılır. Mekân olarak otelin seçilme sebebi otelede alkol ve yiyecek servisinin, düğüne uygun ve genelde isteğe bağlı süslenen salonun ve isteğe bağlı müzisyen ekibinin olmasıdır. Ayrıca şehirliler sosyal hayatlarının kapalı mekânlarda geçmesine alışkındırlar çünkü sabit bir ortamda hareket etmek daha kolaydır. Ayrıca kapalı alana giriş yapan insanları kontrol ederek istenmeyen insanları dışarıda tutma kolaylığı vardır (Goffman, 2009: 185) ve kapalı ortamda bulunan insanların dikkatini ve hareketlerini yönlendirmek daha kolaydır.

Modern düğün davetiye, misafirlerin toplanma zaman, misafirlerin kıyafeti (abiye ve takım elbiseler), verilen yiyecek ve çalınan müzik türü gibi daha çok detayın planlanmasını gerektirir. Ayrıca düğünün net bir başlangıç ve bitiş saati vardır. Çünkü mekân belli saatler arasında kiralanır ve bu saatler arasında mekân komple düğündeki misafirlere aittir. Ayrıca oteldeki düğünler geniş yelpaze seçenekleri sunar: yemek çeşitleri boldur (kokteyl, alkolsüz yemek, alkollü yemek menüsü), menünün içinde değişiklikler yapılabilir, mekânın farklı temalarda dekore edilmesi, sahnede çalınan müziklerin türü, bunların hepsi düğün sahiplerinin beğenilerine ve bu iş için ayırdıkları bütçeye bağlı olarak

değişebilmektedir. Ayrıca düğünün süreceği saat de isteğe göre değişebilir. Modern düğüne gelen misafirlerin kıyafetleri, kadınların saç ve makyajları özenle seçilir ve yapılır. Bu davranışlar kent hayatında düğünün önemli bir yeri olduğunu gösterir ve düğün, sosyal toplum faaliyeti olarak algılanır. Tabii ki düğünün türüne bağımsız olarak her düğünün temel sebebi vardır. Onları daha önce köy düğününden bahsederken ele aldık. Onlar; duyuru ve çiftin ilişkilerinin meşrulaşması, ama parasal destekten daha çok varlığı gösterme. Çünkü modern düğün ailenin maddi gücünü ve başarısını göstermek için kullanılan bir faaliyettir. Ondan bu faaliyete çok önem ve ilgi gösterilir. Eğlence ve şenlik boyutu da köy düğününe göre daha azdır, çünkü şehirde düğün daha resmî ve hukuki boyuta taşınır.

Fakat yazıya konu olan düğün türü – salon düğünü fenomeni- ne köy türü (geleneksel) düğüne ne de şehir (modern) türü düğüne ait olmaktadır. Salon düğünleri iki kavram arasında kalmış, köyden şehir kültürüne geçiş sürecinde bulunan sosyal grupların arasında ortaya çıkmıştır. Köy (geleneksel) ortamından kopan ama şehir ortamına henüz uyum sağlayamayan sosyal tabakanın şehir kültürüne ve davranışlarına yaklaşmak için ama aynı zamanda köy kültürünün gerektirdiği davranışları da yerine getirebilmesi için kendi çevresinde yeni bir düğün türü yaratmaya başlar. Köy kadar geniş, yemekli ve uzun süren düğün yapma imkânı olmadığından ama şehirde yaşandığından şehir şartlarının altında düğün yapmak için *salon düğünü* yeni bir usul olarak yaratılır.

Düğün Mekânları: Salonlar ve Saraylar

Şehrin her mahallesinde düğün salonu vardır. Çünkü düğün salonu mahallenin bir parçasıdır – onunla birlikte kurulur ve yaşar. Ve nasıl modern şehirlerde eski ve yeni yerleşim yerleri bulunuyorsa düğün salonlarında da aynı ayrım vardır: eski ve yeni usul düğün salonları. Eski sıfatını kullanırken salonun bakımsız veya yıpranmış olduğu ifade edilmemektedir; eski burada eski usule göre yapılmış demektir. Yeni ise aynı şekilde yeni malzemelerden inşa edilmiş değil yeni usule göre yapılmış demektir.

Eski usul düğün salonları mahallenin içinde ve her zaman bir apartmanın bodrum katında bulunmaktadır. Düğün salonlarının iç tasarımları değişiklik gösterir. Salon, bodrum katta olmasına rağmen salonun içinden asma kat başka bir deyişle “balkon” olarak ifade edilen bölüm görülür.

Resim 1: Düğün salonunun içinde asma kat.

Ayrıca bu tarz salonlar gün ışığından faydalanamadığı için oldukça loş ve basıktır; yaz veya kış – fark etmez, düğün olduğu esnada havasız ve boğucudur. İsimler salonların iç dekoru gibi sadedir – Yağmur Düğün Salonu, Bebek Düğün Salonu, Lalezar Düğün Salonu, Cebeci Düğün Salonu... Yazının geri kalanında bu eski usul düğün salonlarından bahsedilirken *'Düğün Salonu'* olarak ifade edilecektir.

Yeni usul düğün salonları bağımsızdır ve bu maksatla inşa edilmiş binalarda bulunurlar. Binanın etrafında çocuk oyun alanı, otopark, büfe veya yeşil alan bulunur. Bina oldukça yüksektir (yüksek giriş artı bir veya iki kat) ve içinde birden fazla salon içerir. Bu da aynı günde birden fazla düğün gerçekleşmesini sağlar. Salonlar pencerelidir ve birbirinden dekor ve boyut olarak ayrılır; ayrıca da oldukça ferah ve havadardır. İç tasarımlarında bolca altın rengi ve zengin saray dekoru kullanılır. Bu saray dekoru salonların isimlerine de yansır – isimlerde 'salon' değil daha çok 'Sarayı', 'Palas', 'Plaza', 'Kokteyl Salonu' veya 'Balo ve Nikâh Salonu' isimler kullanılır. Örneğin: Ayna Düğün Sarayı, Nihavent Düğün Sarayı, Arven Palas, VIP Golden Kokteyl ve Balo Salonları, Muhteşem Nikâh Balo ve Düğün Salonu. Bu yeni usul düğün salonlarından bahsedilirken yazıda *'Düğün Sarayı'* olarak ifade edilecektir.

Düğün gündelik hayatın bir parçasıdır. Bu nedenle düğün salonları da genellikle yerleşim yerleri içinde yer alır, çoğu zaman bu yerleşim yerleri ile birlikte kurulurlar. Ankara'nın yeni yerleşim bölgeleri ile kıyaslandığında tarihsel olarak uzun bir geçmişi olan, Cebeci, Mamak, Ulus, Keçiören gibi eski yerleşim bölgelerindeki düğün salonları da aynı geçmişi paylaşır, eskidir. Bu semtlerde yer alan düğün salonlarının mimari özellikleri, konumu, iç mekân tasarımı ve sunduğu hizmetlerin fiyatları da – Eryaman, Batıkent, Sincan ve Fatih gibi görece yeni oluşmuş semtlerdeki düğün salonlarından oldukça farklıdır. Eski yerleşim yerlerinde düğün salonları hemen hemen her zaman bir apartmanın altında, bodrum katta bulunmaktadır. Cadde ya da sokaktan geçerken birbirine bitişik, yan yana duran apartman girişlerinin arasına sıkışmış olan salon girişini fark etmeden geçip gitmek mümkündür. Genelde girişin üstünde, bakkal tabelasına benzeyen biçimde salonun isim tabelası bulunur. Apartmanın altında olduğu için giriş de apartmanın mimarisine göre genelde doğrudan sokakta veya yanda bulunmaktadır. Girişin üzerinde bulunan tabelanın çevresi, geçenlerin dikkatini çekmek için ışıklandırılmıştır. Eğer salonun girişi apartmanın yanındaysa, apartmanın önüne bir kırmızı veya yeşil ışıklı tabela konularak, salonun girişi işaret edilir. Bu tarz uygulamalara, şehrin görece daha kalabalık olan bölgelerinde ya da düğün salonlarının sayıca fazla olduğu caddelerde rastlanır. Mesela Cebeci Talatpaşa Caddesi üzerinde, arka arkaya bulunan düğün salonları gazino (gece pavyonları) ve içki satan bayilerle bitişik olduğundan, buradaki düğün salonlarında ışıklı tabela kullanılmaktadır. Caddede bulunan diğer salonların ve eğlence mekânlarının çok ışık kullanması nedeniyle, düğün salonları onların arasında fark edilebilmek için ışıklı tabelalar kullanma yoluna gitmişlerdir. Dışarıdan birbirine benzer girişler ve tabelalarla görünen, işaret edilen bu düğün salonları her zaman aynı biçimde olmayabilir.

Fiyat, iç tasarım ve sunulan hizmet açısından Cebeci'deki Moda Düğün Salonu veya Keçiören'deki Anılar Düğün Salonu gibi daha farklı ve pahalı olan salonlara rastlamak da mümkündür. Bu salonlar, diğer salonlardan biraz daha uzakta olur ve kendi bağımsız girişleri vardır. Moda'nın girişinde sahte antik beyaz sütunlar yer alır. Bir apartmanın giriş katında yer alan Anılar Düğün Salonu'nun girişinde ise büyük cam kapılar ve bu kapıların üzerinde mutlu ve gülen bir gelin ile sünnet kostümüyle duran bir çocuğun fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğrafın yanında bir yazı ile salonun

sunduğu hizmetler sırası ile Düğün, Nişan, Kokteyl, Sünnet, Konferans, Toplantı olarak belirtilmiş, kapının üzeri kırmızı ve beyaz kumaştan fiyonlarla süslenmiştir. Bu nedenle Anılar Düğün Salonu uzaktan bakıldığında daha çok bir fotoğraf stüdyosunu andırır.

Fakat yine de bu salonu fark etmeden geçip gitmek çok olanaklı değildir: Sadece girişin üzerinde değil, yanından geçerken görülmesi için de apartmanın yan köşesinde perçinlenmiş kocaman dikey bir tabelada ismi yazılıdır. Düğün salonunun çalışıp çalışmaması önemli değildir, her akşam tabelanın ışığı mutlaka açık olmalıdır. Bu, düğün salonunun burada olduğunu sürekli hatırlatıp, onun reklamının yapılmasını sağlayacaktır.

Resim 2: Anılar düğün salonu girişi.

Öte yandan Ankara'nın şehir merkezinden nispeten uzak olan ve 'yeni yerleşim' ismi ile anılan – Eryaman, Batıkent, Sincan ve Fatih gibi görece yeni oluşmuş semtlerdeki düğün salonlarının konsepti oldukça farklıdır. ('Yeni yerleşim' derken kastetmek ve vurgulamak istediğim şey – ne kadar yeni bina, apartmanlar ve şehre uygun altyapının var olduğudur. Oysa ne Fatih ne de Sincan yeni yerleşim yeri sayılır. İkisi de yıllardır Ankara'nın ilçesi olup şehir planı olmayan bir köydü. İlk olarak buralarda yer alan düğün salonlarının ayrı birer bina olarak inşa edildiği görülür. Etrafında bahçe, park veya yeşil bir alan bulunan – bu salonların önünde geniş bir açıklık ve yanında veya önünde o salona ait bir araba park yeri bulunur. İçinde birden fazla düğün salonunun bulunduğu bu geniş binalar – genelde iki katlıdır. İki katlı olmasının sebebi fazla kullanım alanı yaratmaktır.

Resim 3: Nihavent düğün salonunun binası.

Ayna Plaza Düğün Sarayı'nın sahibi, salonunun iç tasarımıyla başından sonuna kadar kendisi ilgilenmiş. Salon; Mamak Belediyesinin karşısında, havadar ve geniştir; iki aktif otoyolun arasındaki beş katlı binanın dördüncü ve beşinci katında yer alır. Salonun binası iki-üç katlı apartmanların arasında kule gibi yükselir

Resim 4: Ayna Plaza Düğün salonunun binasının dışarıdan görünüşü.

Bu buz mavisi camla kaplı bina doğal olarak ilgi çekicidir. Ayrıca binanın birinci, ikinci ve üçüncü katında Diş ve Ağız Sağlığı Belediye Polikliniği bulunduğu için bina mahallede oldukça tanınır.

Resim 5: Ayna Plaza Düğün salonunun altındaki Sağlık Merkezi

Müteahhitlik ile uğraşan büyük bir Karadeniz ailesinden geldiğini söyleyen Ayna Plaza Düğün Sarayı'nın sahibi aynı zamanda binanın da sahibidir. Alan çalışmam sırasında yaptığımız görüşmede binanın hikâyesini anlattı ve yerini kendi seçerek inşa ettirdiğini söyledi. Binanın projesi inşasından önce üst katında düğün salonunun olacağı planlanarak çizilmiş. Alt katların ne olarak kullanılacağı

başlangıçta belli değilmış. Bu binanın sahibi R*** Bey kendisi Mamak'lı olmadığı için orada yaşayan halkın onu tanımadığını ve bu nedenle de rağbet görmeyeceğini ve dışlanacağını bildiğini ifade etmişti. Düğün salonlarının başarısı için halk arasında iyi bir imajın gerekli olduğunu bilen mal sahibi; binayı faaliyete geçirdikten sonra alt katında kamusal veya sosyal projelerle uğraşan bir kurum olmasını tercih etmiş. Böylece binanın halk arasında bilinmesini, bu yüksek binaya alışılmasını ve yabancılaşma çekilmemesini amaçlamıştır. O esnada belediyeden iş birliği teklifi alınca, binanın alt katına Ağız ve Diş Sağlığı Belediye Polikliniği açılmıştır. İnsanlar ister istemez bu binaya gelmeye başladıkça binayı tanımışlar ve dördüncü ve beşinci katta Ayna Düğün Salonu olduğunu öğrenmişler. Çok zaman geçmeden (açıldıktan bir buçuk sene sonra) halk, bu çok katlı yeni binayı benimsemiş ve halk arasında Düğün Salonu, Diş ve Ağız Sağlığı Belediye Polikliniği'nin bulunduğu binada değil; poliklinik Ayna Plaza Düğün Salonu'nun olduğu binada bulunur hale gelmiştir.

Yukarıda betimlenmeye çalışılan salonlarda gerçekleşen düğünler birçok açıdan kısıtlanmıştır. Bu kısıtlılıkları zaman, yer ve seçenek (menü, müzik veya salon süsleme seçenekleri) olarak belirtebiliriz. Sırayla bu kavramların neden kısıtlı olduklarına ve salonların çalıştığı sistemin neden McDonald's çalışma sistemine benzediği biraz daha detaylı ortaya koyulmalıdır. Yüksek sezon (nisan-kasım arasında) hafta sonlarında, salonlarda günde üç düğün gerçekleşir. Her düğünün başlangıç ve bitiş saati kesin bir şekilde bellidir ve üç düğünü yetiştirmek için düğünler arasındaki aralık çok kısa tutulur. Bu nedenle düğün bittikten sonra çoğu zaman bütün misafirlerin salonu terk etmesi beklenmeden temizlik işlerine ve bir sonraki düğüne hazırlık yapmaya başlanır. Fakat önemli olan sadece düğünler arasındaki zaman kısıtlılığı değildir; düğün esnasında da zaman çok dardır çünkü üç saat içinde garsonlar hem ikram servisi hem de temizlik yapmalıdır. Bu yüzden salonda çalışan garsonun servisi kaliteli bir şekilde sunması değil servisi yetiştirmesi daha önemlidir. Yüksek sezondaki düğün taleplerini karşılayabilmek için düğün salonunun bir şeylerden taviz vermesi gerekir. Ve genelde o taviz kaliteden verilir. Böylece düğün salonunun verdiği servis gittikçe McDonald's restoranının çalışma sisteme benzemeye başlar. Yani salonlar kendi sektöründe 'McDonald's' olur çünkü tıpkı McDonald's restoranı gibi düğün salonları da tüketicilere, çalışanlara ve yöneticilere dört çarpıcı boyutu (verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim) sunarlar.

'Toplumun McDonalddlaştırılması' terimi ilk defa George Ritzer tarafından ele alınmıştır. George Ritzer, Max Weber'in akılcılık (rasyonalizasyon) teorisine dayanarak kendi teorisini kurmuştur. Bununla birlikte Ritzer, bu terimi kullanarak sadece fast food restoranlarının dünyaya yayılmasından bahsetmez. Bu 'fast food' sisteminin modern sosyal hayatın temel prensiplerinden biri olduğunu da belirterek, modern bir toplumda daha fazla akılcılığın ilerlemesine dikkat çeker. Weber'e göre kapitalizmin gelişmesi ve onun ardından gelen tüketim toplumunun gelişmesi, biçimsel (formal) akılcılık kavramıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Kapitalizm etkisi altında gelişen her endüstriyel (sanayi) toplum, akılcılık kavramının gelişmesine aşırı derecede katkıda bulunur. Max Weber (2011) bu durumu, akılcılık kavramının hesaplanabilirliğinin ve bireylerin davranışının denetlenebilirliğinin istikrarlı bir şekilde artması olarak varsayar. O, bu tarz akılcılığı biçimsel (formal) akılcılık kavramı olarak tanıtır. Weber, bu sistemin çok başarılı olduğunu, deneyimlerin ve modern toplum enstitülerinin en uygun biçimde organize edilmesi için en etkili yolun bu olduğunu açıklar. George Ritzer, Max Weber'in öne sürdüğü bu ana fikri ele alarak, modern toplumdaki McDonalddlaştırılma kavramını inşa eder. George

Ritzer'e göre modern ve çağdaş bir toplum, tüketim toplumu olduğundan McDonaldlaştırılma süreci kaçınılmaz bir sonuçtur. Ritzer çağdaş toplumlardaki artan tüketim eğilimini örnek alarak, Max Weber'in akılcılık fikrini modern topluma uygun bir şekilde sunar. Böylece Ritzer kendi fikrini, Weber'in fikrinin modern toplum şartlarında uygulanması şeklinde göstererek en ünlü fast food restoranı modelinin biçimsel akılcılık sistemine dayandığını ispat eder. Sonrasında da bu örneği kullanarak çağdaş toplumlardaki akılcılığın gelişmesine, evrenselleşmesine ve toplumun her boyutunda var olmasına dikkat çeker. Ayrıca bu sistemin içinde olan kimseler de (yönetici, çalışanlar veya müşteriler) kendi hedeflerine ulaşmak için akılcılığın yollarını kullanmak zorundadırlar.

George Ritzer'in çıkardığı akılcılık sisteminin dört boyutunu (verimlilik, öngörülebilirlik, hesaplanabilirlik ve denetim) modern ve McDonaldlaştırılmış bir toplumun her köşesinde bulmak mümkündür. Bu dört unsurdan her biri kendi önemli rolünü oynar ve sınırlı zaman diliminde birçok insana hizmet veya ürün sunmaya yardımcı olur. Bu sonuçlar ışığında, bu dört unsurun salon düğünü hizmet sistemlerinde nasıl yürürlüğe girdiği ele alınacaktır.

Altınımızı Taktık Artık Gidebiliriz

Belirli bir amaca ulaşmak için en uygun araçları seçebilmek verimlilik olarak tanımlanmıştır (Ritzer, 2013: 69). Bu anlamda düğün salonlarının kısa sürede çok sayıda insana hizmet vermesi onları diğer düğün organizasyon hizmetleri veren mekânlardan daha avantajlı kılar. Ayrıca düğün salonunun verimliliği hem düğün salonuna hem de düğün yapan aileye avantajlı gelir. Yani düğün ailesi az zamanda ve aşgari zahmet vererek bir imzayla komple düğün organizasyonu satın alır. Ayrıca değişik ortamda düğün töreni (açık havada kır düğünü veya hotel salonundaki düğün organizasyonu) yapmak hem maliyetli hem de verimsiz olabilir. Yani düğün giderleri ve düğündeki takı merasimi gelirleri birbirini tutmayabilirler. Ayrıca düğün salonları mahallenin merkezinde olduğundan misafirlerinin ulaşım sorunu olmaz ve çağırılan misafirlere çoğu gelebilecek durumda olur. Kısacası düğün salonuna başvurarak düğün sahibi daha az çabayla kendi isteklerini ve ihtiyaçlarını daha çabuk karşılar. Düğün salonunun verimlilik boyutu bu şekilde yansıtılır: her düğün için özel bir düzenleme gerekmediği için düğün yapma maliyeti, zaman ve eleman masrafları düşer ve salon devamlı sürümden kazanır.

Altını da Taktılar Artık Giderler

Modern ve hızla değişen toplumda insanlar aslında neyle karşılaşacağını ve ne zaman karşılaşacağını bilmek ister. Her ne kadar değişik ve yeni şeyler cazip gelse de insanoğlu bilmediği şeylerden uzaklaşıp kendini korumak ister. Dolayısıyla bu sürekli değişen ama aynı zamanda gündelik hayata rutin, tutarlılık ve sistematığı getiren toplumdaki öngörülebilirlik ve öngörülebilir ilişkiler huzur sağlar.

Düğün sahibi de aynı şekilde düğün salonundan kaynaklanan sürprizleri ne ister ne de bekler. Daha önce defalarca salon düğünlerine girdiği için düğün salonu bilenen bir ortam olur ve düğün sahibi (mamafih misafirlere de) neyle karşılaşacağını bilir. Düğün salonuna gelmeden önce standart

hizmet listesi bellidir: mekân kiralaması, kişi başı belli miktarda yiyecek (ikram) ve içecek, yaş pasta ve maytap, garson servis hizmeti, sahnede müzisyenlerin söyleyeceğı şarkıların sıralanması, düğün töreninin ne zaman başlayıp ne zaman bittiğı. Düğün salonu yeni veya eski³ de olsa aynı hizmetleri sunar. Düğün salonlarının kalitesine göre sadece bazen hizmetlerin kalitesi değışebilir: kuru pasta iki çeşit yerine üç veya dört çeşit ayrıca daha taze ve lezzetli olabilir, garsonlar daha düzgün ve tek tip üniformalı ve salonun iç dizaynı daha renkli ve şatafatlı olabilir.

Ama öngörülebilirlik sadece düğün sahibi için değil aynı şekilde misafirler ve düğün salonu için de önemlidir. Düğüne davetli misafirler ne ile karşılaşacaklarını bilirler ve ona göre kendilerini hazırlarlar. Kısacası düğün salonunda olan düğünde sürpriz ile karşılaşılması çok zor olur. Ve bazen düğün sahipleri sürpriz yapmak istese de bunun gerçekleşmesi çok zor olur çünkü düğün salonu kendi formatının dışına çıkmak istemez. Düğün salonu için öngörülebilirlik müşterinin ekstra bir isteğinin veya talibinin olmayacağını demektir. Çünkü genel olarak nasıl düğün sahibine ve misafirlere öngörülebilirlik seçimde (menü, müzik, ikram v.s.) kolaylık ve yeni (belki rahatsız) şeylerden koruma demek ise düğün salonu için de bu aynı anlama gelmektedir (hazır olan hizmetleri seçen ve kaprissiz müşteri – en istenilen müşteridir).

Herkes Gitti Sayalım Altınları

Her hizmetin bir bedeli veya başka deyişle bir fiyatı vardır. Tüketime eğilim gösteren toplumda her şey önce sayı, miktar ve nicelleştirilebilen hizmetler önemlidir. Aynı parayla ne kadar çok sayıda veya miktarda hizmet veya mal alırsanız tüketici (müşteri) için o kadar iyidir. Üretici tarafından aynı mantık çalışır. Çalışan ne kadar çok hizmet veya mal üretebilirse o kadar satar ve mal sahibi de o kadar para kazanır. Bir ürünün kalitesi yerine miktarı vurgulanır (Ritzer, 2013: 100-101). Müşteri için aynı para miktarının karşılığında hızlı ve çok malın (hizmetin) almasını ekstra bir kar kazanmasını düşünülür. Bu durumlarda genelde niteliğini düşünmez.

Aynı fiyat ve servis kalitesi seviyesinde olan düğün salonları müşteri çekmek için hizmetlerinin kalitesini değil aynı parayla fazla hizmet ve ekstra seçenek vermeye çalışırlar. Aslında 'ekstra (fazla)' olarak sunulan hizmetler zaten standart hizmet listesinde yer alan hizmetlerdir. Ama bu hizmetlerin bazı tarafları ön plana çıkarılarak, düğün salonunun müşteriye karşı önem ve hoşgörü gösterdiği izlenimi yaratılır. Aslında bu 'ekstralar' hiçbir şekilde fiyatı arttırmaz ve salonda para kayıplarına uğramazlar. Onlar, düğün sahibinin masraflarını azaltmaz. Ama düğün salonu seçerken seçimde etkili olabilir. Mesela, standart kuru pastanın yanında kuruyemiş ve patlamış mısır verilebilir; geline hediye olarak anlaşmalı kuaförde ücretsiz veya indirimli 'gelin başı' denilen gelin saç modeli; standart fotoğraf paketinin (40 adet) yanında ekstradan gelin odasında fotoğraf çekimi verilir.

Sayılabilen şeyler (nicelik) daha öngörülebilir hali getirir, çünkü sayılabilir ve kontrol edilebilirler. Nicelik (hizmet veya ürünün kalitesi) maddi olmayan dolayısıyla kontrol altında zor

³ Yeni salonlar ayrı bir bina olarak inşa edilmiştir; eski salonlar mahallenin herhangi apartmanının bodrum katında yer alan salonlardır.

tutulabilen bir kavramdır. Oysaki maddi olmayan ve sayılamayan şeylerden ne kadar kâr edildiği anlaşılamaz. Bu yüzden ürünlerin kalitesi yerine miktarına (genelde çok) veya boyutuna (genelde büyük) vurgu yapılır. Düğün salonlarında da aynı şekilde, salon seçerken pazarlık esnasında düğün salonunun yöneticisi özellikle başka salona nazaran aynı parayla ne kadar çok ikram veya hediye hizmeti verileceği veya salonun ne kadar büyük ve misafirler için ne denli yeterli olabileceği vurgulanır. Neredeyse hiç, verilecek hizmet kalitesi hakkında konuşma geçmez.

Bakalım Videoya Kim Ne Takmış

Akılcılaştırma sisteminin dördüncü boyutu – denetimdir. Her sistemde belirsizliğin kaynağı – insandır. Sadece bu sistemin içinde olan ve çalışan insan değil bu sistemi kullanan insan da (yani müşteri) belirsizliğin kaynağı olur. Düğün salonuna özel istek veya sıra dışı bir düğün isteğiyle gelen müşteri; salonun içinde çalışan personelin moralden kaynaklanan servis kalitesi gibi durumlar aksaksız çalışmaya yönelik olan akılcılaştırma sisteminin en büyük düşmanıdır.

Akılcılaştırma sisteminde bu tür belirsizlik durumlarının azalması ve kontrol altında tutulması için denetim yolları kullanılarak insan gücünün yerine insansız teknoloji kullanılmaya başlandı. Belirsizlik kaynağı olan insanın yerine teknoloji (robot veya makinenin) kullanılması kesinlikle daha verimli ve az maliyetli bir ürün veya iş ortaya çıkarmıştır. Örneğin, düğün salonlarında ikram olarak verilen kuru pasta fabrikadan gelir. Düğünlerde kesilen yedi katlı pastalar şeker hamurundan yapılmış maketlerdir, yaş pasta fabrikadan tepsi halinde gelip mutfak bölümünde sadece dilimlenerek servis edilir.

Resim 6: Tepsi ile fabrikadan gelen yaş pasta

Düğünün sonunda kesilen pastanın yerine plastik maket kullanılmasının da bir tür denetim olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü gerçek bir pastanın kullanılması birtakım zorluklar getirir. Düğünlerde

yedi katlı yaş pasta maketi kullanılır. Bu pasta piramit şeklinde yedi basamaktan oluşturulur, en altındaki kat en geniş ve büyük olup onun üzerinde olan bir sonraki kat daha küçük olur. Katlar yukarıya çıktıkça küçülür ve en üstteki yedinci katın üzerinde süs veya gelin-damat figürü bulunur (tabi ki onlar da plastikten).

Resim 7: Pasta maketi

Bu pastanın neden yedi katlı olduğunu hiç kimse bilmez ancak her düğünde pastanın büyük ve mümkünse çok süslü olması istenir. Bu tarz pastayı pastaneden alıp düğün salonuna getirmesi çok zordur. İlk başta onun boyutuna göre bir araç bulmak, getirirken toz ve kirden, dışarıdan gelecek olan hasar ve darbeden korumak gerekir. Getirdikten sonra bu ağır yedi katlı yaş pastayı mutfak bölümünden sahneye çıkarmak da zor olur. Pasta sahnede bütün misafirlerin önünde kesilir. Yedi katlı pastanın kesilme esnasında ne tarz zorluklarla veya olumsuz, beklenmeyen sürprizlerle karşılaşılacağını hiç kimse bilemez. Bu yüzden sahnede maket pastayı kesmiş gibi yapmak hem güvenli hem de kontrollüdür. Ayrıca sahnede pasta kesilmeden önce pastanın üzerine para takılır. Bu para garsonlara ikram (bahşış) olarak gider. Takı töreninde takıların anonsunu yapan sunucu (genelde sahne işlerine bakan veya müziği ayarlayan kişi) gelinin ve damadın ailesini gaza getirmeye çalışır. Damadın ve gelinin dayıları veya amcaları arasında bir tür müsabaka yaratır. Israrla onları sahneye davet ederek kimin ne kadar para taktığını mikrofondan ilan eder.

Pasta gerçek olsaydı onun üzerine yapıştırılan paralar, pastanın genel görüntüsünü bozar, paralar pastanın kreması ile kirlenir ve hijyen açısından hiç de iyi olmazdı. Bunun yanı sıra yedi katlı gerçek pastayı taşıması çok ağır olurdu, pastayı taşıyan garsonlar dikkatsiz davranırsa onu düşürebilirdi, bu terslik düğünün dizisini bozardı, düğün aksar ve bir sonraki düğünün zamanlamasını etkilerdi. Ayrıca aşçı gerçek bir pastayı nasıl yapacağını ve nasıl süsleyeceğini bilemeyebilir ve bu bir risktir – ya müşteri mutlu kalmazsa ne olur? Tüm bu kötü ihtimallerden ve belirsizliklerden kurtulmak için yaş

pastanın yerine pasta maketi kullanılır. Böylece düğün öncesinde pastanın boyutu ve görüntüsü düğün sahibine gösterilir. Tabakta servis edilen pasta düğünden önce fabrikadan tepsi halinde gelip mutfak bölümünde dilimlenir ve servis edilir. Tepsidede gelen pasta tek tıp, düz ve kahverengidir. Üzerinde genelde beyaz krema veya serpilme/dökme rengârenk bulgura benzer süsler bulunur. Direkt taşıma tepside hazırlandığı için kenarları yoktur ve düzgün dilimlendiği zaman her misafir aynı boyutta, aynı süsle ve aynı içerikle bir dilim pasta alır. Böylece insan faktörüne bağlı olan gerçek pastanın yerine maketinin getirilmesi insan faktörünü azaltır ve durumu denetim altına alır.

Çoğunluk olarak insanların çalıştığı sistemde insanlar büyük oranda başka insanlar tarafından denetlenir. İşveren ve denetçiler çalışanları doğrudan denetler. Fakat bu tarz yüz yüze denetim zor ve gerginlik havası yaratan bir metottur. Ayrıca insan kişisel denetimi zor olmakla birlikte maliyetli olduğu için onun yerine teknoloji aracılığıyla yapılan denetim ortaya çıkmıştır. Her düğün salonunda açık veya gizli gözetim sistemi kullanılmaktadır. Böylece teknoloji tarafından insanlar üzerinde gizli bir denetim kalkanı hüküm sürmektedir. Ve eğer salonun içindeki kameralar güven sağlamak için yerleştirilmişse, takı merasimindeki kamera hangi misafirin ne kadar taktığını, düğüne kimin geldiğini kontrol eder.

Sonuç

Tüm bu aşamalar ve planlamalar göz önünde bulundurulduğunda, düğün salonunun, akılcı bir sistem dahilinde işleyişe sahip olduğu söylenebilir. Akılcı sistemler McDonaldlaştırılmış modern toplumda özellikle serbest zaman ile ilgilenen ve servis veya hizmeti üreten sektörlerde yerleşir. Max Weber her ne kadar bürokrasi sisteminin ilk akılcı sitemi olduğunu düşünse ve 'hobi' veya boş zamanı değerlendiren spor, turizm veya seyahati rutin, akılsallık, tek tiplik ve standartlaşmanın dışında görmüş olsa da 20. yüzyılın sonunda bu sektörler de akılcılaştırılmışlardır. Kuşkusuz McDonaldlaştırılma'nın modern topluma getiren avantajlarının yanı sıra büyük dezavantajları da vardır. Ayrıca bir noktadan sonra akılcı sistemleri verimsizlik, hesaplanamazlık, öngörülemezlik ve denetimsizliğin kaynağı olmaya başlar. Tüketicinin ve çalışanların yaratıcılığını kısıtlayan akılcı sistemler insanlıktan çıkma ve tatminsizlik duygusunun nedeni olmaya başlar. Bu tarz duygular çalışanları sırayla iş yerinden ve yaptıkları görevden uzaklaştırmaya neden olur. Akılcı sistem çalışan tarafından yapılan basit, yaratıcılığı istemeyen ve yaratıcılıktan çıkan belirsizliği yok eden bir iştir. Bütün sunulan ürün (veya hizmet) daha önce başka yerde biçimlenmiş, kesilmiş, dilimlenmiş ve önceden hazırlanmış olarak çalışanların ellerine ulaşır. Bu da çalışanların yapması gereken işi asgariye indirir. Çalışanların bundan çok şikâyetçi olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü akılcı sistemde büyüyen ortalama insan için bu tarz (düşünmeyi ve karar vermeyi gerektirmeyen) işler uygundur.

Düğün bir takım ritüelleştirme stratejilerinden faydalanılarak, farklı tarihsel dönemlerde güncellendiği biçimleriyle sınıfsal ve toplumsal eşitsizliklerin pekiştirilmesine veya sınıflar ve cinsiyetler arası birtakım pazarlıklara olanak sağlayan ailenin, topluluğa ilk defa ilan edildiği olaya verilen isimdir. Salon düğünü ise bu olayın köyden kente göç sürecinde yeniden icat edildiği, McDüğün haline geldiği ve kırsal pratiğin kendi kent versiyonu ile karşılaşma anında meydana gelen bozulmaları ve akıl dışılıkları da bünyesinde barındıran türüdür. Bu argüman çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmada, Ankara'daki (Keçiören, Cebeci, Ulus ve Mamak İlçeleri) salon düğünleri bağlamında salonlarda yapılan

düğünlerin paket haline getirilişinde göze çarpan akılcılaştırma stratejilerini, salonlarda görüp deneyimlediklerimi ayrıntılı bir şekilde betimleyerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Bell, C. (2009) *Ritual: Perspectives and Demensions*, Oxford University Press.

Goffman, E. (2009) *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, İstanbul: Metis Yayınevi.

Pierce, J. E. (2003) *Bir Türk Köyünde Yaşam*, İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Ritzer, G. (2016) *Toplumun McDonaldlaştırılması*, Çeviri: Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Weber, M. (2011) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev: Milay Köktürk, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Türkiye’de Kadın Söyleminin Bilgi Sosyolojisi Açısından İncelenmesi

Dursun Karakaya¹

Giriş

“Alevleriyle sayısız güneş sistemine yayılan bu evrenin ücra bir köşesinde bir zamanlar bir gezegen vardı ve bu gezegenin üzerindeki akıl sahibi hayvanlar bilgiyi icat ettiler. Bu, evrensel tarihte rastlanan en büyük yalan ve en yüksek kibir amıydı.”
Friedrich Nietzsche (akt. Bal, 2015)

Bilgi sosyolojisi, grupların ya da toplumların içinde bilginin (Alm. Wissen) ve kavrayışın (Alm. Erkenntnis) oluşumu, yayılımı ve kullanımıyla ilgilenir. Temelde bilginin sosyal bağlam içinde şekillendiği ve desteklendiği varsayımına dayanır. Buna göre bilgi, hatta düşünce çevresel etkenlere bağlı ve bağımlıdır. O halde kavrayışın da bağımsız bir süreç sonucunda oluşması beklenemez. Durkheim bu durumu, yargılarımızın kökeninde bütün düşünce hayatımıza hükmeden bazı öncüller olduğunu belirterek açıklar. Buna göre zaman, mekân, sebep, dil, sınıf vb. bazı öncüller olmadan hiçbir şeyi düşünemeyiz, kavrayamayız (Kırş. Aydın, 2004 s.94). Durkheim’in sözünü ettiği bu öncüller toplumlara ait olgulardır ve bilginin ya da anlamın ortaya çıkması, kabul görmesi toplumdaki farklılıklarla gösterilebilir. Bu anlamda toplum ile bilgi arasında ikisinin de birbirinden etkilendiği iki boyutlu bir ilişki söz konusudur. Birinci boyut bilginin oluşum süreci ile ilgili iken, ikinci boyut toplumun/bireyin bilgi ile oluşturulması ya da değiştirilmesi ile ilgilidir. Her toplum, içeriğini kendi belirlediği kendine özgü bir bilgi sistemi oluştururken; bilgi sistemleri de kendilerine uygun toplumsal yapılara imkân tanırlar (Aydın, 2004 s.99). Bu anlamda toplum ile bilgi arasındaki ilişkiyi sorgulayarak yola çıkıp, modern batı toplumlarının kimliklerine yönelik saptamalarda bulunmak için kullanılan bilgi sosyolojisinin günümüzdeki yeni görevi; bilgiyi toplumun yeniden inşasının temel kaynağı olarak kullanmak olmuştur.

Bilgi sosyolojisi konusunda iki gelenekten söz edilir. Birincisi Almanya’da gelişen ve Scheler ve Mannheim’in temsil ettiği *Wissenssoziologie*; ikincisi de ABD’de otuzlu yıllardan itibaren gelişen *sociology of knowledge*’dir. Her ikisinin de kelime olarak Türkçe karşılığı bilgi sosyolojisidir. Canatan (2013) bu iki gelenek arasındaki farkı şu şekilde açıklar:

İlk gelenek Wolf’un deyişiyle ‘varoluşsal hakikat’ kavramına dayanırken, ikincisi ampirik-bilimsel hakikat kavramını çıkış noktası olarak almaktadır. Mannheim’in bilgi sosyolojisinde kendi sınıf ve sosyal çevresini aşan, sosyal bakımdan yüzergezer entelektüel, hakikati yakalama imkanına sahiptir ve bu nedenle herkesten daha fazla

¹ Öğretim Görevlisi, Dursun, Karakaya, Anadolu Üniversitesi, YDYO, Temel Yabancı Diller, dursunkarakaya@anadolu.edu.tr

topluma yön verme konusunda hak sahibidir. O, yansız ve değer-bağımsız bilgiye erişme imkanına sahip olduğu gibi toplumun gidişatına da eleştirel ve normatif bir yaklaşımla müdahale edebilir. Oysa Amerikan bilgi sosyolojisi geleneğinde düşünce (bilgi-bilinç) ile toplum arasındaki ilişkinin ampirik ve fiili olarak tespit edilmesi yeterli görülmüştür (s.16).

Alman ve Amerikan geleneklerinin ortak noktası McCarthy’e göre (akt. Canatan, 2013 s.17):

1. Bilginin toplumsal olarak belirlenmesi ve,
2. Bilginin, toplumsal gerçekliğin inşasını belirlemesidir.

Belirttiğimiz gibi; bilgi sosyolojisi konusunda önceleri bu iki ortak noktadan ilki önemliken; sonraları ikinci noktanın önemi anlaşılmış, bilginin toplumsal gerçekliğin inşası konusunda aktif rol oynuyor olması görüşü önem kazanmıştır (krş. Canatan, 2013 s.17).

Bunun dışında Alman geleneğine dayanan bilgi sosyolojisi bilgiye tarihi ve gerçekçi bakış açısıyla yaklaşırken, Amerikan geleneğinde sosyal ve psikolojik yönler ağır basmaktadır. İlkine göre toplum akan bir tarihsel süreçtir, ikincisi bilgi üretim sürecinde rol oynayan sosyal-psikolojik faktörlerin peşindedir. Bu anlamda Alman geleneğinin toplum ve bilgi arasındaki ilişki anlayışı Foucault’un söylem anlayışıyla oldukça benzerdir. Foucault’nun yolundan giden söylembilimci ve düşünür Sigfried Jäger söylemi “Fluss von ‘sozialen Wissensvorräten’ durch die Zeit” (toplumun sahip olduğu bilgi birikiminden oluşan, zaman boyunca akan bir nehir) olarak tanımlar (Jäger, 2000 s.82). Bu tanımlamanın Alman geleneğine dayanan ve toplumu akan tarihsel bir süreç olarak gören bilgi sosyolojisi anlayışı ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği açıktır. Bu yüzden bilgi sosyolojisinin çıkış noktası olan bilgi nedir sorusuna da Foucault’nun bakış açısıyla bakacağız.

Foucault: Bilgi, Söylem ve Sorunsallaştırma

Foucault ‘episteme’ olarak adlandırdığı bilgiyi; belirli bir zaman dilimi içinde söylemsel pratikleri birbirine bağlayan ilişkiler bütünü olarak tanımlar. Bilgi (episteme) tanımının içinde geçen söylemi ise; “aynı formasyon dizgesine ait olan sözceler toplama” olarak ifade eder (Foucault 1973, s.272). Bu bağlamda sözcelerden oluşan söylem, öznenin -ya da öznel deneyimin- kurulmasını sağlamak için tarihsel olarak sorunsallaştırmalara başvurularak oluşturulur. Sorunsallaştırma ise üç ana eksene bağlıdır: Bilgi alanı (söylemsel pratikler), iktidar alanı (söylemsel olmayan pratikler) ve etik (Keskin 2011, s.17). Foucault sorunsallaştırmayı delilik örneği üzerinden açıklar. Ortaçağda da var olan delilik, psikoloji, psikiyatri gibi bilimler, akıl hastaneleri gibi kurumlar aracılığıyla tıbbın konusu haline getirilmiş, akıl hastası tabiri ortaya çıkmıştır. Burada sözü edilen bilimler söylemsel pratikler olarak bilgi alanını, akıl hastaneleri ise iktidar alanını temsil etmektedir. Sorunsallaştırmanın üçüncü ekseni olan etik ise daha çok bireyin kendisi ile ilgilidir ve kurulan özne olan bireyin durumu, ait hale sokulduğu grubu, kendisine atfedilen özelliği (suçlu, eşcinsel, kadın vs.) kabul ya da reddetmesi aşamasıdır.

Kadının Sorunsallaştırılması ve Bilgi Alanının Öznesi Olarak Kadın

Tarihsel bir sürecin öznesi olarak kadının sorunsallaştırılması yine sözü edilen üç eksenle ele alınabilir. Çalışmamızda; bilgi alanı, basında kadın imgesi, din ve atasözleri-deyimler olarak ele alınacaktır. İktidar alanı ise kadın sığınma evleri, koruma polisleri, pozitif ayrımcılık yasaları olarak

düşünülebilir. İktidar alanı olarak düşünülen kadın sığınma evleri ve kadına koruma polisi tahsis edilmesi kadının acizliğinin, muhtaçlığının bir göstergesi niteliğindedir. Keza pozitif ayrımcılık tamlamasının başında pozitif sıfatı, tersten bakıldığında aslında kadının toplumda ve özellikle iş hayatında maruz kaldığı ayrımcılığın, ikinci sınıf olma durumunun altını çizen bir ifadedir. Kadının ya da toplumun bu iki eksen ile kadına atfedilen özellikleri ne ölçüde kabul ya da reddettiği araştırma sonucunda belirtilecektir.

Basında kadın imgesi için Türkiye’de ulusal düzeyde ve günlük yayımlanan gazeteler incelenmiştir. Bu özelliklere sahip gazetelere bakıldığında; aşağıda başlıkları verilenlere benzer haberlerle karşılaşıldığı görülmektedir:

- “Evlilikleri bitiren kadının çalışmasıymış!” (Vatan 23.07.2012)
- “Erkek terörü bitmiyor” (Sözcü, 10.07.2012)
- “Erkeğin kum saati vücut arzusunun altındaki gerçek...” (Posta, 02.09.2012)
- “Özel numaradan gelen çağrı cinayetle bitti” (Yenişafak web, 15.10.2018)
- “Akıl alır gibi değil! Bulaşıkları yıkamayan eşini bıçaklayıp uyudu!” (Sabah web, 20.04.2019)

Kadının bugünkü durumunun anlaşılması açısından haber başlıkları önemlidir. Görüldüğü üzere haberler, kadınları ev işlerini yapması gereken, ‘namus’ları kocalarından sorulan, şiddete maruz kalan ve cinayet kurbanı bireyler olarak tasvir etmektedir. Bu durumun, yukarıda sözünü ettiğimiz kadının tarihsel olarak sorunsallaştırılması ile ilgili olup olmadığını yine söylemsel pratikler olarak belirlediğimiz din ve kalıplaşmış ifadeler üzerinden inceleyeceğiz.

Bilgi alanındaki söylemsel pratiklerden bir diğeri olan din konusunda toplumu yönlendiren etkenlerden olan kutsal kitap incelenmiştir. Diyanet işleri başkanlığının verilerine göre Türkiye’de yaşayanların %99.2’si Müslümandır (DİB, 2014 s.38). Bu yüzden tarihsel bir söylemin bugünkü öznesi olan kadının, Kur’an’da nasıl geçtiği incelenmiştir. Kadına yönelik bazı ayetler şu şekildedir:

- Erkekler kadınlar üzerine idareci (hâkim)dirler. Çünkü Allah birini diğerinden üstün yaratmıştır. ... İtaatsizliklarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, ... Yine de dinlemezlerse dövün. (Nisa 34).
- Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitliklerine rızâ göstereceğiniz bir erkek iki kadın şahit olabilir. ... (Bakara, 282).
- Şayet ölenin kardeşleri erkek ve kadın iseler, erkeğe iki kadının hissesi kadar pay verilir. (Nisa, 176).
- Resulüm! Zevcelerine, kızlarına ve müminlerin hanımlarına söyle. (Zaruri bir ihtiyaçları olup dışarı çıkmak istedikleri zaman), dış elbiselerini üzerlerine giysinler. Bu onların ahlâksız kadınlardan olmadıklarının bilinmesi ve incitilmemesi için daha elverişlidir. (Azzhab, 59).

Kur’an’da kadınların erkeklere göre daha değersiz, onlara muhtaç, gerekirse erkek tarafından şiddet uygulanabilecek bireyler olarak betimlendikleri görülmektedir. Bu betimlemenin günümüz haberleri ile benzerlikler gösterdiği de açıktır. Ancak burada amacımız kesinlikle Kur’anı ya da inancı yermek, yanlış göstermek ya da aşağılamak değil, bireylerin kurulmasında rol oynayan yaşam biçimlerimizin, geleneklerimizin, davranışlarımızın dini inançlarımızla bir bağının olup olmadığının düşünülmesini sağlamaktır.

Atasözleri ve deyimler aktarım yoluyla gelenekselleştirilen ve kullanılan kültürel kalıplardır. Aynı zamanda da söylemlerin önemli bağlama aracı kabul edilen kolektif simgelerdir. Toplumun bütün üyelerinin ya da çoğunun tanıdığı kolektif simgeler, sözler ve deneyim alanları arasında bağlantı oluşturarak mantıksallık ve kabul-edilebilirlik yaratırlar (krş. Kula, 2012). Bu yüzden atasözü ve deyimlerde kadının nasıl ele alındığı, bugünkü konumu açısından önemlidir.

Atasözlerinde kadını incelerken, doğumdan ölüme kadar olan bir süreç içerisinde atasözlerinin kadına biçtiği, kız çocuğu, genç kız, anne gibi roller üzerinden gidilmiştir. İncelemede Ömer Asım Aksoy’un iki ciltlik Atasözleri ve Deyimler sözlüğü kullanılmıştır. Atasözlerinde kadına biçilen roller aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1: Atasözlerinde Kadının Rollerini

Kadının Toplumsal Rollerini	Atasözleri
1. Erkek evlat kız evlada tercih edilir	-Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün. -Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun.
2. Kız çocuk derhal evlendirilmelidir!	-Kız beşikte çeyiz sandıkta.
3. Evlennemeyen kız aile şerefine leke sürebilir, evlendirilmesi gerekir.	-Kızını dövmeyen dizini döver. -On beşinde kız ya erde gerek ya yerde.
4. Genç kızın evlilik kararını ailesi verir.	-Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar ya zurnacıya.
5.Kızın bekareti aile şerefi demektir.	-Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden. -Tarlayı düz al, kadını kız al.
6. Evlenen kadın , artık evinin işlerinden sorumludur!	-Evi ev eden avrat.
7. Evli kadının diğer işi çocuk doğurmaktır	-Gelin eşikte, oğlan beşikte. -Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin.
8. Fakat anne olarak kadın yücedir.	-Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz. -Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar. -Ana hakkı tanrı hakkı.

Atasözlerinde kadınlar, doğumundan itibaren istenmeyen, derhal evlendirilmesi gereken, aksi halde ailenin namusuna leke sürülmesine sebep olabilecek, evlenmeyecekse ölmesi daha hayırlı bulunan, evlenince ev işleri ve çocukla ilgilenmekle (doğurmakla) görevli bireyler olarak tasvir edilmektedir. Kadın atasözlerinde ancak anne olduğu zaman olumlu bir yargı ile karşılanabilmektedir. Bu anlamda anne olmanın İncil’deki yaradılış bölümü ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. ‘*Garten-Eden*’

den kovulan Âdem ve Havva dünyada rızıklarını topraktan kazanmak için çalışmakla lanetlenmişler ve Havva’ya ancak çocuk doğurursa ‘*büyük günah*’ından arınabileceği söylenmiştir.

Atasözlerinde kadınlara toplumsal, yaşa bağlı ve zamanla değişen roller verilirken; deyimlerde ise, kadının kendisine atfedilen olumlu ya da olumsuz özelliklerle idealize edildiği görülmektedir. Tablo 2’de deyimler ve deyimlerin kadına atfettiği özellikler eşleştirilmiştir.

Tablo 1: Deyimlerde Kadına Atfedilen Özellikler

Kadına Atfedilen Özellikler	Deyimler
Kadın pasif bir varlıktır!	-Kız almak. / -Kız vermek.
Çalışmadan tüketir!	-Kaşık düşmanı
Güçsüz ve muhtaçtır!	-Eksik etek / -Elinin hamuru ile erkek işine karışmak
Erkeklik bir erdemdir!	-Erkeklik öldü mü? / -Erkeklik sende kalsın!
Kadın aldatır!	-Boynuz takmak!
İdeal kadın namusludur!	-Etiğini göstermez. (+) / -Kuyruk sallamak (-)
Kadının namusu bekaretidir.	-Altın adı pul oldu, kız adı dul oldu. /-Kız oğlan kız.
İdeal kadın güzeldir!	-Bir içim su / -Cami yıkılmış ama mihrap yerinde.
İdeal kadın az konuşur!	-kadınlar hamamına dönmek (-)
Kadının kafası az çalışır!	-Saçı uzun aklı kısa
İdeal kadın giyimine özen gösterir.	-Çarşamba karısı / -Düttürü Leyla

Örneklerde de görüldüğü üzere, deyimler de atasözleri gibi kadınlara daha ziyade olumsuz özellikler atfetmektedir. Örneğin; deyme göre kadın aldatınca boynuz takmış olurken, günlük hayatta erkek aldatınca çapkınlık/kaçamak yapmış olması yukarıda bahsettiğimiz “*özel numaradan gelen çağrı cinayetle bitti!*” haberindeki cinayetin sebebi olabilir mi?

Sonuç

Toplum ile bilgi arasında ikisinin de birbirinden etkilendiği iki boyutlu bir ilişki söz konusudur. Birinci boyut bilginin oluşum süreci ile ilgili iken, ikinci boyut toplumun/bireyin bilgi ile oluşturulması ya da değiştirilmesi ile ilgilidir. Atasözleri, deyimler, dini motifler gibi tarihsel bir süreç sonucunda oluşan sosyal bilgiler toplumun ve bireyin kurulması konusunda aktif rol oynamaktadır. Özne olarak kadının kurulması konusunda söylemsel pratikler olan atasözleri ve deyimlerinden elde edilen sonuç ideal kadının; genç, güzel, sadık, az konuşan, ev işleri, mutfak işleri ve çocukları ile ilgilenen kadın olduğudur. Ancak atasözü ve deyimlerde kadınların; aldatan, kavgacı, çok ve boş konuşan, kötü kalpli,

zor anlayan ve değersiz kişiler olduğunun vurgulandığı tespit edilmiştir. Kur'an'da kadının erkeğe bağ(ım)lı ve erkeğe göre daha değersiz tasvir edildiği belirlenmiştir. Gazetelerde kadının genellikle ya cinsel obje olarak ya da şiddet mağduru olarak bulunabildiği belirlenmiş, çözüm ya da mağdura sosyal destek hizmetlerine yönelik bilgiler yerine sadece şiddete yer verildiği görülmüştür. Bu durumun da kadına şiddeti normalleştirdiği düşünülebilir. Tarihi bir süreç sonunda kadına atfedilen özellikler yoluyla edinilen bilginin; bugün hala varlığını sürdürdüğünün gözlemlenebilir bir sonuç olduğu söylenebilir. Ancak bu sorunsallaştırmanın öznesi olan çağdaş Türk kadını ve (kısmen de olsa Türk toplumu) kadına atfedilen bu özellikleri reddetme eğilimindedir. Özellikle son iki cümledeki çıkarımlara ulusal televizyon kanallarında yayınlanan ve kaynakçada internet bağlantıları verilen, 2015 yılına ait bir hazır çorba reklamı, 2018 yılına ait bir temizlik malzemesi reklamı ve 2019 yılına ait bir elektrikli süpürgesi reklamı üzerinden göstergebilim ve ticari propaganda çerçevesinde tartışılarak ulaşılmıştır. Çorba reklamında, sabahtan akşama kadar ev işleriyle uğraşan kadının ailenin tüm üyelerinin evde olduğu akşam yemeği saatinde masaya getirdiği çorbayla ev işlerinin ve “ev hanımı” olmanın gerekliliklerini yerine getirdiği ve ancak bu sayede kendini gerçekleştirebildiği teması işlenmiştir. Buna karşılık temizlik malzemesi reklamında gerçek hayatta da evli oldukları bilinen ünlü bir çift evi birlikte temizleyerek mutluluğu ve ev işlerini paylaşmaktadırlar. Elektrikli süpürge reklamında ise; evin “babası” olduğu anlaşılan oyuncu evi süpürmeye hazırlanmakta, bu esnada kız çoğucu ve anne de dahil olmak üzere diğer aile üyeleri süpürgeci çıkaracağı muhtemel sestem rahatsızlık duyacaklarını belli etmektedirler. Reklamın ideal olanı sunma, hedef kitlenin beklentisiyle paralel olarak onları ikna etme amacıyla oldukları düşünüldüğünde, kadına atfedilen rollerin artık toplum nazarında yukarıda belirtilen ölçüde kabul görmediği açıktır.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1988) : Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I. Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap.
- Aksoy, Ö. A. (1988) : Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II. Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılap.
- Aydın, M. (2004): Bilgi Sosyolojisi. İstanbul: Açılmkitap.
- Bal, H. (2015) : Bilgi Sosyolojisi. İstanbul: Sentez.
- Canatan, K. (2013): İbn Haldun Perspektifinden Bilgi Sosyolojisi. İstanbul: Açılmkitap.
- DİB (2014): Türkiye’de Dini Hayat Araştırması. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Foucault, M. (1973): Archäologie des Wissens. (überstz. von Ulrich Köppen). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Jäger, S. (2000): Diskurs und Wissen: Theoretische und methodische Aspekte einer Kritischen Diskurs- und Dispositivanalyse. Reiner Keller/, Andreas Hirsland, Werner Schneider, Willy Viehöver (Ed.), *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse* (s. 81-112). Opladen: Leske + Budrich
- Keskin, F. (2011): Söylem, Arkeoloji ve İktidar. *Doğubatı* 3/9, 15-23.
- Kula, O. B. (2012): *Bazı Siyasal Partilerin AB Politikaları (301. Madde) Bağlamında bir söylem Çözümleme Denemesi*. Ankara: Hacettepe.
- Reklam Videosu Bağlantıları:
- Hazır Çorba (2015): <https://www.youtube.com/watch?v=W6aHIBhYhY4> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

Temizlik Malzemesi (2018): <https://www.youtube.com/watch?v=n0VUYuoValQ> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

Elektrikli Süpürge (2019): <https://www.youtube.com/watch?v=HbWFMXGzUXU> (Erişim tarihi: 06.05.2019)

Sosyal Medya Delikanlılığı: Ekşi Sözlük Örneği

Esra Gedik¹

Samet Talha Turgut²

Giriş

Kitle iletişim araçları beğenilerimiz, düşüncelerimiz, ön yargılarımız, yaşam stilimiz üzerinde belirleyici bir konumdadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, kitle iletişim araçlarının bir örneği olan sosyal medya³ günlük pratiklerimizin içerisinde yer edinmiştir. Artık gündelik hayatımızın rutini içerisinde sosyal medyada görünür olmak da bulunmaktadır. Pek çok kişi sosyal medya kullanıcısıdır ve bu kişilerden çoğu günlük olarak burada vakit geçirmekte, yazı, fotoğraf veya video paylaşarak sanal arkadaşlarıyla iletişim içinde bulunabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları bir bilgi akımı yaratmaktadır. Ancak bunu yaparken bilgi alıcısı konumlarından bilgi üreticisi konumuna da geçmektedir. Özellikle telefon teknolojilerinin gelişimi sonucu mekân ve zaman sınırlaması sorunu da olmayınca sosyal medya kullanımı 7/24 etkileşim olanağı tanıyan, yaygın ve popüler bir rutin haline gelmiştir. Sosyal medya, sosyal ağlar sayesinde dijital bir kültür⁴ yaratmaktadır. Öyle ki, yeni medya araştırmalarında internet, dijital kültür tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Castells'e göre sosyal ağlar, toplumun kültürel süreçlerini kökten değiştirmektedir (2009: 500). Gelişen dijital kültür, siyasal, ekonomik veya sosyal süreçlerden etkilenmekle kalmamakta aynı zamanda bütün bu yapıları da yeniden üretmektedir. Üretilen bu söylemler arasında topluma ait kadınlık ve erkeklik normları da bulunmaktadır. Erkek ve kadın olmak toplumsal söylemin sürekli ürettiği, müzakere ettiği ve inşa ettiği bir süreçlerdir, günümüzde sosyal medya bu inşa sürecinin yer aldığı ortamlardan biridir. Toplumun kabul ettiği normlar kitle iletişim araçlarına, kitle iletişim araçlarının söylemi toplumsal kabullere yansır.

Günümüzün sosyal medya platformları arasında hemen hemen her konuda bir söylem üretilen araçlardan bir tanesi de e-sözlüklerdir. E-sözlüklerin Türkiye'deki ilk örneği 1999 yılında kurulan Ekşi Sözlük'tür (Gürel ve Akın, 2007: 203-204). Ekşi Sözlük'te yazarlar kendi açtıkları ya da başka kullanıcılar tarafından açılan başlıklarda "enrty" adı verilen içerik girişi yaparak; bir denetimden geçmeden bu içerikleri paylaşabilmektedir. Tinder⁵, Android ve iOS cep telefonları için en popüler buluşma uygulamalarından biridir. Tinder, hem Android hem de iOS cep telefonu platformlarında

¹ Dr. Öğr. Üyesi Esra GEDİK, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, esra.gedik@bozok.edu.tr,

² Samet Talha TURGUT, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, turgutsamettalha@gmail.com

³ Sosyal medya, 1997 yılında faaliyet gösteren ve sosyal ağların ilk örneğini oluşturan sixdegrees.com sitesinin ardından, Facebook, MySpace, Wikipedia, Apple iTunes, YouTube, Twitter gibi çeşitli web sitelerinden oluşan yeni bir sosyalleşme biçimi olarak yorumlanmaktadır.

⁴ Dijital kültürü anlatmak için Lévy'nin (2001) kavramsallaştırdığı, "siber kültür" kavramı da kullanılmaktadır.

⁵ Tinder'in web sitesine göre, uygulamanın amacı birbirini tanımayan ama yakınlarda olan insanları birbirine bağlamak. Tinder, kullanıcıların cinsiyetlerini seçmelerine izin verir (yalnızca erkek ve kadın, seçenek olarak listelenir), arama mesafesi, yaş aralığı ve eğer erkek ve kadınlara ilgi göstermek isterlerse veya her ikisini birden seçebilirler.

kullanılmak üzere bir randevu uygulaması olarak Eylül 2012'de piyasaya sürüldü. Tinder, 18 ülkede en çok indirilen uygulama olarak kabul edilmektedir. ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi birçok ülkede, Tinder en popüler buluşma uygulamasıdır. Tinder şimdi bir fiil olarak kullanılıyor (örneğin, “Tindering”) ve Urban Dictionary'ye (2014) göre, kelime bağlandığınız veya bağlantı kurduğunuz bir kişinin açıklaması olarak kullanılabilir.

Bu çalışma kapsamında Ekşi Sözlük'te Tinder uygulaması ile ilgili başlıklar incelenmiştir. Ekşi Sözlük entrylerini okurken ve erkeklerin neden Tinder kullandıklarını, Tinder kullanan kadınlara dair yorumlarını ve sosyal medya delikanlılığı diyebileceğimiz dijital bir erkekliğin kurulduğunu anlatmaya çalıştık. Sosyal ağlara bağlı bireylerin etkileşimci hesaplarından, yakınlık kurmak (performatif anlamda) konusunda toplumsal cinsiyet, erkeklik, dijital sosyoloji, ve kültürel teorisyenlerin çalışmaları önemlidir. Sosyal ağlar aracı ile flörtleşme ve çevrimiçi buluşma konusundaki araştırmalar nadiren arzunun nasıl erkekleştirildiğine odaklanır. Çevrimiçi buluşma ve sosyal medyaya dayalı flörtleşmeler, kritik bir toplumsal cinsiyet merceği aracılığıyla nadiren analiz edilmektedir. Bununla birlikte, dijital buluşma çoğu zaman erildir. Potansiyel buluşma ortaklarının fotoğraflarını çevrimiçi olarak ya da Tinder gibi sosyal medya uygulama dinamiklerini toplumsal cinsiyet ve erkeklik üzerinden tartışıyoruz.

Yöntem

Sosyal medya, farklı birçok özelliğe sahip kullanıcıların bulunduğu interaktif bir ortamdır. Hızlıca değişen bilim ve teknoloji sayesinde yeni araştırma çeşitleri ortaya çıkmıştır. Araştırmamızda kullandığımız sosyal medya taraması yöntemi de akademide çok sık kullanılmayan, yeni bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem ile bireylerin en çok kullandığı sosyal medya araçları (Facebook, Twitter, Instagram, Youtube ve Sanal Sözlükler) belirlenen araştırma sorusuna göre seçilir. Araştırmanın mahiyetine göre hesaplar açılıp, kullanıcılara müdahale edilmeden yapılan yorumlar ve görüşler incelemeye alınır. Araştırma kapsamına göre incelenebilecek sınırın üzerinde yorum ve görüş var ise bu yorumlar arasından bir örneklem seçilir.

Bu çalışma, bu kapsamda sosyal medya erkekliği üzerine, yıllarca yeniden üretilen “egemen erkeklik” olgusu ile ilgili içerik ve söylemleri analiz edecektir. Araştırma kapsamında Türkiye’de faaliyet gösteren ve en bilinen sanal sözlük sitesi olan “ekşi sözlük”te açılan bazı konu başlıkları ve yapılan yorumlar incelenmiştir. İncelenen konu başlıkları Türkiye’de hali hazırda aktif olarak kullanılan “Tinder” uygulaması çerçevesinde belirlenmiştir. Bu çerçeve kapsamında toplamda yedi başlıktan 2303 yorum ve görüş incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde araştırma konusuna uygun üç başlık örneklem olarak analiz edilmiştir. Bu başlıklar “tinder kullanan hatun”, “tinder kullanan erkek” ve “tinder kullanan türbanlı”dır. 2016 yılından 2019 yılına kadar bu üç başlık altına yapılan tüm yorumlar ve bu yorumları yapan kullanıcı profilleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Elde edilen bu veriler saha araştırmasının çerçevesini belirlemiş ve sorgulanacak başlıkların oluşmasını sağlamıştır.

Çalışmada öncelikli olarak erkeklik olgusunun zamanla sosyal medyaya ve dolayısıyla ekşi sözlüğe geçiş süreci aktarılacak, daha sonra alan yazında sosyal medya ve erkeklik üzerine yapılan çalışmalar incelenecek, son kısımda ise araştırma ve bulgular sunulacaktır.

Sosyal Medya Delikanlılığı

Erkeklik, hiç farkında olmadan erkeklerin yaşamlarının her alanında tekrarlanan davranışlardır. İçerisinde yaşadıkları topluma bağlı olarak erkek birey, erkek olmanın gereklerini farkında olmadan içselleştirir. Connell (2005), hegemonik erkekliğin yanında, üç ilişki formunda ortaya çıkan erkekliklerden de bahseder: Tabi kılınan (*subordinated masculinity*), işbirlikçi (*complicit masculinity*) ve marjinalleştirilen (*marginalized masculinity*) erkekliklerdir. Bu makale kapsamında ekşi sözlükte Tinder başlığı altında karşımıza çıkan ve bizim “sosyal medya delikanlılığı” diye adlandırdığımız erkeklik biçimi bahsi geçen sınıflandırmalardan işbirlikçi ve marjinalleştirilen erkeklik tanımlamalarına uymaktadır.

İşbirlikçi erkeklikler, hegemonik değillerdir ancak bu hegemonik erkeklik biçimlerinden yarar sağlarlar; ataerkil düzenle ilgili bir sorunları yoktur, kadınların tabi kılınması avantajını kullanırlar.

Marty Mcfly Jr (24.03.2019)

-Hayatım boyunca hiç kullanmadığım ve kullanmayacağım zamazingo. Bunu kullanan adama da kadına da saygım yok.

Zamanın Otesinden Gelen Seyyah (27.07.2018)

- Böyle bir uygulamadan tanıştığın insanla sevgili oluyorsun, gelip burda ağlıyorsun Türk erkekleri boktan diye bir de. Neremle gülssem bilemedim.

Mathildaxoxo (28.07. 2018)

- Hiç kullanmadım, kullansam utançtan ölebilirim ya siz nasıl kullanıyorsunuz? Fotoğrafını koyuyorsun sonra arka sokaktaki bakkal amcayla denk geliyorsun falan ahahhfdjff.

Görüldüğü gibi işbirlikçi erkekler ataerkil düzenin sonuçları ile uğraşmazlar. Yaptıkları şey, hegemonik erkek hegemonyasını sürdürürken seyirci olarak izlemektedir.

Erkeklik hallerini incelediğimizde, Türkiye’de sıklıkla karşımıza çıkan “delikanlılık”, “harbilik” anlatısı ile oluşan erkeklik halidir. Kaba kuvvet kullanan bir erkeklik halidir bu (hem fiziksel hem de söylemsel şiddet uygulayan erkekler). Gedik’in (2018) *Sıfır Bir* dizisini incelediği çalışmasında da belirttiği gibi delikanlı erkekler kendilerini “cici erkek”lerden ayırarak, kendilerini gerçek erkek olarak tanımlıyorlar. Öyle ki, Bourdieu’nun çalışmasında da (1984) benzer bir nokta vurgulanır, alt sınıflar kendilerini bu kaba kuvvet üzerinden üst sınıflardan (onları daha yumuşak, kadınsı, feminen, light, muhallebi çocuğu vb. bularak) farklılaştırırlar. Örneğin,

Hayatınkakaşı (09.01.2018)

Bir kaç şartı yerine getirdiğiniz zaman mesaj kutunuzun dolup taşması olasıdır:

- üst model bir araba ve sizli bir fotoğraf
- zenginliğinizi belli edecek yurtdışında veya bir sahil yerinde fotoğraf
- çok abartılı olmayacak şekilde kaslı bir fotoğraf
- mekânda gözlüklü bir fotoğraf

Bu platformda güzeli de çirkini de bu yukarıdaki maddelere göre likeleri atıyor, gerisi ya fake çıkıyor

ya da troll hesap. Tinder gold almışsınız, plus almışsınız önemli değil, önemli olan şu 4 madde. Gerisi akar gelir zaten.

Türk'e (2015: 96) göre "şiddet, eril kimliğin kuruluşunun bir unsurudur. Sözel şiddete, hem 'öteki erkekler'e hem kadınlara yönelik bir pratik olarak, fiziksel şiddetten daha az önemli bir şeymiş gibi bakmamak lazım belki de". Bu anlamda sembolik şiddet/sözlü şiddet de bu süreçte etkilidir. Çünkü yeni teknolojik gelişmelerin etkisi ile online bilgi aktarımı çoğaldıkça, farklı sınıflardan erkeklerin sembolik şiddet uygulayarak sergiledikleri bir delikanlılık türü de "sosyal medya delikanlılığı" olarak gelişmiştir. Burada erkeklik söylemi, dolaysız kaba kuvvetle değil, dolaylı sembolik şiddete eklenir. "İdealin" dışında olup "marjinal" olarak nitelendirilebilecek bütün erkeklikler marjinal erkeklik kategorisinde değerlendirilebilir. Bu anlamda, sosyal medya delikanlılığını marjinal erkeklik şeklinde tanımlayabiliriz.

Liagriss (13.07.2018)

- Ne istediğine karar veremeyen ve zorla konuşturuluyormuş gibi davranan mutfak robotlarının akıllarınca ego tatmini yaptığı uygulama.

Devilred (20.08.2018)

- Orosuplarla birlikte olmak için yanıp tutuşan erkektir.

Sinyalesindensonrabırakılanmesaj (20.08.2018)

- En ucuz kadındır. Akli olmadığı için götüne güvenir.

Cevirimanyacı (13.07.2018)

- Kendisiyle seks yapmak isteyen erkekleri garip bulan Türk kızlarının kullandığı uygulama. Ki haklılar da, bu uygulama biliyorsunuz nakış modeli paylaşmak için yazılmıştır.

Neyazem (27.03.2019)

-Kız eğitim bölümüne gittiği sürücü kursunu yazmış ama sağa atıyorsun. Neden? Göğüsleri güzel. İşte öyle bir ortam. Sonra bu kızların götü neden kalktı.

Romantik Maço (25.03.2019)

- Türk kadınlarının kırmızı gül fonu üzerine duygusalı, ağlatmaklı özlü sözler yazıp koca aradığı uygulama. "Ciddi düşünenleri bekliyorum" ibaresi hemen hemen hepsinde var.

Görüldüğü gibi sosyal medyanın günümüzde son derece etkin kullanım alanlarından biri olan sosyal paylaşım alanı ekşi sözlük, sosyal bir alan olarak hegemonik erkekliğin yeniden üretilip pekiştirildiği önemli bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarların toplumsal cinsiyet algısından, yaşından, toplumsal statüsünden, yaşam deneyimlerinden, dünyayı ve yaşamı anlamlandırma biçimleriyle dolu olan bu söylemler, hegemonik erkekliğin yeniden ürettiği kimliklerin yansıdığı alanlar olarak bu sayfalarda pekişir. Sosyal medya, erkeklerin kendilerini ifade etme çabaları taşıdıkları, anlam buldukları, farklı grupların kendilerini ifade ettikleri bir alandır. Buradan hareketle sosyal medya,

içinde var olduğu toplumsal yapıyı yansıtır ve dönemin geçerli değerleri işleyerek ve yeniden üretir. Bu anlamda Türkiye’de genelde erkeklerin sosyal alanı olarak tanımlayabileceğimiz Tinder söz konusu olduğunda bu alanın sosyal medyadaki yansımaları ve hegemonik erkeklik ilişkisi önemlidir. Sosyal medyanın etkileri ve toplumsal cinsiyet, belirlenmiş sabit bir yapı olmaktan çok her yeni durumda yeniden tanımlanan bir süreci ifade ederler. Ekşi sözlükteki Tinder başlıkları incelendiğinde “sıradan” görülen söylemlerle kadınların ve egemen erkekliğin dışında kalan erkekliklerin aşığılandığı görülmektedir. Sözlükte bu söylemi üreten erkekliği, delikanlı olarak tanımlamak mümkün.

Arzunun Cinsiyeti

Dijital iletişim teknolojileri özel alana (Baron 2008) girdiğinden, bilgisayarları ve akıllı telefonları bireyin sosyal yaşamının bir parçası haline getirdiğinden, romantik ilişkiler artık kısmen çevrimiçi bağlamlarda gerçekleştirilmektedir. Online randevu uygulamaları, üyelerin sürekli olarak, çeşitli modlarla, cinsel ve romantik istekleri açıkça dile getirmeleri ve müzakere etmeleri gibi zengin arzu üretme alanlarıdır. Birkaç kelimeyle, arzu “bizde eksik olan ama istediğimiz” olarak anlaşılabilir (Kiesling, 2005: 699). İnternet arzu hakkında konuşmayı giderek daha karmaşık ve heyecanlı hale getirmiştir.

Toplumsal cinsiyet literatürü incelendiğinde erkeklerin ve kadınların farklı fiziksel ve psiko-sosyal ihtiyaçlara doğru sosyalleşmiş olduğu görülür (Haferkamp ve diğerleri, 2012). Mesela, cinsel tatminin erkekler için özellikle önemli olduğu düşünülmektedir (Tolman ve ark. 2003, aktaran Sumter ve ark, 2017: 69). Buna göre erkekler daha sık sosyal medya kullanırlar ve cinsel tatminin erkekler için fiziksel ihtiyaç olduğu algısı yaygındır (Clemens ve diğerleri, 2015). Bu analiz, kadınları bağımlı olarak konumlandıran bir heteroseksüellik vizyonunu sürdürmeye devam eden cinsel söylem incelemesidir. Ekşi sözlükteki başlıklar incelendiğinde, Tinder gibi uygulamalar erkeklerle ve erkek cinsel “ihtiyaçlarına” hizmet etmekten sorumlu gelişmeler gibi algılanmaktadır. Erkeklerin cinsel dürtü söylemi sayesinde erkeklerin heteroseksle kadınlardan daha fazla ilgilendikleri algısının yaygın olduğu görülmekte ve bu nedenle erkeklerin Tinder kullanmaları normal kabul edilirken kadınların Tinder kullanması var olan toplumsal normlar çerçevesinde ele alınıp ve değersizleştirilir. Bakıldığında burada değersizleştirilenin kadının cinsel intiyacıdır. Örneğin,

Syzer (05.05.2017)

- Ahlaksızlık denizine batıp çıkan hatundur.

Oğuzbatur (05.05.2017)

- Kıvrınmayın, debelenmeyin orospudur.

Qoko (05.05.2017)

- Yolludur o yollu.

Selamun Aleykum Kitty (25.03.2019)

- Koca arayan beyaz şova gitsin burada sikiş var sikişşş.

Bu noktada, sözlük yazarlarının söylemlerinde “Türk kızı” tanımlaması mevcuttur ve bu tanımlamanın üzerine kurulu olduğu ikilik bize gösteriyor ki dijital dünyada da kadınların yaşam alanlarının sınırları erkekler tarafından belirleniyor, tanımlanıyor ve daraltılıyor. Şöyle ki Sözlükte Tinder kullanan Türk kızları tanımlaması ikiye ayrılıyor: Birisi ile sevişiyor (orospu), birisi ile sevişmiyor (kezban). Kezban diye nitelenen kadınların Tinder kullanım amaçları olarak uzun süreli ilişki beklentileri ve evlilik olduğu belirtilirken, birisi ile sevişebilen kadınlar için de “kesinlikle evlenilmez, midesizlik” gibi ifadeler kullanılıyor. Türkiye’deki hegemonik erkeklik algısının kadın bedeni üzerinden kurduğu namus algısının dijital dünyada var olmaya çalışan kadınlar için de uygulandığını görüyoruz. Dijitalleşen kültür, geleneksel kültürün toplumsal cinsiyet algılarını dijitalleştiriyor sadece.

Frege (23.01.2018)

- Ördek dudaklı, badana makyajlı, bavul çantalı, "ben kraliçeyim," kıvamlı kezbanlarla dolu bir uygulama. Bir iki gece farklı bir bedenle sevişip rahatlayayım derken başına alacağın belayla dert sahibi olman kaçınılmaz.

Se coucher (22.08.2018)

- Yurtdisinda gercekten işleyen uygulama. Yani ben Almanya için konuşuyorum. Yabancı olmama rağmen bir sürü Alman kızla buldum, konuştum sevdim vs. Anlamadığım şey, Türk kızı yerde aynı abi. Buradakiler direkt evlilik odaklı bakıyorlar. Amk Almanya'da yaşıyorsun ya. Tinder'dan tanıdığın birine mi atacaksın kapağı? Türk gördüm mü direkt sola baba.

Mahiramca (22.08.2018)

- Yurt dışında seks için, ülkemizde ise 6 adet burma bilezik hayalleri kuran gelin adaylarının koca bulmak için kullandıkları sayfa.

Birkaç entryden benzer yorumlar şöyledir: “Türk kızlarının kullanımına kısıtlama getirmesi gereken uygulama... Artık tamamen kezban ego booster haline gelmiş uygulama... Ben bu uygulamayı seks yapmak için kullanıyorum yazdım. O zaman by diye cevap geldi. Ulan bu kezbanlıklar ne bekliyor acaba, tuzlu kahvenizi içmeye mi gelicez sanıyorsunuz?”

Arzu sosyal olarak kurulan bir fenomendir; bireysel bir durumdan ziyade sosyal bir ilişkidir. Bu anlamda ekşi sözlükteki Tinder entryleri incelendiğinde “Türk kız”larının Tinder kullanma amaçları üzerinden sınıflandırıldıkları ve “arzu edilmeyen kadın” tanımlamasının ortaya çıktığını görüyoruz. Örneğin, başlık "tinder kullanan birisiyle ilişki yaşamak" olsa bile başlık altına yazanların çoğu erkek ve Tinder kullanan bir kadınla neden birlikte olunamayacağına dair entryler yazılmış. Entrylerin ortak özelliği “Tinder kullanan kadın kaşardır” tarzı yaklaşımlar olduğunu görüyoruz. Bu da bize gösteriyor ki cinsel birliktelik, cinsel haz, cinsellik ihtiyaç Türkiye’deki geleneksel toplumsal cinsiyet algıları ile şekilleniyor ve yine Türkiye’deki hegemonik erkekliğin bir unsuru olarak cinsel ilişkiye girme özgürlüğü erkeklere tanınmış konumda. Aşağıdaki alıntılar, erkeklerin bir kadının Tinder kullanmasına dair olumsuz değerlendirmelerini nasıl birlikte kurduğunu göstermektedir.

Nagy Szent Miklos (18.05.2017)

- Eylem güven verici değildir evet ama birileri bir şeyleri çok fena veriyordur. Kesin ve net.

Syzer (27.04.2017)

- Sağlam mide gerektiren olay. Hafızanallah

Wedge Antilles (27.04.2017)

- Tinder kezbanı bol bir mecra olduğu için tavsiye etmediğim olay.

Kadınları Tinderı nasıl kullandıkları üzerinden karşılaştırarak, heteronormatif eril söylemler (eş/sevgili olma/cinsel partner olma) altında arzu için uygun olmayan bireyler olarak kurgulandığı görülmektedir. Cinsiyet ve cinsellik içsel olarak birbirine bağlı olduğu için kadınlar cinsel olarak arzu edilmez olarak kabul ediliyor bu entrylerde. Örneğin,

Teomix (29.09.2018)

- Güvenecek kız kalmadı, böyle böyle ibne olacağız ondan korkuyorum amk.

Boyd ve Ellison'a (2007: 11) göre, bir sosyal ağ sitesi, bireylerin (1) sınırlı bir sistem içinde halka açık veya yarı halka açık profil oluşturmalarını sağlayan, web tabanlı bir hizmettir (2) diğer kullanıcıların listesini ve bağlantılarını kimlerle paylaştığını gösterir ve (3) sistemdeki başkaları tarafından yapılan bağlantı listelerini görüntüler. Tinder gibi bir arkadaşlık uygulaması, herkese açık değildir. Bununla birlikte, profilin kendisi yarı halka açıktır ve diğer kullanıcılarla bağlantı kurma imkanı sunan kullanıcıya odaklanır. Bu ortamda, kullanıcılar bir profil oluşturur, başkalarının profillerini nasıl kurduğunu gözlemler ve bu profillere göre potansiyel eşleşmeleri seçer.

Buluşma (*dating*) web siteleriyle ilgili olarak, Best ve Delmege (2012), filtreleme sürecinin, kullanıcıların temel olarak arama kriterlerine uygun olarak romantik ortaklar seçmeleriyle başladığını açıklamaktadır. Ardından kullanıcılar, mesajlaşma yoluyla önceden seçilmiş potansiyel romantik ortaklarla etkileşime girer. Tinder'da, filtreleme, kullanıcıların kiminle sohbet etmelerini istediklerini belirlemelerini sağlayarak çalışır, ancak kullanıcılarına daha ayrıntılı filtreleme seçenekleri sunan web sitelerinin aksine, yalnızca coğrafi yakınlık, yaş, cinsiyet ve fotoğraf ölçütü olarak sunulur. Ward (2016: 11) göre “sonuçlar, Tinder kullanıcılarının profilin kim olduğunu özellikle fotoğraflar yoluyla göstermek için kullandığını gösteriyor.” Holland ve arkadaşlarının (1994) çalışmasında heteroseksüel ilişkilerde güç ve kırılabilirlik teması vurgulanır. Erkekliklerin ilişkilerinin içerisinde kadınlar üzerinde nasıl güç kullandıkları ve yarattıklarını tartışılır. Holland ve arkadaşları (1994: 130) “Erkek cinsellik modelinin... erkek gücünü kadınlar üzerindeki cinsel fetih ve onlarla duygusal ilişki ile mesafe koyarak tanımlayan bir erkek modeli...” olduğunu dile getirirler. Haywood'a (2018: 149) göre Tinder'in olasılıklarından biri, erkekler için açıkça reddedilme riskini azaltmasıdır. Başarı eksikliği düşük eşleşme sayısı ile ölçülebilir. Sonuç olarak, erkekler geçmişten farklı bir buluşma süreci ile karşı karşıyalar: Doğrudan kaç kişi tarafından reddedildiğini gerçekten bilen kullanıcılar olmadığından, reddedilme sayısı doğrudan söylenemez. Erkeklerin başarısı cinsel fetih üzerinden değil, kaç kişi ile eşleştikleri üzerinden kurulur. Bu başarısızlığın üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler bulurlar (Kobarov, 2011). Bunlardan bir tanesi de profil fotoğraflarına dair erkeklerin yaptıkları yorumlardır. Çok fazla eşleşme almadıklarını çünkü profil fotoğrafları için ekstra çaba sarf etmediklerinden bahsediyorlar (Haywood,

2018). Ancak bu durumu bir başarısızlık olarak görmüyorlar. Zaten “doğal olan” halleri ile eşleşme aldıklarını, doğal olanın (erkeğin doğasından kaynaklanan), olması gerekenin bu olduğuna dair bir düşünceleri var.

Bu bağlamda, entryleri incelediğimizde pek çok Tinder kullanan erkek yazarın “seçilecek” kişi olarak kendilerini kurguladıklarını görüyoruz. Tinder’da eşleşme almadıklarında ise bunu yine kadınlar üzerinden yorumladıklarını görüyoruz ki bu da bize romantik veya cinsel bir ilişki olsun geleneksel algı içerisinde kadınların da seçebilme/beğenebilme haklarının yok sayıldığını veya bu durumun küçümsendiğini işaret ediyor. Başka bir deyişle, beğeni algısının da eril bir zihniyetle kurgulanması ile karşılaşılıyor. Beğenen kişi er kişi, beğenilecek kişi er kişi beğenmeyen kadınlar ise ya para için Tinderda (escortlar) ya da kezban (gerçek kadın değiller). Hatta bu beğeni algısı o kadar yüksek ki kendilerinin seçilmiş erkek olduklarını homofobik bir dille de olsa kendilerini beğenen eşcinseller olduğunu belirterek dile getiriyorlar. Örneğin,

Resoaga (11.01.2018)

- Burayı yaklaşık Türkiye’de 3 aydır falan kullanıyorum. Yeri geldi manken gibi kız beğendim, yeri geldi özlü söz resimli hesapları beğendim bir türlü eşleşme olmuyor. Değişik bir algoritması var galiba. Allaha şükür çok çirkin de değilim, ortalama üstü bir tipim var neden böyle yapıyorsunuz kıslar?

Argin

- Türkiye’deki match alma oranım aşağı yukarı mordor’daki match alma oranım kadardı. Sanırım Türkiye’de Kıvanç Tatlıtuğ ile tanışmak için tinder kurmayan kız sayısı mordor’da yaşayan homoseksüel orkların sayısına eşit. Yurtdışında epeyce bir match alıyorum ama. Herhalde sorun orklarda.

I was in heaven (27.01.2018)

- Spor yaparken spordan fotolar koyardım. Böyle bicepslerin gözüktüğü vs. Günde 4-5 eşleşme gelirdi. Az ekmeğini yemedim yalan yok. Sonradan sevgilim oldu. Sildim telefonda. Sporu falan da bıraktım göt göbek aldı başını gitti. Kaslar yağ oldu. Kız arkadaşım la bi ara ayrılır gibi olduk, hatta ayrıldık. Yeni halimle çektiğim fotoğrafları koydum tintera. Eski fotolarla karı kızı kandırmanın anlamı yok sonuçta. Ulan bir haftada 2-3 eşleşme anca geldi. Onlarla da konuşurken burun kıvırıyorlar. Eskiden iki dkda telefonları alırken bir hafta konuştuğum kız vermedi telefonunu. Dolayısıyla buluşma da olmadı. Yani diyeceğim o ki fizik bu platformda her şey. Biraz kas gösterip şık giydiğiniz fotoğrafla eve atamayacağınız kız yok.

Dahası erkek yazarlar, Tinder’da kadınların fiziksel görünümüne dair bir beklentileri olduğunu dile getirirler ve profile eklenen fotoğraflar üzerinden kadınları eleştirirler. Sözlükte karşılaştığımız eril zihniyetin daha çok “ben buradayım, erkeğim neden beğenmiyorsun?” çizgisinde olup, bu marjinalleşmiş erkeklerin diğer erkekleri de eleştirdiklerine şahit oluyoruz. Haywood’un (2018) çalışmasına benzer bir şekilde sözlük yazarlarının kendi profil fotoğraflarına harcadıkları zaman ile eşleşme sayıları arasında bir ilişki kurdukları görülüyor yukarıdaki örneklerde olduğu gibi.

Sonuç ve Değerlendirme

Dijital kültürün sosyal medya ve kitle iletişim araçları ile yaygınlaştığı bu dönemde geleneksel buluşma pratikleri de değişmektedir. Geleneksel buluşma, dijital uygulamalar ile yeniden yapılandırıldığı için, dijital kültürün cinsiyet rolleri üzerinde de bir etkisi vardır.

Tinder, insanlara cinsellik veya romantik ilişki için diğer insanlarla tanışma fırsatı sunan uygulamalardandır. Tinder kullanan erkeklerin sözlük yorumlarının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin güçlenmesini ve kadınların bedenlerinin nesnelleşmesini kolaylaştırdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, sözlük iletilerinin, cinselliğin geleneksel olarak erkekliğin sahip olduğu geleneksel özellikleri sorunsallaştırarak, erkeklerin toplumsal cinsiyet ayrıcalığını güçlendirdiği görülmektedir. Tanışma uygulamasının geleneksel erkekliği değiştirme konusunda ne kadar az etkisi olduğunu görmek ilginç olmuştur. Ekşi sözlük iletileri göztermektedir ki dünya giderek dijitalleşirken hegemonik erkeklik de dijitalleşmekte. Sözlük yazarları bun anlamda hegemonik erkekliği üreten bir erkeklik biçimi olarak evrilmiştir ve biz bu çalışmada buna “sosyal medya delikanlılığı” dedik. Bu erkeklik biçimi Connell (2005) çalışmasında hegemonik erkekliği üreten ve destekleyen diğer iki erkeklik tipi olan iş birlikçi ve marjinalleşmiş erkeklik biçimlerini yansıtmaktadır.

Dahası sözlük yazarlarının iletileri, dünyada Tinder uygulamasının kullanım amacı kadın ve erkek için kolay cinsel partner bulmak iken Türkiye’de bu uygulamanın eril bir uygulama olarak tanımlandığını göstermiştir. Bu nedenle sözlük yazarlarının Tinder kullanan (Türbanlı ya da değil) kadınları geleneksel eril cinsellik algısı çerçevesinde sınıflandırdığına ve “beğeni/arzu/partner olarak seçme” gibi unsurların erkeksileştirildiğine şahit olundu.

Kaynakça

- Baron, N. S. (2008). *Always on: Language in an online and mobile world*. New York: Oxford University Press.
- Best, K., & Delmege, S. (2012). The filtered encounter: Online dating and the problem of filtering through excessive information. *Social Semiotics*, 22(3), 237-258.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction* London. UK: *Routledge and Kegan Paul*.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Castells, M., Fernandez-Ardevol, M., Qiu, J. L., & Sey, A. (2009). *Mobile communication and society: A global perspective*. Mit Press.
- Clemens, C., Atkin, D., & Krishnan, A. (2015). The influence of biological and personality traits on gratifications obtained through online dating websites. *Computers in Human Behavior*, 49, 120-129.

- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & society*, 19(6), 829-859.
- Gedik, E. (2018). Homososyal Birliktelik Örneği Olarak Mahalleyi Korumak: Sıfır Bir1 Dizisinde Erkeklik Halleri. *Fe Dergi*, 10(2), 60-70.
- Gürel, E. ve Yakın, M. (2007). "Ekşi Sözlük: Postmodern Elektronik Kültür", Selçuk İletişim, 4 (4), s. 203-219.
- Haferkamp, N., Eimler, S. C., Papadakis, A. M., & Kruck, J. V. (2012). Men are from Mars, women are from Venus? Examining gender differences in self-presentation on social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(2), 91-98.
- Haywood, C. (2018). Mobile Romance: Tinder and the Navigation of Masculinity. In *Men, Masculinity and Contemporary Dating* (pp. 131-166). Palgrave Macmillan, London.
- Holland, J., Ramazanoglu, C., Sharpe, S., & Thomson, R. (1994). Desire, Risk and Control: The Body as a Site of Contestation. In L. Doyal, J. Naidoo, & T. Wilton (Eds.), *AIDS: Setting a Feminist Agenda* (pp. 61-79). Southport: Taylor and Francis.
- Kiesling, S. F. (2005). Homosocial desire in men's talk: Balancing and re-creating cultural discourses of masculinity. *Language in Society*, 34(5), 695-726.
- Korobov, N. (2011). Young men's vulnerability in relation to women's resistance to emphasized femininity. *Men and Masculinities*, 14(1), 51-75.
- Lévy, P. (2001). *Cyberculture* (Vol. 4). U of Minnesota Press.
- Sumter, S. R., Vandenbosch, L., & Ligtenberg, L. (2017). Love me Tinder: Untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder. *Telematics and Informatics*, 34(1), 67-78.
- Türk, H. B. (2015). 'Şiddete meyyalim vallahi dertten': Hegemonik erkeklik ve şiddet. *Şiddetin cinsiyetli yüzleri*, 85-112.
- Ward, J. 2016. What are you doing on Tinder? Impression management on a matchmaking mobile app. *Information, Communication & Society* 20: 1644-1659.

Erken Ergenliğin Çocukların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Edinim Sürecine Etkisi

Hülya ÇAKIR¹

Hatice BAŞ²

Giriş

Ergenlik, fiziksel ve duygusal değişiklikler ile başlayan, bireyin sosyal üretkenliğini ve bağımsızlığını kazandığı, önceden belirlenemeyen bir zamanda sona eren kronolojik bir evredir (Çuhadaroğlu, 2000). Ergenlik çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir aşamadır. Kimlik, benlik ve cinsiyet rol ediniminin önemli bir evresi olduğu için de konuyla ilgili pek çok araştırma yapılmış ve çalışmalar ortaya konulmuştur. Ergenliğin uzun bir dönem ve sürece yayıldığı genel kabul iken bazı araştırmacılar bu süreci dönemlere ayırma ihtiyacı duymuştur. Ergenliğin başlama zamanı ile ilgili farklı düşünceler bulunmaktadır (Parlaz ve ark., 2012). Ergenliğin başlangıç ve bitiş zamanlarının belirlenmesinde olduğu kadar, bu dönemde gözlenen normal ve anormalliklerin belirlenmesi de oldukça güçtür. Ailenin destek ve ilgisini iyi alan bireylerin bu evreyi fazla karışıklık yaşamadan geçirdiği ortaya konulmaktadır. Bununla beraber bu evrede ciddi psikiyatrik rahatsızlıkları akla getirecek derecede ağır ruhsal belirtilere neden olan bozulmalar da gözlenebilmektedir. Patolojik durumların anlaşılabilmesi için ilk önce normal gelişim sürecinin nasıl olduğu iyi bilinmelidir (Susman ve Rogol, 2004).

1. ERGENLİK

Ergenlik, kelime olarak büyümek, olgunlaşmak anlamındadır (Fetihi, 2002). Buluş çağıyla başlayıp erişkinliğe ulaşılmasıyla biten bu dönem, genellikle 12-19 yaş aralığını kapsamaktadır. Ancak gelişim sürecindeki bireysel farklılıklardan dolayı 12 yaşından daha önce başlayıp, 19 yaşından sonraya kadar devam edebilmektedir (Koptagel-İlal, 2001). Ergenlik kızlarda, oğlanlara kıyasla daha önce başlamaktadır. Bu dönem, yoğun fizyolojik, biyokimyasal, davranışsal ve psikolojik değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir (Hamburg, 1986; Fetihi, 2002). Bu dönemdeki hormonal değişimler dolayısıyla fizyolojik değişiklikler meydana gelmekte, vücudun algılanmasında değişiklikler oluşmaktadır, ayrıca karşı cinse ilgi, sosyal beklentiler ve rollerde değişiklikler, bilişsel yeteneklerde de tekrar yapılanmalar olmaktadır (Cüceloğlu, 1992). Yani, ergenlik dönemi hızlı fiziksel büyüme ve gelişmenin yanı sıra psikososyal olgunlaşmanın da meydana geldiği, çocukluktan erişkinliğe bir geçiş dönemi olarak kabul edilebilir (Parlaz ve ark. 2012). Bu dönemde gözlenen fiziksel büyüme ve farklılaşma, sinir, endokrin ve üreme sistemlerindeki değişimler ile oluşmaktadır (Susman ve Rogol, 2004).

¹Dr. Öğr. Üyesi, Hülya, Çakır, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, Mail: hulya.cakir@bozok.edu.tr

²Doç. Dr., Hatice, Baş, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji, Mail: hatie.bas@bozok.edu.tr

1.1.BİYO-PSİKO-SOSYAL AÇIDAN ERGENLİK

Genel olarak ergenlik dönemi; biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim açısından değişimlerin olduğu dönemdir ve üç evreye ayrılır. Ergenliğin başlangıç evresi, 12-14 yaş dönemini kapsayan fiziksel ve davranışsal değişimlerin olduğu evredir. 15-18 yaş aralığını kapsayan ve bağımsızlaşmanın baş gösterdiği evreye ise orta ergenlik evresi denir. Geç ergenlik evresi ise 18 yaş itibari ile başlar ve kimlik bütünlüğüne erişim ile son bulur (Derman, 2008).Ergenlikte birey psikolojik, biyolojik ve sosyal alanlarda meydana gelen değişim ve gelişimlerin yarattığı yeni sorunlarla ve sıkıntılarla uğraşmak zorundadır.

Ergenlik döneminde ortaya çıkan en önemli değişikliklerden birisi hızlı fiziksel büyümedir. Birey, 3-5 yıl içinde erişkin dönemindeki antropometrik ölçüm değerlerine ulaşır; salgı bezleri ve iç organ büyüklüklerinde, kas ve kemik kitlelerinde ciddi artış olur. Buna karşın, beyin gelişimi ve buna bağlı baş ölçümleri ergenlik öncesinde erişkin dönemdeki büyüklüğünün %96'sına ulaşmış olduğu için bu dönemdeki büyüme oranı oldukça azdır (Kınık, 2000). Erişkinlikte sahip olunan boy uzunluğunun %20-25 kadarı ergenlik evresinde edinilir. Kızlarda 23-28 cm., erkeklerde ise 26-28 cm. kadar boy artışı meydana gelir. Boyca uzamanın kızlarda en hızlı arttığı dönem 12-13, erkeklerde ise 14-15 yaş aralıklarıdır. Vücut ağırlıkları ise 7-30 kg arasında artar (Parlaz ve ark., 2012). Ergenlikte en dikkate değer ve herkesin bu evreden er ya da geç geçtiği değişiklik, ergenlik döneminin başlangıcında meydana gelmektedir. Ergenlik dönemi fiziksel değişimleri de beraberinde getirir. Ses ve yüz çehresinin değişmesinin yanında ikincil cinsiyet karakterleri de meydana çıkmaktadır. Kızlar için bu göğüs ve kalçalarda genişleme; erkekler için ise, kas kitlesinde artma, omuzlarda genişleme ve sakal-bıyık çıkması anlamına gelir. Her iki cinsiyet için de bedensel değişikliklerle ilgili oluşan kaygılar ve stres, ergenlerin psikolojik ve fiziksel bir takım sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir (Yöndem ve Güler, 2007).

Ergenlik, hipotalamus, hipofiz, adrenal bezler ve gonadlardan oluşan aksta cinsiyet hormonlarının salınması ile başlar. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, ergenliğin başlaması ve düzenlenmesi ile ilgili süreçlerden GPR-54 geninin sorumlu olduğunu belirtmektedir (Çelik ve ark. 2008). Ergenlik süreci, hipotalamusta bulunan ve gonadotropin salgılatıcı hormonu (GnRH) salgılayan nöronlar üzerindeki inhibisyonun ortadan kalkması ile başlar. Hipofize ulaşan GnRH, folikül stimüle edici hormon (FSH) ve luteinize edici hormon (LH) salgılanmasına neden olur. Hipofiz bezinden salgılanan gonadotropinler, gonadlarda (testis ve ovaryum) büyüme ve olgunlaşmanın başlamasını sağlar. Ovaryum kaynaklı östradiol ve testis kaynaklı testosteron hormonları üreme organları üzerinde büyüme etkisi oluşturur. Her iki hormon da boyca uzamayı sağlar. Vücutta meydana gelen kıllanma, kızlarda adrenal bezlerden salgılanan androjenler, erkeklerde ise testosteron hormonu ile düzenlenir (Çuhadaroğlu, 2000). FSH, erkeklerde sperm üretimini teşvik ederken, kızlarda ovaryum foliküllerinin büyümesini ve östrojenik hormonların salgılanmasını tetikler. LH, erkeklerde Leydig hücrelerinin uyarılmasıyla testislerde olgunlaşma ve testosteron üretimini başlatırken, kızlarda korpus luteum oluşumu, teka hücrelerinden androjen üretimi, progesteron üretimi, ovulasyon ve ovulasyondan sonra östradiol salgılanmasından sorumludur (Parlaz ve ark., 2012). Ergenlik ile birlikte salgılanmaya başlanan cinsiyet hormonları bu dönemdeki bireylerin davranışlarında da değişikliklere yol açmaktadır (Özcebe, 2002).

Ergenlikte gözlenen hızlı zihinsel, psikososyal ve fiziksel değişiklikler ve bunların neden olduğu stres ve kaygı kız ve erkek ergenlerde farklı tepkilere yol açabilmektedir (Sayıl ve ark., 2002). Ergenliğe girme yaşı ülkemizde kızlar için 13-14, erkek çocuklar için de 14-15 yaş aralıklarıdır (Çubukcu ve Sivashgil, 2007). Ergenlik çağı süresince bazı beyin bölgelerinde değişiklikler görüldüğü, nöral ağların yeniden yapılandığı, gri maddede azalma ve beyaz madde de ise artma olduğu bilinmektedir (Benes ve ark. 2003). Yani ergenlikte beyin oldukça belirgin bir şekilde değişme ve gelişme gösterir ve zedelenmeye karşı erişkin beynine göre daha açıktır (Çelik ve ark. 2008). Ergenlikte beyin yapısı, sinir hücresi oluşumu ve kaybı, aksonal dallanma, aksonal uzantıların büyümesi, dendritik kısalma ve uzama, sinaps oluşumunu içeren süreçlerle yeniden düzenlenir (Rankin ve ark. 2003). Yapılan manyetik rezonans görüntüleme incelemelerinde ergenlik çağının başından hemen önce gri madde miktarında artış, sonrasında ise azalma görüldüğü belirlenmiştir (Çelik ve ark. 2008). Hücresel düzeydeki bu değişikliğin nedeni ergenliğin başlangıç döneminde sinaps ve aksonların aşırı üretimi, sonrasında hızlı sinaptik budanmanın olmasından kaynaklanmaktadır (Andersen ve Teicher 2004). Gri maddede gözlenen bu artış ergenliğin başlangıç ve orta evrelerine kadar devam eder, ardından plato çizer ve sonraki her 10 yılda bir %5 oranında azalır (Giedd ve ark. 1999). Normal ve sağlıklı bireylerdeki ergenlik döneminde temporal ve parietal kortikal alanlarda gri maddede azalma gerçekleşirken, frontal ve prefrontal alanlardaki azalma ise daha azdır. Ancak, çocukluk çağı başlangıçlı şizofrenisi bulunan ergenlik dönemindeki bireylerde frontal ve prefrontal alanlardaki gri madde kaybı dramatik düzeydedir. Gri maddede meydana gelen sinaptik yıkım ve yeniden yapılanma arka bölgelerden ön bölgelere doğru gerçekleşir. Oluşan bu değişiklikler ergenlikte edinilen, çok yönlü ve sistematik düşünme gibi bilişsel yeteneklerin gelişmesi için gerekli olan nörolojik yapılanma ile alakalıdır (Sporn ve ark. 2003).

Ergenlikte gözlenen değişimlerin psikopatoloji ile en fazla ilişkilendirilen yapılarından bir tanesi de bazal gangliyonlardır. Bazal gangliyonlardaki artış ergenlik süresince hayatın 3. on yılına kadar sürerek, 4. on yılda kararlı bir hale ulaşır. Ergenlik çağında bazal gangliyon yapıları bağımlılık oluşturan maddelere karşı daha duyarlıdır. Bazal gangliyonlar ve alt yapıları, anterior singulat alan, motor ve premotor korteksteki nöral ağ ile alakalıdır. Bazal gangliyonlar bu karışık yollarla prefrontal bölgede etkinlik gösterir. Bu nöral ilişkiler ve yapılanmaların hepsi, bazal gangliyonların davranışsal ve motivasyonel çıktılar üzerindeki etkisini açıklar (Chambers ve ark. 2003). Bu çıktılardaki bozukluklar, dürtüsellik, antisosyal davranışlar ve madde bağımlılığı gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Özellikle ergenliğin orta döneminde görülebilen bağımlılık davranışları ve zayıf dürtü kontrolü bazal gangliyonların inen yollarındaki gelişimsel gecikme ile alakalıdır (Çelik ve ark. 2008). Sol globus pallidus ve her iki kaudat hacimlerinde erkeklerde kızlara göre daha çok azalma görülmektedir. Hacimlerdeki bu azalma erkeklerdeki dürtü kontrolünün daha yetersiz olmasına neden oluyor olabilir (Giedd ve ark. 1997). Bunun yanı sıra, erkeklerde amigdala hacmi, kızlarda ise hipokampal hacim daha fazladır. Bu 2 yapı arasındaki hacimsel farklılık hiperaktivite, dikkat eksikliği, obsesif kompulsif bozukluk ve tourette bozukluğu gibi nöropsikolojik bozukluklara sebep oluyor olabilir (Peterson ve ark. 2003). Bu bozukluklar tüm ergenlik dönemi boyunca erkeklerde daha çok görülmekteyken, kızlarda ise duygudurum bozuklukları ve anksiyete daha sık ortaya çıkmaktadır (Drevets 2000). Kızlar ergenlik çağına daha önce girdikleri gibi, beyin yapısal olgunlaşması da kızlarda daha önce başlamaktadır. Ergenliğe giren erkek bireylerde sol hemisfer sağa göredaha büyük olup beyin

hacmikızlardan daha fazladır (Durstun ve ark. 2001). Tüm bu değişiklik ve farklılıklar, erkek ve kızların farklı yetenekleri geliştirme becerileri ve olumsuz dış etkenlerden etkilenme seviyeleri bakımından sahip oldukları farklılıkları açıklamaktadır (Çelik ve ark. 2008). Özetle beynin bütün önemli alanları ergenlik çağı süresince yeniden yapılanmaktadır (Sowell ve ark. 2001).

Ergenlik evresi sosyal, psikolojik ve biyolojik yönden gelişimsel değişikliklerle karakterize edilen bir dönemdir. Ergenlikte psikolojik gelişim, kimlik gelişimi ve bilişsel gelişim ile biyolojik gelişim ise iskelet sistemindeki hızlı büyüme ve cinsel gelişim özellikleriyle belirlenir. Sosyal açıdan değerlendirildiğinde ise bu evre, ergenin erişkin rolüne hazırlandığı bir dönemdir (Derman, 2008). Bilişsel gelişim, beynin yürütücü görevleri arasında yer alan sosyal ortamlarda, arkadaş ilişkilerinde ve bilimsel konularda somut düşünceden soyut düşünceye geçiş ve kendini değerlendirme gibi çeşitli becerilerin edinilmesini içerir (Parlaz ve ark. 2012). Sosyal biliş, ergenlikteki bilişsel gelişimin önemli bir parçasıdır, ergenlik dönemindeki bilişsel uyum ergenin arkadaşları ile kurduğu diyaloglardan ve kurduğu sosyal ilişkilerden önemli derecede etkilenmektedir. Ortalama olarak 12 yaş civarında çocuklarda soyut düşünme becerisinde hızlı bir şekilde gelişim gözlenmektedir. Yani, çocuklukta somut düşünme şekli yerini soyut simgelerle ve kavramlarla düşünme biçimine bırakır (Piaget, 1937). Ergenlik döneminde ortaya çıkan psikososyal gelişim, ergen bireyin olumlu ve gerçekçi kimlik ve öz görünüm geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle kimlik kazanılması ve gelişimi, ergenlik evresinin en mühim psikososyal ürünüdür. Ergen bireyin kimliği; sosyal, fiziksel ve bilişsel becerilerin gelişimini, ruhsal ve duygusal yönden olgunlaşmayı ve cinsel yönelimi de içeren cinsel kimliği barındırır (Parlaz ve ark. 2012). Ergenlik döneminde karşımıza çıkan kimlik oluşum süreciyle beraber meydana gelen bilişsel gelişimin hızlanması, duygu yoğunluğunda ve dürtüsel gereksinimlerde artma, bireyselleşme sürecine geçiş ve karşı cinsle kurulan ilişkiler gibi sebeplerle ergen bireylerde bu evreye özgü zorluklar ortaya çıkmaktadır (Derman, 2008).

Gelişimsel açıdan birçok değişikliğin meydana geldiği ergenlik dönemi ayrıca bu değişikliklere uyum sağlanması da gereken bir evredir. Ergenlik çağındaki bireyler özellikle bedenlerinde oluşan değişikliklere karşı çok daha duyarlıdır. Ergenlerin değişen bedensel görünümleri, bilişsel yeteneklerindeki artış, zihinlerini fazlasıyla bedenleri ve kendileri hakkında diğer insanların düşünceleri ile olumsuz olarak meşgul eder. Ergenlik çağındaki bireyler bir yandan oluşan bu değişikliklere uyum sağlamaya çabalarken, diğer yandan kimliklerini oluşturmaya yani kendilerini bireysel olarak tanımlamaya çalışırlar. Nasıl bir kişi olduğu ve dış görünüşü ile yoğun olarak ilgilenilen bu dönemde (Oktan ve Şahin, 2010), özellikle ergen kızlarda ergenliğin başlangıç döneminde bedensel görünüşünden hoşnutsuzluk ve bunun sonucunda yeme sorunlarının ortaya çıkması gözlenebilir (Çelik ve ark. 2008). Kız çocuklarının bedensel görünüşlerinden en fazla hoşnutsuzluk duyduğu yaş 13 iken erkek çocukların 14'tür (Sayıl ve ark., 2002). Bireyler, yetişkin olmaya başladıkça, hormonlar sebebiyle oluşan fiziksel değişimlerin yanı sıra duygusal olarak da iniş ve çıkışlar yaşarlar. Ergen birey artık bilişsel olarak da farklıdır, çünkü daha karmaşık problemler çözmeye ve soyut kavramları daha çok düşünmeye başlar, etik ve ahlaki açıdan daha yüksek bir sağduyuya sahip olur ve diğer insanların bakış açılarını anlamaya başlar (Flannery, 2006). Bütün bunlar olurken bir yandan da kimliklerini bulma ve bağımsız olma yolunda zorlu bir dönemden geçmeye başlarlar ve kendilerinde her açıdan meydana gelen bu değişikliklere uyum sağlayabilmek için bir mücadele içine girerler (Gül ve Güneş, 2009).

2. ERKEN ERGENLİK

Ergenlik evresinde meydana gelen fiziksel değişimlerle alakalı incelenen konuların başında fiziksel olgunluğun zamanlaması gelmektedir. Herkes ergenlik döneminde hemen hemen benzer fiziksel değişiklikleri geçirmektedirler. Asıl mevzu bir çocuğun yaşlarıyla kıyaslandığında ergenlik evresine zamanından önce mi, tam zamanında mı yoksa zamanından sonra mı girdiğidir (Sayıl ve ark., 2002). Peki ergenlik döneminin zamanlaması niçin bu denli mühimdir? Bir ergenin yaşlarıyla eş zamanlı ve vaktinde ergenlik aşamasına girmesi, bu evrede zorluklarla karşılaşmayacağı demek değildir. Ancak, yaşlarıyla kıyaslandığında bu döneme geç ya da erken giren bir bireyin sorunlu davranışlar sergilemesi, duygusal ve sosyal yönden gelişimde problem yaşama riski ciddi şekilde artar (Gül ve Güneş, 2009). Erken ergenlikteki değişimlerin genel olarak; genetik, çevresel ve psikolojik sebeplerden kaynaklanması durumu söz konusudur. İnsan sosyalleşmesinde çok önemli bir gelişme dönemidir, çünkü birçok değer, beceri ve davranış örüntüleri erken ergenlikte ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bireyin hem bilişsel hem de sosyal, duygusal açıdan gelişme gösterdiği bir dönemdir (Schmid vd. 2011: 1127-1135).

Erken ergenliğin son dönemlerde daha sıklıkla telaffuz ediliyor olmasında modern hayatın değişmesiyle birlikte çocuklarda ergenliğin ortalama 6-7 yaşlarına kadar indiği bir dönemin yaşanıyor olmasının önemli etkisi olduğu düşünülebilir. Bu dönemde kilo alımı, ciltte lekeler, göğüs ve kalçaların büyümesi, ani kıllanma, adet görme gibi fiziksel değişiklikler ve hızlı büyümeyle beraber; depresyon, kaygı bozukluğu, özgüven eksikliği, öfke kontrolü, kimlik bunalımı gibi ruhsal problemler gibi hemen hemen tüm ergenlik belirtileri erken ergenlikte görülebilir (Duygulu, 2018). Erken ergenlikte genellikle etkili olan hormonal sorunlardır ve bununla birlikte oluşan fiziksel değişimler, psikolojik belirtileri de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden ruhsal problemlerin içine kimlik bunalımı da dahil edilebilir. Çocuklar çok erken yaşta bu değişimlerin nedenlerini bulamadıkları ve kendilerini yaşlılarına göre farklı hissettikleri için 'Ben kimim?' sorusunu kendilerine sorabilirler. Bu nedenle bu süreçte kimlik bunalımı yaşamaları olağandır. Erkeklerde de yine aynı psikolojik sorunlar yaşanabilir. Kız çocuklarında erken ergenlik, erkek çocuklarına göre 1-2 yaş daha önce başlayabilir. Bu çalışmada erken ergenliğin çocukların cinsiyet rol edinim sürecine etkisi üzerinde durulacaktır. Bu evre, insan gelişimi içerisinde en önemli dönemlerden birisidir. Ergenliğin ne zaman başlayacağını ve ne kadar devam edeceğini belirlemek oldukça güçtür. Bunun yanında, bu evrede yaşanan normal ve anormallikleri belirlemek de zordur (Parlaz ve ark. 2012). Ergenlik; kişilere, dönemlere ve toplumlara göre farklı özellikler göstermektedir. Ergenlikte gözlenen olaylar öngörülen bir sıraya göre oluşmakla beraber bu olayların başlama zamanı ve seyri kişiler arasında oldukça değişkenlik göstermektedir (Kreipe ve McAnarney, 2001).

Ergenliğe geç veya erken girmek beraberinde bazı problemleri getirir. Örneğin, yaşlılarından geç ergenliğe giren bir erkek, yaşlılarına göre çelimsiz, daha kısa ve tüysüz bir cilde sahip olacaktır. Geç ergenliğe giren erkeklerin bu durumları kendileri için önemli derecede dezavantaja neden olur. Fiziksel olarak zayıf olan bu bireyler diğer erkeklerle kıyaslandığında daha sık mağdur edilmektedir. Kızlar içinse, ergenliğe geç girilmesi göğüslerin diğer bireylerle eş zamanlı olarak gelişmemesi demektir. Erkeklerle karşılaştırıldıklarında, bir kız geç olgunlaştığı zaman erkeklerle aynı oranda sorun

yaşamamaktadır. Geç girilen ergenlik, beden görünümündeki hoşnutsuzluk nedeniyle kişinin iç dünyasında karamsarlığa neden olmaktadır ve toplumsal dışlanma artmaktadır (Gül ve Güneş, 2009).

Ergenliğe erken giren bireyler ise bir seri farklı değişikliklerle karşılaşır. Erkekler için erken başlayan olgunlaşma dönemi fiziksel aktivitelerde başarı göstermelerine neden olur ve bu durum bireyin yaşlıları arasındaki popülerliğini arttırmakla yakından alakalıdır, ancak bu popülerliğin nadiren devamı gelir. Zamanlarının büyük çoğunluğunu sportif aktivitelerle ve arkadaşlarıyla eğlenerek geçirdikleri için işin sonunda derslerinde zorlanmaya başlarlar (Gül ve Güneş, 2009). Kızlar içinse erken girilen ergenlik ve beraberinde gelen erken olgunlaşma, kendilerinden yaşça büyük erkeklerin dikkatlerini çekmelerine sebep olur. Erken olgunlaşan kızlar genellikle ciddi düzeyde sıkıntı yaşarlar, çünkü duygusal ve sosyal yönden kendilerinden yaşça büyük erkeklerle görüşüyor olmanın üzerlerinde yarattığı baskının üstesinden gelemeyizler (Gül ve Güneş, 2009). Erken ergenlikte beden görünümünün değişmesi, dürtülerin artması, cinsel kimliğin daha fazla algılanması gencin toplumsal olarak da bazı cinsiyet rollerini edinmesini gerektirir. Ergenlik döneminde cinsiyete uygun biçimlerde davranmaya yönlendirici çevresel tutumların etkisiyle toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesiyle cinsel kimlik oluşumu tamamlanır (Derman, 2008: 20). Bu dönemde ikincil cinsiyet karakterleri görülmeye başlar. En belirgin özelliği puberteyle birlikte ortaya çıkan biyolojik değişikliklerin yarattığı baskıya karşı gencin uyum ve baş etme çabalarıdır (Patton ve Harris, 2007: 129-132).

Ergenliğin zamanlamasıyla alakalı yapılan araştırmalar, erken ergenliğin pek çok sorunlu davranışın oluşma riskini arttırdığını ortaya koymaktadır (Flannery, 2006). Erkek ve kızların farklı sorunlu davranışlarla karşılaştıkları durumlarda, farklı oranlarda değişik taktik ve stratejileri tercih ettikleri de belirlenmiştir (Türnüklü ve Şahin, 2004). Erken cinsel aktivite, okulda başarısızlık ve uyuşturucu kullanımı bu sorunlu davranışlara örnek olarak gösterilebilir.

Özellikle hormon seviyelerindeki ve beyin kimyasal yapısındaki değişiklikler, arkadaş çevresinin baskısı, diğer kişilerin beklentileri, ebeveynleri ile aralarındaki artan çatışmalar ve yaşanan duygusal düzensizlikler gibi sorunlarla uğraşmak zorunda ergen bireyler için erken fiziksel gelişim ve onu geç takip eden duygusal, sosyal ve bilişsel gelişim arasında oluşan kopukluk ile başa çıkmak oldukça zordur (Gül ve Güneş, 2009). Ergenlik aşamasındaki kişilerin, kendilerinde meydana gelen bilişsel ve fiziksel değişikliklerle nasıl başa çıkacaklarına dair pek fikirleri yoktur, çünkü yaşamlarında ilk kez böyle bir durumla karşılaştıkları için bu değişikliklerle mücadele edebilecek gerekli edinim ve tecrübeye sahip değillerdir. Durum bu iken bir de normal vaktinden daha erken ergenliğe girildiğinde bu bireylerde ciddi bocalamalar ortaya çıkmaktadır (Gül ve Güneş, 2009). Erken ergenlik, her bireyde aynı etkilerle görülmeyen ancak zamanla daha büyük oranda görülen bir problemdir. Kimi kişiler kılınma, adet görme, sakal çıkması gibi fiziksel değişikliklerle daha erken karşılaşp daha yoğun yaşarken, kimi kişiler bunlardan bazılarını daha geç yaşayabilir. Bundan dolayı bu evrede endokrinolojik analizlerin yapılması oldukça önemlidir (Duygulu, 2018).

Erken ergenliğin nedenlerine bakıldığında; genetik, psikolojik ve çevresel sebepler karşımıza çıkmaktadır. Genetik nedenlerde hızlı fiziksel değişimler ve hormonal bozukluklar etkilidir. Çevresel etmenler içinde ise yanlış ve fazla beslenme, hormonal gıdalar, endokrin bozucular gibi çeşitli

kimyasallara maruz kalma, teknoloji bağımlılığı ve sosyal medya gibi faktörler sayılabilir. Özellikle besinlerin içinde bulunan hormonal katkıları, bu konuda ciddi bir risktir. Katkılı ve kimyasallara maruz bırakılan doğallıktan uzak yiyecekler çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunların yanında gerekenden fazla protein içerikli beslenme şekli de gelişimin hızlanmasına sebebiyet vermektedir. Psikolojik sebeplere bakıldığında; karşı cinsle kurulan yanlış ilişkiler, arkadaşlar ve aile ile olan iletişim, aile üyelerinde bulunan psikolojik problemler göze çarpmaktadır. Ek olarak, görsel ve yazılı medyanın etkisi ve bireylerin bilgisayar ve internetle oldukça erken yaşlarda tanışmaları nedeniyle cinsel uyarılara her ortamda sürekli maruz kalmaları da erken ergenliğe girilmesindeki psikolojik faktörler arasında sayılabilir. Bu etmenlerin tamamı birbirini etkileyerek erken ergenliğe girişi tetiklemektedir (Duygulu, 2018).

Hormonların erken yaşlarda salgılanması da, psikolojik problemleri beraberinde getirmektedir. Erken ergenliğe giren çocuklar, her açıdan kendilerini başkalarıyla ve yaşlılarından ayırt edebilir ve bu durumdan ciddi şekilde sıkıntı duyabilirler. Özellikle de üreme hormonlarının erken yaşlarda salgılanması, karşı cinse aşırı ilgi ve cinsel yaşama erken atılma gibi ciddi sorunlarla karşılaşabilirler. Ayrıca depresyon, kaygı bozuklukları ve özgüven eksikliği gibi problemler de bu dönemde sıklıkla görülebilmektedir (Duygulu, 2018).

Erken ergenliğe neden olan çevresel faktörler arasında sayılan endokrin bozucular; bir canlıda endokrin sistemin çalışmasını değiştirerek, sağlık problemlerine sebep olan dışarıdan alınan maddelerdir (Çetinkaya, 2009). Colborn ve ark. (1993) çevredeki kimyasalların endokrin sistem üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamıştır. Yapılan bir çalışmada 50 yaşındaki cenaze hazırlayıcısı bir erkekte gözlenen sakal büyümesinde yavaşlama, testislerde küçülme ve jinekoma gibi belirtilerin endokrin bozucu bir madde ile alakalı olduğu saptanmıştır. Kişinin kanında, kaynağının kullanılan mumya kremi olduğu saptanan bilinmeyen bir kimyasal bulunmuştur ve bu kimyasalın radyoaktif olarak işaretlenmiş östrojen ile yer değiştirdiği ortaya çıkartılmıştır (Finkelstein ve ark. 1988). Yapılan başka bir çalışmada, büyük ve düzensiz biçimli çileklerdeki çilek büyütücü maddelerin meme gelişimi yapabileceğine dikkat çekilmiştir (Büyükgebiz ve ark. 2003). İnsan vücudunda en az 500 adet kimyasal madde taşındığı bilinmektedir ve bu maddelerle, son yıllarda doğan bebekler henüz daha anne karnındayken karşılaşmaktadırlar (Çetinkaya, 2009).

Endokrin bozucular; bir hormonun yapımını, taşınmasını, yıkımını, atılımını ve hedef hücrelerdeki etkilerini değiştirebilmektedirler. Endokrin bozucuların neden olduğu belirtiler; endokrin bozucuya maruz kalma yaşına, maruz kalma süresine, maruz kalınan miktara göre değişiklik göstermektedir. Hamilelikte endokrin sistemin işleyişini olumsuz yönde etkileyen kimyasallar yalnızca annenin değil aynı zamanda plasentada etkisiz hale getirilemeyenleri fötüsün de endokrin sistemini etkileyerek gelişim bozukluklarına neden olmaktadır (Stoker ve ark. 2000). Karşılaşılan kimyasalların miktarı ne kadar çoksa, oluşan gelişimsel bozuklukların derecesi de o kadar artmaktadır. Gebelikte maruz kalınan endokrin bozucular; bebeğin doğum ağırlığını ve boyunu, ayrıca endokrin bezlerin işlevlerini de değiştirebilmektedirler (Çetinkaya, 2009). Endokrin bozucu özelliğe sahip kimyasalların sınıflandırılması:

Doğal hormonlar: Bu maddeler östrojen ve testosteron gibi doğal hormon yapısındaki kimyasallardır. Yonca filizi ve soya fasulyesi gibi bazı bitkilerde bulunan fitoöstrojenler vücutta doğal östrojen gibi etki ederler, doğal yapıda olduklarından dolayı da kolayca yıkılırlar.

İnsan yapımı maddeler

Sentetik yapıda üretilen hormonlar: Hormon yerine koyma tedavileri ve doğum kontrol ilaçları örnek olarak verilebilir. Bu maddeler endokrin sistemi düzenlemek için üretilmektedirler.

İnsan yapımı kimyasallar: Bu kimyasallar endüstride kullanılmak için üretilmektedirler. Plastik katkılı tüketim maddeleri, endüstriyel işlemler sonrası oluşan dioksin, tarım ilaçları ve endüstriyel temizlik maddeleri bu grupta sayılabilir (Tabb ve Blumberg, 2006). Endokrin bozucuyla karşılaşılacak yaşa ve kimyasalın türüne göre bireyler ergenliğe erken ya da geç girebilmektedir (Pombo ve Castro-Feijoo, 2005).

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, endokrin bozucu kimyasalların üreme sisteminde çok ciddi değişikliklere neden olduğunu ortaya koymuştur. Toppari ve ark., (1996) insanlarda kriptorşidizm görülme oranında artış, testis ve meme kanseri gibi hormonlarla alakalı kanser sıklığında artış, sperm sayısında azalma olduğunu belirtmişlerdir. Bu değişikliklere çevrede bulunan endokrin bozucu etki gösteren kimyasalların neden olduğu düşünülmektedir (Crisp ve ark. 1998). Diklorodifenildikloroetilen (DDE), *dikloro difenil trikloroethan* (DDT), *Poliklorlu bifenil* (PCB) ve polibromine bifenil (PBB) grubu bileşiklerin pek çoğunun anti-androjenik ve östrojenik etkilerinin olduğu deney hayvanlarıyla yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Ayrıca, kaza sonucu belli kimyasallarla karşılaşılacak bölgelerde yapılan epidemiyolojik incelemelerin de katkısı olmuştur (Crisp ve ark. 1998; Çetinkaya, 2009). Meydana gelen kaza sonucunda PBB'ye maruz kalan kız çocuklarında adet görme ve göğüs gelişim yaşının erkene kaydığı gözlenmiştir ve bu sonuç PBB'nin östrojenik etkisine bağlanmıştır (Hansen, 1998). Doğum öncesinde DDE ile karşılaşılacak bireylerde de adet görme yaşı bir yıl erken kaymaktadır, bu durumun DDE'nin androjen reseptörleri üzerindeki bloke edici etkisine ya da östrojen benzeri davranış sergilemesine bağlı olabileceği ileri sürülmüştür (Vasilii ve ark.; 2004). Besin paket materyallerinde bulunan ftalatlar ve yumuşak plastik oyuncakların yapıldığı polivinil klorid (PVC) plastikler de ergenlik belirtilerini erkene çekmektedir (Çetinkaya, 2009). Yapılan bir çalışmada zamanından önce meme gelişimi gözlenen bireylerde serum ftalat düzeylerinin anlamlı oranda artmış olduğu belirlenmiştir. Ftalatlar bu etkiyi östrojenik ve anti-androjenik özellikleri ile gerçekleştirmektedir (Vasilii ve ark.; 2004). Colon ve ark. (2000) doğum öncesi DDE ve PBB'ye maruziyetin, ergenlikte DDE ile karşılaşılmanın ve ergenlik öncesi dönemde ftalatlara maruz kalmanın kız çocuklarında ergenlik bulgularının erken yaşlarda gözlenmesine neden olabileceğini belirtmişlerdir. Bir araştırmada, endosülfana maruziyetin erkeklerde serum testosteron seviyesinde azalmaya, LH seviyelerinde ise artışa neden olduğu saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında endosülfanın spermatogenez üzerine baskılayıcı etkisinin olabileceği düşünülmektedir (Saiyed ve ark. 2003). Mol ve ark. (2002) yaptıkları araştırmada, doğum öncesi evrede PCB'ye maruz kalan erkek çocukların ergenlik gelişiminde yavaşlama, serum testosteron seviyelerinde ise azalma olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında bazı kimyasalların ergenlikle ilgili gelişimleri geciktirdiği de bilinmektedir. Selevan ve ark. (2003) tarafından

yapılan çalışmada kurşunun, ergenlikte gözlenmesi gereken gelişimsel süreçleri geciktirdiği bulunmuştur.

3. CİNSİYET ROLLERİ

Cinsiyet (sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederken, toplumsal cinsiyet (gender) terimi kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir (Lips, 2001; Franzoi, 2003). Toplumsal cinsiyet kültürel bir yapıyı karşılamakta ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içermektedir. Toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psiko-sosyal özelliklerdir. Ancak cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir; çünkü kültürün kadından ve erkekten bekledikleri kadının ve erkeğin fiziksel bedenlerine ilişkin gözlemlerden tamamen ayrı değildir. Buna göre, toplumsal cinsiyetin kültürel yapılandırmaları bir anlamda biyolojik cinsiyeti de içermektedir. Genellikle kadınlarla erkekler arasındaki bazı farklılıkların biyolojik mi yoksa kültürel mi olduğunu tam olarak bilmek mümkün değildir; esasen çoğu farklılık ikisinin birlikte etkisinin bir sonucudur (Dökmen, 2009: 19-20, Çakır ve Baş, 2018: 187). Toplumsal cinsiyet kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri düzenlemek için kullanılan bir kavramdır. Kadınlar ve erkeklere ilişkin uygun rollerin tamamen toplumsal olarak üretildiğini ifade eden “kültürel inşalara işaret etmenin bir yoludur” (Bhasin, 2003:2).Toplum, beklenen ölçü ve kalıplardan sapan davranışları hoş karşılamadığı için bireyler genellikle kendilerini daha önceden belirlenmiş ve benimsenmiş normlara uydurmaya çalışırlar. Çocukluktan başlayarak bireylerin benlik imgelerinin önemli bir parçasını toplumun kendileriyle ilgili beklentileri oluşturur. Böylece hem kadınların hem de erkeklerin düşünceleri, tutum ve davranışları, bu beklentilere göre biçimlenir (Balkır, 1989).

Ergenlik döneminde biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda belirgin gelişimsel değişiklikler yaşanmaktadır. Kız ergenlerin daha fazla belirti göstermeleri sosyal, biyolojik ve kültürel açılardan ele alınabilir (Güven ve Güçray, 2009: 129). Ergenliğin başlangıcı kızlarda, erkeklere oranla daha önce başlamaktadır (Akt. Fetih, 2002: 63). Ergenlik, kişinin ne bir çocuk ne bir yetişkin olduğu, henüz kendi toplumsal sorumluluklarına sahip olmadığı, ama rolleri keşfedebileceği, sınavabileceği, deneyebileceği bir ara evre olarak kabul edilebilir. Bu dönem çocuklukla yetişkinlik arasında bir dönem olduğu için yeni bir toplumsal roller listesinin geliştiği dönemi oluşturmaktadır. Bazı çocukluk rolleri korunurken, bazı yetişkinlik rolleri edinilmeye başlanılmaktadır. Zihinsel büyümenin patlamasından başlayarak, cinsel olgunlaşma ve cinsel kimlikten geçerek toplumsal kişiliğe varıncaya kadar, ergenlerin karşılaştıkları gelişim görevlerinin sayısı dikkate alındığında, ara evre kavramı, yerini “kargaşa dönemi” kavramına kolayca bırakabilir (Cloutier, 1974: 875,894). Bu sürecin daha erken bir dönemde ortaya çıkması ise biyo-psiko-sosyal açıdan hazır olunmaması durumunun yarattığı stres ve kaygının artmasına neden olmakta ve çocuğun sosyal hayatına da olumsuz yansımaktadır.

Sosyolojik yaklaşıma göre ergenlik yaşantısını pek çok etken belirler: Kültür kendi değerlerini yerleştirir; ama toplumsal sınıf ve aile de, bu toplumsallaşma etkenlerinin denetleyebileceği bütün boyutlarla etkide bulunur, ergenliğin yaşandığı tarihsel dönem de rol değişimlerinin yol açtığı stresin önemli bir değişim kaynağını oluşturabilir. Sosyolojik yaklaşım ergenliği toplumsallaşma sürecinde önemli bir

dönemeç olarak görmektedir; bu toplumsallaşma süreci, rollerin değişimine, kişinin maruz kaldığı dış ve iç baskılara bağlı gerilimler içerir. Bu gerilimler şu üç koşula göre daha çok ya da daha az olacaktır. İlki gencin önemli toplumsallaşma araçlarıyla (anne-baba, öğretmenler, arkadaşlar vb.) yaşayacağı etkileşim; ikincisi de içinde yaşadığı sosyo-kültürel çevre ve sonuncusu da ergenliğinin geçtiği tarih anıdır (Cloutier, 1974: 895). Ergenliğin zamana göre değişikliğe uğradığı görülmektedir. Günümüzdeki ergenlik bundan bir kaç kuşak önce yaşanan ergenlikten farklıdır. Bu görünüm hızlı toplumsal değişimle açıklanabilir.

Cinsiyet rolü (toplumsal cinsiyet rolü), toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir. Başka bir deyişle cinsiyet rolü, aynı cinsiyetten insanların nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayan birtakım kurallar veya kültürel olarak saptanan beklentilerdir (Hyde, 1994; Akt. Çıtak, 2008:4). Sosyolojik anlamda çocuğun çevresine göre bireyselleşmesi olarak tanımlanabilen sosyalizasyon sürecinde öğrendiği cinsiyet rolü standartlarını içselleştirmesi vasıtasıyla gerçekleşen sürece ise cinsiyet tiplmesi denilmektedir (Girginer, 1994). Bebeklik döneminde kazanılmaya başlanan benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin diğer insanlarla olan ilişkilerinden diğer bir deyişle geçirdikleri toplumsallaşma sürecinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bebeklikte ebeveynlere ya da temel bakım vericilere geliştirilen bağlanma benliğinin gelişiminde ve yaşamın sonraki dönemlerindeki sosyal davranışlarının gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Paterson ve Moran, 1988: 611-620).

3.1.CİNSİYET ROLLERİ EDİNİM SÜRECİNE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Cinsiyet rollerinin edinim sürecine ilişkin kuramsal açıklamalara bakıldığında en sıklıkla karşılaşılan Freud'un görüşlerine dayanan Psikanalitik yaklaşımdır. Freud çocukta psiko-seksüel gelişimin doğumdan sonra başladığını, cinsiyet rolünün benimsenmesinin 4 ile 6 yaşlar arasında, hatta 7. yaşlarda yaşanan psikolojik krizlere bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir (Can, 2002:116). Sosyal öğrenme kuramına göre toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımı hem gözlemleyerek hem de ödül ve cezalarla eğitim sürecini kapsamaktadır (Dusek, 1987). Piaget tarafından geliştirilen bilişsel yaklaşıma göre ise insanların bilişsel tutarlılığa ihtiyaçları vardır; çocuklar için bu tutarlılığı sürdürmenin bir yolu, nasıl en uygun kız ya da erkek olduğunu bulmaktır. Konuyla ilgili bir diğer yaklaşım ise sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramlarının birleşimi yani süreçlerin ortak etkisi üzerinde duran yaklaşım toplumsal cinsiyet şema kuramıdır. Bem tarafından geliştirilen bu yaklaşımda çocuk, cinsiyetlerle ilgili bilgileri öğrenmekle kalmaz, her gelen yeni bilgiyi cinsiyetle ilgili bu zengin içeriğe bağlı olarak değerlendirir ve özümser. Yani gelişen bir toplumsal cinsiyet şeması aracılığıyla gelen bilgiyi kodlamayı ve örgütlemeyi de öğrenir. Bilgiyi toplumsal cinsiyet şemasına göre işleme ise, özellikleri ve davranışları "kadınsı" ve "erkeksi" kategorilerine ayırmaya yol açar (Dökmen, 2010: 59-69).

Ergenlikte cinsiyet rolleri ile kimlik birbiriyle bağlantılı süreçler olduğunun göstergesi olması açısından Della Selva ve Dusek (1984) toplumsal cinsiyet rolleri ve ergenlikteki kimlik gelişimi ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Erikson'un kuramı temel alınarak yapılan çalışmada ergenlik döneminde yaşanan "çalışma ve başarılı olmaya karşı aşığılık duygusu krizini" çözümlenme bakımından kadınsı,

erkeksi, androjen ve farklılaşmamış bireyler karşılaştırılmıştır. Yapılan bu çalışmada androjen cinsiyet rolünün daha iyi bir uyumu işaret ettiği bulunmuştur. Androjen bireylerin yaşadıkları krizi başarılı bir şekilde çözümlenmede diğer üç grupta yer alan bireylerden daha başarılı oldukları; kadınsı ve erkeksi bireyler arasında ise krizlerin başarılı bir şekilde atlatılması bakımından bir farkın olmadığı bulunmuştur. Kimlik başarısı bakımından yapılan bir karşılaştırmada ise androjen ve erkeksi bireylerin eşit düzeyde oldukları kadınsı bireylerin ise kimlik başarısı bakımından ikinci sırada oldukları; farklılaşmamış bireylerin ise son sırada yer aldıkları bulunmuştur (Della Selva ve Dusek, 1984: 204-212). Özellikle ergenlik döneminde belirsiz cinsiyet rolüne sahip olunması kimlik bunalımının başarılı bir şekilde atlatılmasının da önünde engel oluşturabilmektedir.

Çocuğun cinsel kimliği ile ilgili ilk algılamaları aile bireylerini gözleyerek oluşmaktadır. Bir kadın olarak annesinin aile içinde nasıl davrandığını, babasının erkekliğini nasıl gösterdiğini ve beraberce sorunları nasıl çözdüklerini gözlemler. Anne ya da babanın yokluğu çocukların kadın ve erkeklerin birbirine nasıl davrandıklarını anlamasını güçleştirir. Kızlar bir kadın olarak nasıl davranacaklarını babaları ile ya da ebeveyn rolünü üstlenmiş diğer erkeklerle test ederler. Bu şans olmadığında ise “baba” aramaya başlayabilir ve riskli cinsel davranışlar sergileyebilirler. Aile bireylerinin sevgi dolu ve destekleyici olduğu, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak gözlemlendiği ve izlendiği bir aile ortamında olgun, olumlu ilişkiler kurabilen sağlıklı bir yetişkin olma olasılığı taşır (Alikasıfoğlu, 2008: 56). Çocukluk döneminde daha çok oyun ve taklit, ergenlik döneminde ise genellikle özdeşim yoluyla rol model alan çocukların sosyal gelişim döneminde aile, okul ve arkadaş çevresinden olduğu gibi, kitle iletişim araçlarından ve özellikle televizyondan etkilenmesi, işte tam da burada, “taklit ve özdeşim” noktalarında kendini belirgin olarak göstermektedir (Çamlıbel, 2012: 97). Taklit, zor durumlarla baş etmek için hazır davranış şablonları sunar ve ergen için en kolay çözüm yolu taklit etmek olabilir. Böyle bir süreçte girse bile ergen belli bir süre sonra kendine ait varoluş ve davranış biçimlerini ortaya çıkaracaktır. Rol modellerle özdeşim kurmanın da ergenin hayatında önemli işlevleri vardır. Model alınan kişiler genelde ergen bireyin kendi başına çözümleyemediği sorulara cevaplar veriyor olabilirler. Güvenli ve yeterli hissetme isteği nedeniyle ergenler, geniş kitleler tarafından onaylanan kişileri rol model alabilirler. Bu kişilerin davranışlarını, giyim tarzını, konuşma tarzını kopyalayabilirler (İTÜ Geliştirme Vakfı Okulları, 2017:3).

Ebeveynler erkek ve kız çocuklarının bağımsızlıklarını destekleme konusunda da farklı tutumlara sahiptirler. Erkek çocuklar genellikle araştırma ve kendi başına hareket etme konusunda cesaretlendirilirken, kız çocukları davranışları daha çok sınırlandırıldığı ve daha korumacı bir ortamda büyüdüğü için daha bağımlı bir kişilik geliştirme eğilimindedirler (Dilek, 1997, Akt. Damarlı, 2006: 31). Steinberg (2007), ergenlikte özellikle kız çocuklarının üzerinde toplumsal cinsiyet baskısının arttığına dair düşünceler olduğunu belirtir ve bunun “toplumsal cinsiyet yoğunlaşması hipotezi” olarak adlandırıldığını ifade eder. Bu görüş, ergen kızlar ve erkekler arasında gözlenen pek çok cinsiyet farkının kalıpyargılara dayalı olarak erkeksi ve kadınsı davranacak toplumsallaşmalarının hızlanmasından sonuçlandığını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü kimliği, çocuklukta kişinin benlik kavramının zaten önemli bir bölümünderken ergenlikte kimliğin çok daha önemli bir yönü olabilmektedir. Ergenlikte toplumsal cinsiyet rolü farklılaşmasının yoğunlaşması bir dizi farklı konuda

cinsiyet farklılıklarını anlamada önemli çıkarımlara neden olabilmektedir. Örneğin, lisede kızların başarısı erkeklerinkinden düşük olabilir, çünkü okulda iyi olmak uygun bir biçimde kadınsı olarak algılanmamaktadır ve böylece yüksek notlar alan kızlar popülerlikte bir bedel ödeyebilirler (Steinberg, 2007: 327-328).

4. SONUÇ

Toplumsal cinsiyetin içinde yaşanan toplumun kültürel inşa sürecine tabi tutulmasıyla kadın ve erkeklere neyi nasıl yapması gerektiğini atfeden bir yapıya sahip olması içinde yaşanan toplumun sosyolojik yapısından bağımsız olmadığını göstermektedir. Toplumsal yapının beklentisi dahilinde oluşup şekillenen toplumsal cinsiyetin gündelik hayatta somutlaşan yanını da cinsiyet rolleri oluşturmaktadır. Çocuklar içerisinde dünyaya geldiği aile başta olmak üzere okul, akran çevresi ve günümüz koşullarının getirisi olarak ekleyebileceğimiz sosyal medya vb. etkilenme süreçlerini de yaşayarak kendi benlik, kimlik ve cinsiyet rol edinimini gerçekleştirmektedir. Bu edinim sürecinde kişinin farklı yaş aralıklarında değişen görünümüyle ergenlik önemli rol oynamaktadır. Çocukların çok boyutlu içsel ve dışsal faktörler aracılığıyla “kendisini inşa etme” dönemi olarak da adlandırabileceğimiz bu sürecin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi hem bireysel hem de toplumsal anlamda olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Aile üyelerinin özellikle de ebeveynlerin ergenlik dönemi ile alakalı bilinçli olmaları ve çocukları iyi gözlemlemeleri, bu evrenin daha rahat geçirilmesini sağlayacaktır. Eğer çocuğun gelişiminde göze çarpan bir değişiklik varsa öncelikle bir çocuk doktoru ile görüşülmelidir. Zamanından önce değişimler gözleniyorsa mutlaka bir endokrinoloji uzmanına yönlendirilip hormonal bir sorunun olup olmadığı kontrol edilmelidir. Bunun yanında çocuk psikiyatrisi ve psikologlardan da destek alınması ihmal edilmemelidir (Duygulu, 2018).

KAYNAKÇA

- Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde Davranışsal Sorunlar. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi No:63.
- Andersen SL, Teicher MH (2004). Delayed Effects of Early stres on Hippocampal Development. *Neuropsychopharmacology*,29:1988-1993.
- Balkır, A. (1989). Kadınların Kendini Algılaması. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Benes F M (2003) Why does psychosis develop during adolescence and early adulthood? *Curr Opin Psychiatry*, 16:317-319.
- Bhasin, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”. (K.Ay, Çev.) Dayanışma Vakfı Yayınları. İstanbul: Kuşak Ofset Birinci Basım.
- Brouwer A, Ahlberg UG, Van den Berg M, Birnbaum LS, Boersma ER, Bosveld B, et al. Functional aspects of developmental toxicity of polyhalogenated aromatic hydrocarbons in experimental animals and human infants. *Eur J Pharmacol* 1995;293:1-40.

- Buyukgebiz A, Bober E. Premature thelarche caused by plant growth factors. *J Pediatr Endocrinol Metab* 2003;16:237.
- Can, G. (2002). *Kişilik Gelişimi*. (Editör B. Yeşilyaprak). (Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi içinde). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Chambers RA, Taylor JR, Potenza MN (2003) Developmental neurocircuitry of motivation in adolescence: A critical period of addiction vulnerability. *Am J Psychiatry*, 160:1041-1052.
- Cloutier, R. (1974). *Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar*. (Çev: Bekir Onur). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2(27).
- Colborn T, vom Saal FS, Soto AM. Developmental effects of endocrine-disrupting chemicals in wildlife and humans. *Environ Health Persp* 1993;101:378-84.
- Colon I, Caro D, Bourdony CJ, Rosario O. Identification of phthalate esters in the serum of young Puerto Rican girls with premature breast development. *Environ Health Persp* 2000;108:895-900.
- Crisp TM, Clegg ED, Cooper RL, et al. Environmental endocrine disruption: an effects assessment and analysis. *Environ Health Persp* 1998;106(Suppl 1):11-56.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve davranış psikolojisinin temel kavramları*. (3.basım). İstanbul: Remzi kitapevi.
- Çakır, H. ve Baş, H. (2018). Cinsiyetler ve Cinsiyetlerle Özdeşleşen Davranışların Sosyolojik ve Biyolojik Açısından Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt:5, Sayı:5, 176-191.
- Çamlıbel, İ. A. (2012). *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*. Uzmanlık Tezi. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.
- Çelik, G., Tahiroğlu, A. ve Avcı, A. (2008). Ergenlik Döneminde Beynin Yapısal ve Nörokimyasal Değişimi. *Klinik Psikiyatri*;11:42-47.
- Çetinkaya, S. (2009). Endokrin çevre bozucular ve ergenlik üzerine etkileri. *Dicle Tıp Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 1 (59-66),
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çubukçu, H. ve Sivassığil, P. (2007). "7. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyet Kavramı", *Dil Dergisi*, 137:7-17.
- Çuhadaroğlu F. (2000). Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı*;21(6):863-868.
- Damarlı, Ö. (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Bağlanma Stilleri ve Benlik Kavramı Arasındaki İlişkiler. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Della Selva, P. C ve Dusek, J. B. (1984). Sex Role Orientation and Resolution of Eriksonian Crises During the Late Adolescent Years. *Journal of Personality and Social Psychology*. 47 (1).
- Den Hond E, Roels HA, Hoppenbrouwers K, et al. (2002). Sexual maturation in relation to polychlorinated aromatic hydrocarbons: Sharpe and Skakkebaek's hypothesis revisited. *Environ Health Persp*;110:771-776.

- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi No:63. 9-21.
- Dökmen, Y. Z. (2010). Toplumsal Cinsiyet/Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Drevets WC (2000) Neuroimaging Studies of Mood Disorders. *Biol Psychiatry*, 48:813-829.
- Durston S, Hulshoff Pol HE, Casey BJ ve ark. (2001) Anatomical MRI of the Developing Human Brain: What have we learned?. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 40:1012-1020.
- Dusek, J. B. (1987). *Adolescent Development And Behavior*. Prentice – Hall, Inc. A Division of Simon and Schuster, New Jersey.
- Duygulu, S. (2018). Erken Ergenlik. (<http://www.serapduygulu.com.tr/makaleler/cocuk-ergen/erken-ergenlikx-1497648831.html>). Erişim Tarihi: 05.02.2019.
- Fetih, L. (2002). Ergenlik ve Toplum. *Eğitim ve Bilim*. Cilt: 27, Sayı:125. 62-68
- Finkelstein JS, Mc Cully WF, MacLaughlin DT, Godine JE, Crowley WF. (1988). The mortician's mystery. Gynecomastia and Reversible Hypogonadotropic Hypogonadism in an Embalmer. *N Eng J Med*;318:961-5.
- Flannery, D. (2006), *Violence and Mental Health in Everyday Life*, Lanham, MD, USA: AltaMira Press.
- Franzoi, S.L. (2003). *Social Psychology*. New York: Mc Grow-Hill Education.
- Giedd JN, Castellanos FX, Rajapakse JC ve ark. (1997). Sexual dimorphism of the Developing Human Brain. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*, 21:1185-1201.
- Giedd JN, Blumenthal J, Jeffries NO ve ark. (1999). Brain Development During Childhood and Adolescence: A longitudinal MRI study. *Nat Neurosci*, 2:861-863.
- Gladen BC, Ragan NB, Rogan WJ. (2000). Pubertal growth and development and prenatal and lactational exposure to polychlorinated biphenyls and dichlorodiphenyl dichloroethene. *J Pediatrics*;136:490-496.
- Gül, S. K., Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: XI, Sayı 1*, 79-101.
- Hamburg, D.A. (1986). Preparing for life: The critical transition of adolescence. in R. E. Muuss (Ed.) *Adolescent behavior and society*. New York: McGraw-Hill.
- Hansen LG. Stepping backward to improve assessment of PCB congener toxicities. *Environ Health Persp* 1998;106(Suppl 1):171-189.
- İTÜ Geliştirme Vakfı (2017). Popüler Kültür ve Ergenlik. İTÜ Geliştirme Vakfı Okulları Özel Dr. Natuk Birkan İlkokulu ve Ortaokulu Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü.
- Kınık, E. (2000). Adolesan Dönemde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişim. *Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı*;21(6):720-740.
- Koptagel-İlal, G. (2001). Davranış bilimleri lıpsal psikoloji. (4. Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Kreipe RE, McAnarney ER. (2001). Adolesan Dönemi. "Nelson of Pediatrics" içinde. (çev.ed.) Tuzcu M. 3.baskı. İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri.;226-262.
- Lips, H. M. (2001). *Sex and Gender: An Introduction*. (4. ed.). Mountain View, California Mayfield Publishing Company.

- Mol NM, Sorensen N, Weihe P, et al.(2002). Spermaturation and Serum Hormone Concentrations at the age of Puberty in Boys Prenatally Exposed to Polychlorinated Biphenyls. *Eur J Endocrinol*;146:357-363.
- Oktan, V. ve Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(2) 543-556.
- Özcebe, H. (2002). Birinci Basamakta Adölesan Sorunlarına Yaklaşım. *STED*;11(10):374.
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci. *Turkish Family Physician*. 3(4) 10-16. 2012.
- Patton, D.D. ve Harris, J. R. (2007). Ergenlik Gelişimi ve Tarama (Çev. Mazırcıoğlu MM.) İçinde "Current Aile Hekimliği Tanı ve Tedavi". (Çev.Ed. Kut A, Tokalak İ, Eminsoy MG.) Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Paterson, R. J. ve Moran, G. (1988). Attachment Theory, Personality, Development and Psychotherapy. *Clinical Psychology Review* 8.
- Peterson BS, Thomas P, Kane MJ ve ark. (2003). Basal Ganglia Volumes in Patients with Gilles de la Tourette syndrome. *ArchGen Psychiatry*, 60:415-424.
- Piaget J. (1937). *The Birth of Intelligence in the Children*. Oxford, England. Delachaux and Niestle;429.
- Pombo M, Castro-Feijoo L. (2005). Endocrine Disruptors. *J Pediatr Endocrinol Metab*;18(Suppl 1):1145-1155.
- Rankin SL, Partlow GD, McCurdy RD ve ark. (2003). Postnatal Neurogenesis in the Vasopressin and Oxytocin Containing Nucleus of the pig Hypothalamus. *Brain Res*, 971:189-196.
- Saiyed H, Dewan A, Bhatnagar V, et al. (2003). Effect of Endosulfan on male Reproductive Development. *Environ Health Persp*;111:1958-1962.
- Sayıl, M.; Yılmaz, A. ve Uçanok, Z. (2002). "Ergenliğe Geçişte Bilgilendirmenin Ergenin Bilgi Düzeyi ve Benlik Algısına Etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (50):47-58.
- Schmid, K. L., Phelps, E., ve Lerner, R. M. (2011). Constructing positive futures: Modeling the relationship between adolescents' hopeful future expectations and intentional self-regulation in predicting positive youth development. *Journal of Adolescence*, 34(6).
- Selevan SG, Rice DC, Hogan KA, Euling SY, Pfahles-Hutchens A, Bethel J. (2003). Blood lead concentration and delayed puberty in girls. *New Engl of Med*;348:1527-1536.
- Sowell ER, Delis D, Stiles J ve ark. (2001). Improved Memory Functioning and Frontal lobe Maturation Between Childhood and Adolescence: a structural MRI study. *J Int Neuropsychol Soc*,7:312-22.
- Sporn AL, Greenstein DK, Gogtay N ve ark. (2003). Progressive brain volume loss during adolescence in childhood-onset schizophrenia. *Am J Psychiat*, 160:2181-2189.
- Steinberg, L. (2007). Ergenlik. (Çev. F. Çok, H. Ercan, M. Artar, E. Uçar, S. A. Sevim, M. Bağlı, A. Aypay, T. Şener, R. Parmaksız, C. Satman, T. Yiğit ve E. G. Kapçı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Stoker TE, Parks LG, Gray LE, Cooper RL.(2000). Endocrine-disrupting chemicals: Prepubertal exposures and effects on sexual maturation and thyroid function in the male rat. A focus on the EDSTAC recommendations. *Endocrine Disrupter Screening and Testing Advisory Committee. Crit Rev Toxicol*;30:197-252.

- Susman E.J, Rogol A. Puberty (2004). Psychological Development. In: "Handbook of Adolescent Psychology". (eds) Lerner RM, Steinberg L. 2th ed. Hoboken, New Jersey. John Wiley&Sons, Inc.;15-44.
- Tabb MM, Blumberg B. (2006). New Models of Action for Endocrine Disrupting Chemicals. *MolEndocrinol*;20:475-482.
- Toppari J, Larsen JC, Christiansen P, et al. (1996). Male Reproductive Health and Environmental Xenoestrogens. *Environ Health Persp*;104:741-803.
- Türnüklü, A. ve Şahin, İ. (2004). "13-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Çatışma Çözme Stratejilerinin İncelenmesi", *Türk Psikoloji Yazıları*, 7 (13):45-61.
- Vasilu O, Muttineni J, Karmaus W. (2004). Inutero exposure to organochlorines and age atmenarche. *Human Reproduction*.;19:1506-1512.
- Yavaş, Ö. C. (2012). Orta ve Geç Ergenlik Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları. *Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2).
- Yöndem, Z. ve Güler, S. (2007). "Ergenlik ve Cinsel Sağlık Eğitimi ile İlgili Grup Rehberliğinin 6. Sınıf Öğrencilerinin Bilgi ve Tutumlarına Etkisi", *İlköğretim Online*, 6 (1):2-10. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>

Sosyal Medyada Veri Toplama Yöntemleri Ve Kişisel Verileri Koruma

Kaan Aytaçođlu¹

Muzaffer Şahin²

Giriş

Yıldan yıla ilerleme kaydeden internet teknolojileri sadece web ortamındaki içerikleri değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda diğer tüm sektörleri de kendisine entegre hale getirmiştir. Tekstilden pazarlamaya kadar tüm endüstriler kendisini internet teknolojilerine adapte hale getirerek bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün kökünde ise şüphesiz web 3.0 semantik web teknolojisi yatmaktadır.

Web 3.0, tüm endüstrileri dijital yönde değiştirdiği gibi aynı zamanda pazarlama yöntemlerinin ve kaynaklarının da yapısını da değiştirmiştir. Günümüzde üreticiden tüketiciye tek taraflı bir iletişim kanalı değil, tüketiciden üreticiye de bir iletişim kanalı oluşmuştur. Artık bir e-ticaret sitesinden kendisine kırmızı bir elbiseyle topuklu ayakkabı alan kadın, sosyal medyada tarih ile alakalı sayfaları takip eden ve bunlardan kitap satın alan bir kişi artık sadece tüketici değil aynı zamanda üreticidir. Bu bireyler, internetteki hizmetleri takip ederek, satın alarak, bunlara yorum yaparak büyük veriye veri üretmektedir. Dolayısıyla üretici olarak atfettiğimiz kurumlar artık tek üretici değildir.

Elbette bu karşılıklı alışverişin dayandığı bazı teknik kaynaklar kodlar bulunmaktadır. Bu kodlar HTML 5.0 kodlama diline ait, çerez(*cookies*) adı verilen kodlardır. Bu kodlarla web sitelerinde yaptığımız aramalara, satın almalara ve bize ait bilgilere erişen kodlar sosyal medyadaki veri toplama yöntemlerinin de başında gelmektedir. Çünkü internet çerezleri olmadan bir kişinin yaptığı tüm internet faaliyetlerini incelemek oldukça zordur. Bu çerezler yoluyla bireylerin kişisel bilgileri, alışveriş yapma sıklıkları, alışveriş yaptıkları ürünler, hangi web sitelerinde gezindikleri ya da hangi konumlarda buldukları detaylı bir şekilde incelenebilmektedir. Çerezlerin kullandıkları yapı ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Ancak çerezlerin sahip olduğu bu takip özellikleri kişisel verilerin ihlali ile ilgili birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

Gizlilik ve kişisel verilerin korunması ile ilgili olarak Christian Fuchs, Joseph Turow, Eirik Lokke ve Stuart Hall gibi araştırmacılar da görüşlerini belirtmiştir ve özellikle Jan Van Dijk da Ağ Toplumu kitabında yeni nesil internetin tüm boyutlarını, pazarlama, çerezler ve kişisel verilerin durumu da dahil olmak üzere çok boyutlu bir şekilde incelemiştir. Bu yazarların yanı sıra, çerezler, sosyal medya ve kişisel verilerin korunması konusu hükümetlerin kurduğu araştırma birimlerince de ele alınarak gerek teknik yönden gerekse sosyolojik yönden ele alınmıştır. Çalışmada bu yazarlar ve araştırmalarından, hükümetlerin kurduğu araştırma komisyonlarının raporlarından da yararlanılarak sosyal medyada veri

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kaan, Aytaçoğlu, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya, aytacoglukaan55@gmail.com²

² Doç. Dr., Muzaffer, Şahin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, musahin@gazi.edu.tr

toplama yöntemlerinin kişisel verileri ve bu verilerin korunmasını, gizliliğini ne şekilde ihlal ettiği bulgular kısmında aktarılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde çerez kavramı tanımlanacak ve değişik kaynaklardan elde edilen bilgiler bir araya getirilecektir. Çerez teknik bir kavram olarak doğduğu için bu tanımlar bulunurken de internet tarayıcılarının yaptığı tanımlar, bilgisayar bilimcilerinin tanımları ve büyük veri şirketlerinin yaptığı tanımlar değerlendirilecektir. Ardından çerez türleri ve bu türlerin çalışma mantığı anlatılacaktır. Bu türler aktarılırken Facebook, Google ve Twitter'ın kullandığı yöntemler de aktarılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle kişisel veri kavramı ele alınacak ve kişisel verinin kapsamının ne olduğu literatür taramasının sonuçlarına göre verilecektir. Bu bölümün sonunda Türkiye'de kişisel verileri koruma kurulu ile birlikte Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kurumlar ve şimdiye kadar ortaya koydukları raporlar sunulacaktır. Ayrıca kişisel veri, mahremiyet ve gözetim üzerine çalışmış araştırmacıların yorumları aktarılacak ve bulgular kısmında sosyal medyada toplanan verilerin kişisel veri kavramını nasıl etkilediği ve nasıl ihlal ettiği dünyadan da örnekleriyle birlikte aktarılacak ve bu konuda ne gibi kanuni düzenlemeler yapıldığı da belirtilecektir.

1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ VE ÇEREZLER

Veri toplamanın ne olduğunu ve bu yöntemleri anlayabilmek için öncelikle dijital medyanın geleneksel medyadan hangi yönde farklılaştığını, medya satın alma kavramını ve neden önemli olduğunu anlamak gerekmektedir.

“Michael Schrage, Adweek dergisinin 17 Mayıs 1993 sayısında yayınladığı makalesinde internetin sömürgeleştirilmesine davet ettiği yazısında reklam veren büyük firmaların interneti yeni ve önemli bir reklam mecrasına dönüştürebileceklerinden emindi. Schrage'ın bu yazıyı yazdığı dönemde medya satın alma halen, bugün geleneksel saydığımız yöntemlerle yapılıyordu. Ancak 21.yüzyılda gerçekleşen dijital gelişimle insanların çevrim içi ortamdaki alışkanlıkları ve davranışları da değişmiştir.” (Turow, 2016)

Günümüzde hemen hemen herkesin bir Facebook, Gmail, Twitter ya da Instagram adresi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu platformlarda milyarlarca insan birikmiş ve bu büyük topluluklar şirketler, hükümetler ve sivil toplum kuruluşları için gittikçe önem kazanmıştır. Tüm bu insanların bir araya gelerek oluşturduğu büyük buluta big data denmektedir. Big data verilerin bir araya gelmesini sağladığı gibi aynı zamanda veri toplama yöntemlerini de gittikçe kolaylaştırmıştır.

Bireyler Facebook, Google, Instagram ve Twitter gibi sosyal medya platformlarına üye olarak burada paylaşım yapmakta, diğer kişilerin paylaşımlarını beğenmekte ve aynı zamanda kendi hobileri olan sayfalara üye olmaktadır. Bu sayfalar siyasi, spor, ünlüler, hobiler vs daha birçok şeyle alakalı olabilmektedir. Ancak kişilerin bıraktığı bu veriler büyük veri için tek başına yeterli değildir. İşte bu noktada çerez kavramı devreye girmektedir.

1.1. Çerez Nedir?

Çerezler, HTML web kodlama dilinin yapısında kendisine yer bulan bir koddur da denebilir. Çerezler için üç büyük web tarayıcısı olan Google Chrome, Firefox ve Opera şu tanımları yapmıştır.

Firefox:

“Çerez, ziyaret ettiğiniz bir web sitesi tarafından bilgisayarınızda depolanan bilgilerdir.

Bazı tarayıcılarda her çerez ayrı ayrı küçük dosyalar halinde tutulurken Firefox'ta tüm çerezler Firefox'un profil klasöründeki tek bir dosyasında tutulur.

Çerezler genellikle ilgili web sitesine ait dil tercihiniz veya konumunuz gibi ayarlarınızı saklamak için kullanılır. Aynı siteye yeniden girdiğinizde Firefox, o siteye ait çerezleri siteye geri gönderir. Böylece site, ihtiyaçlarınıza uyacak şekilde özelleştirilmiş bilgiler sunabilir.

Ayrıca çerezler, kişisel bilgilerinizi (adınızı, e-posta adresinizi, telefon numaranızı vb.) de dahil olmak üzere birçok farklı bilgi içerebilir. Ancak, bir sitenin ulaşabileceği bilgiler sizin ona sunduklarınızla sınırlıdır. Web siteleri onlara vermediğiniz bilgilere erişemez. Ayrıca hiçbir site, bilgisayarınızdaki diğer dosyaları ulaşamaz.”
(Firefox)

Google Chrome:

“Çerezler, ziyaret ettiğiniz web siteleri tarafından oluşturulan dosyalardır. Çerezler göz atma bilgilerinizi kaydederek çevrimiçi deneyiminizi daha kolay hale getirir. Çerezler sayesinde siteler oturumunuzu açık tutabilir, site tercihlerinizi hatırlayabilir ve size yerel olarak alakalı içerik sunabilir.

İki tür çerez vardır:

- *Birinci taraf çerezleri ziyaret ettiğiniz site tarafından oluşturulur. Site, adres çubuğunda gösterilir.*
- *Üçüncü taraf çerezleri diğer siteler tarafından oluşturulur. Bu siteler, ziyaret ettiğiniz web sayfasında gördüğünüz reklam veya resim gibi içeriğin bir kısmına sahiptir.”* (Chrome)

Opera:

“Çerezler web sayfalarına bağlantı bilgilerini içeren küçük veri dosyalarıdır. Örneğin; çerez dosyası online alışveriş yaptığınızda alışveriş sepetinizdekileri kaydetmek için oluşturulabilir ya da gezindiğiniz bir sayfaya giriş yaptığınızda kullandığımız giriş bilgilerinizi saklamak için oluşturulabilir. Çerez oluşturulduğunda işlemlerin oluşumu için aşağıdaki yol izlenir:

1. *İlk temasta, web sayfası özel bir bağlantı adresi içeren çerez kullanmanızı önerir. Eğer kabul ederseniz çerezler bilgisayarınıza kaydedilir.*
2. *O adresle kuracağımız her bağlantıda tarayıcınız çerez gönderir.*

Çerezler tarayıcınızın davranış profilini oluşturmak için de kullanılabilir.” (Opera)

Çerezler için yukarıdaki tanımların haricinde şu tanım da yapılabilir: Çerezler, bir web sayfası ziyaret edildiğinde tarayıcıdaki kullanıcıların depolandığı küçük dosyalardır. Kişilerin web siteleri üzerinde aradıklarını tarayıcı geçmişinde kayıtlı tutmakla birlikte aynı zamanda bu verilerin bilgisayar içinde de depolanmasını izin veren, düşük boyutlu zengin metin biçimli text formatlarıdır.

Çerezler ilk olarak 1994 yılında Netscape firması tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Çerezler ilk başta sadece tarayıcı geçmişindeki bilgileri saklı tutuyor ve sonradan istenildiği taktirde bilgisayardan silinebiliyordu. Ancak günümüze kadar çerezler, kullanım amacının çok daha ötesine geçmiş ve tarayıcı geçmişinden çok daha fazlasını bünyesinde tutar hale gelmiştir. Zaten çerezleri, veri toplama yöntemlerinin en önemli unsuru yapan da budur.

1.2. Çerez Türleri

İnternet çerezlerinin hepsi aynı işlevi görmez. Her bir çerez farklı kod yapısına sahip olabilir ve düzenlenen kod yapılarına göre de farklı görevleri yerine getiriyor olabilirler. Kimi çerezler kişisel bilgileri toplayan bir çerez iken, kimisi güvenlikle ilgili görevleri yerine getiriyor olabilir, kimi çerezler ise bilgisayarın modeli, sistem ve yapısı hakkında bilgileri toplayabilir.

Toplamda 7 ayrı ana çerez türü bulunmaktadır. Bunlar oturum çerezleri, güvenlik çerezleri, kalıcı çerezler, HTTP çerezler, üçüncü parti çerezler, süper çerezler ve zombi çerezler olarak 7 ana başlıkta incelenebilir. Sayılan tüm bu çerezlerin web tarayıcısındaki görevleri birbirinden farklıdır. (Örnek, 2016)

Bilgisayardaki tüm çerezler kişisel verileri taramak, toplamak ve karşı taraftaki sunucuya iletmekle görevli değildir. Bazı çerezler tarayıcının güvenliğini sağlayabilir ya da ziyaret edilen web sitelerindeki fotoğrafları önbelleğe alıp sonradan web sitesi ziyaret edildiğinde sayfanın daha hızlı yüklenmesini sağlayabilir.

1.3. Çerezlerin Kullanıldığı Yerler

Semantik web teknolojisinin gelişmesiyle kullanıcıların bir siteyi sadece ziyaret etmeleri değil aynı zamanda o web sitesinde ne yaptıkları ne kadar vakit geçirdikleri, hangi ürünleri inceledikleri ve hatta hangi kredi kartlarını kullandıkları da önem kazanmıştır. İnsanların günümüzde her yerden ve istedikleri mağazadan tek bir ekrandan alışveriş yapabilmesini sağlayan e-ticaret siteleri için de çerezler vazgeçilemez bir unsur haline gelmiştir. Vazgeçilemez olmasının sebebi ise burada hiç şüphesiz, ticaret dünyasındaki hırsın ve rekabetin artmasıdır.

Firmalar kendi müşterileri haricinde potansiyel müşterilerin de internette nelerle vakit geçirdiğini ve interneti nasıl kullandıklarını bilmek istemektedirler. Çerezler de bu web sitelerine; ne, nasıl, ne zaman, nerede, neden ve kim sorularının yanıtını verebilmek için en başta Facebook, Twitter, Instagram ve Google gibi sosyal medya platformlarında kullanılmaktadır. Bu platformlarda kullanılması kişisel girdilerin daha iyi kontrol edilebilir olması ve doğrudan kişinin ruh halinin izlenebildiği platformlar olmalarıdır. Bu web sitelerine üye olan insanlar bu web sitelerinde hiç paylaşım yapmasalar ve sadece girip çıksalar dahi kendileri hakkında değerli verilerin toplanabileceği mekanlardır. Bu platformlarda insanlar hiçbir paylaşımında bulunmasalar bile beğendikleri, takip ettikleri

ve baktıkları fotoğraflar, videolar ile aslında kendi kişisel alanlarından bir kesiti dijital ortamdaki çerezlere veri olarak göndermektedir.

Çerezlerin kullanıldığı dijital mecralardan birisi de reklamlardır. Sosyal medya platformları günümüzde aynı zamanda birer medya alanı satıcısıdır. Dolayısıyla bahsi geçen e-ticaret sitelerinin, işletmesinin reklamını yapmak ve insanlara tanıtmak isteyen kişilerin de sıklıkla kullandığı bir yerdır. Çerezler, internet kullanıcılarından elde ettikleri verilerle çok sistemli bir kategorize etme görevini de üstlenirler. Kullanıcılardan elde edilen yaş, yer, meslek, gelir durumu, ilgi alanları, aile ve diğer birçok kritere göre büyük kitleler kategorilere ayrılır.

Çerezlerin kategorilere ayırdığı kişiler, firmaların ve medya satın alma ajanslarının da ulaşmak istedikleri bir hedef haline gelir. Geçmişte medya satın alma konusunda kesin sonuçlar verilemeyecek iken günümüzde çerezlerin sunduğu kişiselleştirilmiş veriler sayesinde firmalar daha net sonuçlara ulaşabilmektedir. Örneğin geleneksel medya satın alma metodlarında reklamın kimlere ulaştığı ve ne kadar verimli olduğu gibi sonuçlar ancak reklamın süresi bittiğinde o zamana kadar yapılan satışların verisi, reklama harcanan maddi tutar, hedeflenen ABC grupları vs gibi birçok değişkene göre hesaplanıyor ve doğruya yakın bir değer elde ediliyordu. Günümüzün çevrimiçi reklamlarında doğrudan hedef kitle belirlenebildiği gibi ne kadar satış yapıldığı, kimlerin reklamı satın aldığı ve ne kadar süre gösterildiği gibi veriler en ince ayrıntısına kadar görülebilmektedir.

Sosyal medyadaki bu potansiyelin farkında olan büyük reklam verenler, küresel şirketler ve işletmelerin de kişiselleştirilmiş verilere olan ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Çerezler de hem buldukları yerleri hem de kendi yapılarını bu ihtiyaca göre geliştirmektedir. Ancak bu gelişimin kişisel verilerin güvenliğini ya da kişisel mahremiyeti tehdit eden bazı boyutları bulunmaktadır. İleriki bölümde çerezlerin yol açtığı bu kişisel veri problemleri de incelenecektir.

1.4. Çerezlerin Çalışma Şekli

İnternet çerezleri çalışma şekli anlamında çok komplike olmamakla birlikte web sitesi yaratıcılarına büyük kolaylıklar sağlar. Aynı zamanda web sitesi ziyaretçilerinin de kullanıcı deneyimini geliştirirler. Çerezler, bağlı oldukları sunucularla da çok basit bir haberleşme sistemine sahiptir.

Çerezlerin bilgisayar sabit diskine yerleşir ve burada sadece bulunduğu bilgisayara ve bağlı olduğu tarayıcıya ait bilgileri alabilir. Bir web sitesinin URL'si tarayıcıya girildiğinde tarayıcı İnternet'e bir istek gönderir ve bilgisayarda girilen URL'ye ait bir çerez aramaya başlar. Herhangi bir çerez bulamadığında çerez bilgisi de gönderemez. Ancak girilen web sitesine ait bir çerez bulduysa, tarayıcı hemen o çerezleri alarak siteyi yükler. (Brain, 2003) Yani neredeyse her web sitesinin bilgisayara gönderdiği bir çerez bulunmaktadır. Facebook, Twitter, Instagram ve Google gibi platformlarda da çerezler bu şekilde çalışmaktadır. Ancak bu tür sosyal medya platformları kişiler hakkında daha detaylı bilgi edinmek adına başka sitelere de kendi çerezlerini aktarır.

Normalde bir çerez başka bir siteye ait çerezi inceleyemez, çünkü bilgisayar içerisindeki her çerez dosyası ayrı ayrı oluşturulur. Ancak Facebook ve Twitter gibi web siteleri diğer web siteleri için bazı çerez kaynakları hazırlarlar ve bu sayede o siteye de çerezlerini yüklerler.

Örnek olarak Facebook'un "Beğen" butonunu verebiliriz. Facebook kendisi haricindeki diğer web sitelerine gönderdiği "Beğen" butonu kodunun içinde kendi çerezlerinin de verilerini atar ve böylelikle o siteye giren bir kullanıcı, bu çerezleri de otomatik olarak kendi bilgisayarına kaydeder. (Roosendaal, 2011)

Çerezler bilgisayara yerleştikten sonra tarayıcıdaki tüm işlemleri taramaya başlar. Toplanan veriler kaynak sunucuya gönderilir ve bu kaynakta veriler kategorize edilerek çerezin girdiği her 1(bir) kişiye göre kişiselleştirilmiş sonuçlar oluşturulur.

2. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA

1970'li yıllardan itibaren bilgisayar sistemlerinde gelişen teknolojilerden dolayı otomatik olarak işlenen kişisel verilerin korunmasına ilişkin genel ilkeler, ister ticari ister devlet çapında kişisel veri işleme faaliyetlerinden ötürü çok daha yoğun şekilde tartışılmaktadır. (Aşıkoğlu, 2018)

Özellikle büyük veri, bilgisayar çerezleri gibi çevrimiçi izleme olanağı sunan teknolojilerle birlikte ülkelerin bu konu hakkındaki genel ilkeleri de değişmiştir. Değişen teknoloji ve yeniliklerin getirdiği uygulamalar doğrutusunda Türkiye, Amerika ve Avrupa Birliği'nde yeni düzenlemeler yapılırsa da tartışmalar halen devam etmektedir.

Bireyler hakkında toplanan bilgiler büyük veriye aktarılmaktadır. Büyük veri uygulamalarıyla birlikte geliştirilen yeni sistemler ile genel ilkeler arasında bir çatışma olduğu da ifade edilmektedir. Bu uygulamalar özellikle bireylerin kişisel verileri üzerindeki kontrolünü kısıtladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.

2.1. Kişisel Veri Nedir?

Kişisel veri kavramı, pek çok düzenleyici metinde yer alan hali ile "belirli veya kimliği belirlenebilir olmak şartıyla, bir kişiye ilişkin bütün veriler" olarak tanımlanmaktadır. (Aşıkoğlu, 2018) Kişisel veri kavramı, kanunda "kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi" şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre kişisel veri kavramının dört unsuru vardır: (Kişisel Verilerin Korunması)

- Kimliği belirli veya belirlenebilir
- Gerçek kişiye
- İlişkin
- Her türlü bilgi

Bir kişinin "kimliği belirli" olarak kabul edilmesi için o kişiyi topluluk içerisinde diğerlerinden ayıracak bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Esasen herkes bu tür özelliklere sahiptir ama herkesi birbirinden ayıran unsur, farklı özelliklere sahip olunmasıdır. Dolayısıyla kişinin kimliğinin belli olabilmesi için illa ad-soyad bilgisi gerekli değildir. Özellikle internet ortamındaki davranışları, girdiği web siteleri, kullandığı veya kaydettiği kredi kartları, sosyo ekonomik durumu, psikolojik durumu, alışveriş yaptığı ürünler, hobileri vs de kişisel bir veridir ve "kimliği belirli" ifadesine de uymaktadır.

2.2. Kişisel Verinin Kapsamı

Bir verinin kişisel olup olmadığını anlamak için verinin mahiyeti önemli değildir. Başka bir deyişle bir kimseye ilişkin verinin, kişisel veri kapsamında değerlendirilmesi için illa herkes tarafından bilinen veya diğer kişilerden gizli, özel alana ait bir bilgi olmasına gerek yoktur. Bu yasalara göre de önemli değildir.

Her ne kadar kişisel verilerin korunmasına ilişkin yaklaşımların kişinin özel hayatının ve aile yaşamının korunmasına ilişkin temel bir haktan kaynaklandığının kabulü gerekse de kişinin özel alanı dışında «genel yaşam alanı» olarak da adlandırılan ortak yaşam alanı dış çemberinde de birey korumasız bırakılmamalıdır. ^[11]

Bununla birlikte verilerin gerçeği yansıtmaması da kişisel veri niteliği bakımından önem teşkil etmemektedir. Bir kişi hakkında işlenen verinin yanlış ya da hatalı olması, güncel olmaması verinin kişisel veri olma niteliğini etkilememektedir. (Working Party'den aktaran Aşıkoglu, 2018)

Bir kişinin kişisel verileri o bilginin biçiminden ve saklandığı ortamdan bağımsız olarak yapılmalıdır. Bir veri niteliği itibariyle alfabetik, sayısal, çizgisel, görsel veya işitsel olması ile kağıt üzerinde veya bilgisayar ortamında saklanması, o verinin kişisel veri olma özelliğini değiştirmeyecektir. (Working Party'den aktaran Aşıkoglu, 2018)

Görüldüğü üzere kişisel verinin tanımı ve kişisel verinin kapsamı ile ilgili öne çıkan görüş, her ne olursa olsun kişisel verilerin zamandan, mekandan bağımsız olduğu şeklindedir. Otomatik olarak ya da gözlem yapılarak işlenen kişisel verilerde önemli olan işlenen bilginin hangi niteliklere sahip olduğudur. Eğer kişisel veriler arasında bireyi diğerlerinden ayıracak ad-soyad, meslek, gelir düzeyi, alışveriş alışkanlıkları, kredi kartı bilgileri, gelir durumu, en sevilen renk vs gibi bilgiler varsa bu bilgiler kişisel veri anlamına gelmektedir. Buna göre, hem Avrupa Birliği kişisel verilerin korunması mevzuatı hem de Türk veri koruma hukuku kapsamında, ses ve görüntü verilerinin de kişisel veri olarak kabul edilmesi gerektiği özel olarak belirtilmiştir.

2.3. Çerezler ve Kişisel Verilerin İhlaline Yol Açan Durumlar

Web kullanıcısının izlenmesi ve çerezlerin bilgisayara yerleştirilmesi esasen yeni bir konu değildir. Ancak hem sayısı gittikçe artan internet ve Facebook kullanıcıları olduğu için hem de şirketlerin, yani reklam verenlerin kişiselleştirilmiş içerikler sunma heveslerinin artması sebebiyle çerezler işlevini arttırmış, buna bağlı olarak da kişisel verilerin korunması ve aynı zamanda ihlali konusu önem kazanmıştır.

Facebook çerezlerinin kişilerin internetteki davranışlarını taramasının ve bu bilgileri üçüncü parti sunuculara(Facebook, Twitter vs gibi) yollamasının gizliliği açıkça ihlal eden etkileri bulunmaktadır. En başta, kişi kendisi çerezleri silse veya bunları engellese dahi bilgisayarına girmektedir. Bu vesileyle bilgisayardaki ve internetteki tüm davranışları izlenebilmektedir. Bu öncelikle kişinin rızası olmadan bir verinin başka bir yere aktarılmasına sebep olmaktadır. Yani kişisel verilerin ihlali, daha çerezler kullanıcının farkında olmadan bilgisayarına bulaşmasıyla gerçekleşmektedir.

Çerezlerin hangi kişisel veriyi nasıl ihlal ettiğini anlamak için öncelikle her bir çerezin görevini iyi anlamak gerekmektedir.

Bu bağlamda; 2015 yılında Belçika Mahremiyet Komisyonu'na Facebook'taki çerezlerin ne şekilde çalıştığı ve ne tür kişisel verileri ihlal ettiğine ışık tutacak bir rapor sunulmuştur.^[12]

Hem Facebook kullanıcılarını hem de kullanıcı olmayanları izlerken kullandığı çerezler c_user(kullanıcı olanlar için), datr ve fr kodlarıdır.

Bu kodlar aşağıdaki Tablo.1'de açıklanmıştır.

c_user	Facebook kullanıcısı olanların bilgisayarında bulunan koddur. Kullanıcının kişisel profilinin de bulunduğu çerezdır denebilir. Bir Facebook kullanıcısı bir web sitesini ziyaret ettiğinde, Facebook'a bu kişinin girdiği web sitesini rapor eder.
Datr	Tarayıcı kimliğidir. Facebook kullanıcısı olmayan bir kişinin kullandığı tarayıcının ziyaret ettiği web sitelerini ve yaptığı hareketleri inceler.
Fr	Reklam ve tanıtım çerezidir. Diğer çerezlerden gelen bilgiler doğrultusunda bizim ilgi alanımızda olan reklamları gönderen çerezdır.

Tablo-1: Facebook'ta kişisel verilerin toplanmasını sağlayan çerez kodları (Acar, Alsenoy, Piessens, Diaz, & Preneel, 2015)

Avrupa Mevzuatına ve Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun tanımladığı kişisel veri kapsamına ve otomatik işleme durumuna rağmen Facebook'un kullandığı çerezler kullanıcıların isim bilgilerine, beğenilerine, satın alım bilgilerine sahiptir. Dolayısıyla reklam veren kişiler bu verileri anonim bir şekilde olsa da bu durum Facebook'un veri tabanında bilgilerin anonim şekilde kaldığı anlamına gelmemektedir. Cambridge Analytica olayı sırasında bilgilerin anonim olmadığı ve her bir bireyin isimleriyle ve komşularıyla birlikte reklam verenlere satıldığı açıkça ortaya konulmuştur. (Solon, 2018)

Facebook hesabı olmayan internet kullanıcıları için bir c_user çerezi kullanılmasa da bilgisayara yerleştiren çerezler sayesinde yine çok miktarda bilgiye ulaşılabilir. Ayrıca bu kullanıcının Apple veya Microsoft kullandığı varsayıldığında, bu hesaplara yine kendi adıyla ve hatta kendi mail adresiyle eriştiği de rahatlıkla söylenebilir.

BULGULAR

Sosyal medya gittikçe artan internet kullanımıyla birlikte tüm insanların hayatının adeta bir parçası haline gelmiştir. Normal bir internet kullanıcısı bir saatte yüzlerce hatta binlerce veri tabanında aşağı yukarı kalıcı verilerle kayıtlı değil, aynı zamanda sürekli olarak da takip altındadır.

Öte yandan hem ulusal hem uluslararası pazardaki şirket ve devlet rekabetinin aşırı boyutlara ulaşmıştır. Böylesine büyük bir rekabet ortamında bireyler daha fazla gözetlenir hale gelmiş ve her bir kişiyle ilgili daha detaylı bilgi edinme isteği artmıştır. Facebook, Twitter ve Instagram gibi büyük şirketler kendi üyelerini paylaşımlarından da takip edebileceği gibi, bu büyük şirketlere bir reklam alanı satmak istemişlerdir.

İşte bu reklam alanı satışının en büyük kaynağı ise hobilere sahip, internetten alışveriş yapan, ürünleri inceleyen, takip ettikleri dizileri olan, belli siyasi görüşlere sahip ve belli müzik zevklerine sahip kullanıcılarıdır.

Geliştirilen çerez kodları ile izleme teknolojileri gelişerek hayatın her alanına yayılmıştır. Üstelik pek çok kişi de bu çerezlerin nasıl işlediğinin, hatta bilgisayarına nasıl yerleştiğinin de farkında değildir.

Geliştirilen çerez kodları ve kişiselleştirilmiş reklam sonuçları her ne kadar internet teknolojisinin geldiği noktayı gösterse de kişisel veri kavramı açısından son derece sakıncalı durumları da beraberinde getirmektedir. Diğer sosyal medya platformları arasında Facebook'un tüm kullanıcılarını izleyebilme olanağına sahip olması ve herkesi isim isim bilerek aynı zamanda bu insanların beğenilerini, satın alımlarını, incelemelerini ve meraklarını bilmesi ileride özel hayatın gizliliği, mahremiyet ve kişisel veri kavramlarına daha büyük zararlar verecektir.

Çünkü bu teknolojiler tüm toplumsal dokunun en derin gediklerinde ve tüm çevrelerde bireylerin izlenebilir, kategorize edilebilir olmasına neden olmaktadır. Neredeyse erişilebilir olmak giderek kaçınılmaz hale gelmektedir ve birisi bu cihazları kapatıp ya da çerezleri engellese bile, kendisinin yaptığı bu hareketi haklı gösterme şansı giderek azalmaktadır. (Dijk, 2016)

Üstelik şirketlerin giderek artan ticari hırsları kişisel verilerin gizliliğini daha çok ihlal edecek daha fazla uygulamayı da beraberinde getirme ihtimali oldukça yüksektir. Bu durum da kişisel verilerin korunması, sosyal medyada gizlilik gibi tartışmaların daha da artmasına sebep olacaktır. Özellikle son Cambridge Analytica skandalı, konunun hangi boyutlara geldiğini özetler niteliktedir.

SONUÇ

Semantik web ile internetin yapısı değişmiştir. Artık sadece internet içerik yaratıcılarının içeriği yaratması ve İnternet kullanıcılarının sadece içeriği okuması değil, aynı zamanda kullanıcıların web sitesinde neleri okuduğu, hangi saatler aralığında girdiği ve ne gibi davranışlar da önem kazanmıştır. Webdeki bu değişim ile firmalar da kendilerini dönüştürmek durumunda kalmış ve pazarlama stratejisi yaratabilmek ve tüketiciye ulaşabilmek için kullanıcıların gerek kendi web sitelerindeki gerek diğer sitelerdeki hareketlerini izlemişlerdir. Öte yandan Facebook, Twitter, Instagram, Google gibi sosyal medya platformlarıyla internet kullanıcılarının yaş, cinsiyet, iş, gelir seviyesi, hobiler, internet kullanım alışkanlıkları ve hatta alışveriş alışkanlıkları gibi kriterlere göre kategorize edilmesi daha kolay hale gelmiştir. Ancak kullanıcıların hareketlerini ve alışkanlıklarının takibi konusunda asıl unsur internet çerezleri olmuştur.

Çerezler, bilgisayarlara otomatik olarak yüklenir ve kullanıcı hakkında verileri toplayarak bu verileri karşı taraf sunucularına gönderir. Gelen bu verilerin ise pazarlama stratejisi oluşturmak ve

kullanıcı davranışlarını ölçmek maksadıyla yapıldığı belirtilmektedir. Ancak çerezlerin çok sık kullanılmaya başlanması ve daha detaylı analiz yapılabilmesi kişisel verilerin korunması ve mahremiyetin ihlali gibi konuları da beraberinde getirmiştir. Çerezler, teknik olarak da incelendiğinde kullanıcıyı anonim bir şekilde değil ad-soyad, cep telefonu numarası, kişilik özellikleri ve medeni durum, maddi durum gibi çok özel bilgilere kadar gözden geçirdiği rahatlıkla görülmektedir.

Öte yandan, sadece sosyal medya platformlarına üye olanlar değil, aynı zamanda bu platforma üye olmayan internet kullanıcıları da çerezler tarafından izlenmektedir. Sosyal medya platformları diğer sitelere gönderdikleri ve popülerliğin artışı sağlayan "Beğen" butonlarıyla tüm internet kullanıcılarının bilgisayarlarına çerez yüklemekte ve herkes hakkında bilgi toplamaktadır.

Ticaret ve endüstrilerdeki rekabetin her geçen gün yükselmesi, kişiselleştirilmiş reklamların gittikçe önem kazanması ile çerezlerin markalar için önemi gittikçe artmaktadır. Çerezler de sürekli güncellenerek daha fazla kişisel veri toplamaya devam etmektedir. Öte yandan bu toplanan verilerin sadece ticari amaçlarla değil siyasi amaçlarla kullanıldığı da Cambridge Analytica skandalı ile gündeme gelmiştir. Sonuç olarak çerez teknolojileri geliştikçe kişisel verilerin korunması konusu gelecek dönemlerde de güncelliğini korumaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Acar, G., Alsenoy, B. V., Piessens, F., Diaz, C., & Preneel, B. (2015). *Facebook Tracking Through Social Plug-ins*. Belgian Privacy Commission.

Aşkoğlu, Ş. İ. (2018). *Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması ve Büyük Veri*. İstanbul: On İki Levha.

Brain, M. (2003). *How Stuff Works*. How Stuff Works Web Sitesi: http://jjconline.net/747Files/Google_Privacy/Howstuffworks_Internet_Cookies.pdf adresinden alınmıştır

Chrome, G. *Google Chrome*. Google Chrome: <https://support.google.com/chrome/answer/95647?co=GENIE.Platform%3DDesktop&hl=tr> adresinden alınmıştır

Dijk, J. V. (2016). *Ağ Toplumu*. İstanbul: Kafka.

Firefox, M. *Mozilla Firefox*. Firefox: <https://support.mozilla.org/en-US/kb/cookies-information-websites-store-on-your-computer> adresinden alınmıştır

Kişisel Verilerin Korunması. Kişisel Verilerin Korunması: <https://www.kisiselverilerinkorunmasi.org/kisisel-veri-nedir-ne-demektir/> adresinden alınmıştır

Örnek, M. (2016, Mart). *Pazarlamasyon*. Pazarlamasyon Web Sitesi: <https://pazarlamasyon.com/cookies-cerezler-nedir/> adresinden alınmıştır

Purtova, N. (2017). *The law of everything. Broad concept of personal data and future of EU data protection law*. Law, Innovation and Technology.

Roosendaal, A. (2011). Facebook Tracks and Traces Everyone: Like This! *Tilburg Law School Legal Studies Research Paper*.

Software, O. *Opera*. Opera: <https://blogs.opera.com/news/2015/08/how-to-manage-cookies-in-opera/> adresinden alınmıştır

Solon, O. (2018, Nisan 4). Facebook says Cambridge Analytica may have gained 37m more users' data. *The Guardian*.

Turow, J. (2016). *İzleniyoruz*. İstanbul: Hil.

Ortaokul Öğrencilerinin Huzurevi Algısı

Kübra ARSLAN¹

Hande ŞAHİN²

Sibel ERKAL³

GİRİŞ

İnsan yaşamı çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinden oluşmaktadır. Yaşlılık, çocukluk, gençlik ve yetişkinlikten sonra gelen yaşam evrelerinin sonuncusudur (Emiroğlu, 1995). Yaşlılık, büyüme ve gelişmenin ileri evresi olup; insan yaşamının kaçınılmaz bir dönemidir (Onur, 2017).

Yaşlılık; biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları olan bir süreçtir. Yaşlılık dönemi insanları korkutmakta ve yaşlılık hoşgörüsüzlük, muhtaçlık, güçsüzlük, yalnızlık, esnek olmamak ve benzeri olumsuz durumlarla bağdaştırılmaktadır. Yaşlılık; sağlık, ekonomik, psikolojik, beslenme, barınma, bakım, uyum, dışlanma ve ayrımcılık sorunları ile karşı karşıya kalınan bir yaşam dönemidir. Bu noktada, yaşlıların istihdam, kariyer, boş zaman geçirme, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimi, bakımı gibi konularda sosyal politika düzenlemeleri ve hizmet modellerine ihtiyaçları artmaktadır (Buz, 2015). Yaşlılara verilen hizmetlere ilişkin olumsuz bakış açıları ve önyargılar, yaşlılara sunulan hizmetlerin kalitesini de önemli ölçüde etkilemektedir.

Fiziksel ve psikolojik yeti kayıplarının yanı sıra üretkenlik kaybı gibi nedenlerle yaşlılar kolaylıkla dezavantajlı gruplar arasında yer alabilmektedir (Kahraman, 2016). Yapılacak çalışmalarda, düzenlemeler ve hizmet modellerinin geliştirilmesi için yaşlılık dönemine ilişkin yanlış kabullerin ve kalıp yargıların olmaması gerekmektedir (Buz, 2015).

İnsanın en temel yaşam haklarından birisi de, aile ortamı içinde yaşlanması ve yaşlılığını sürdürmesidir. Çekirdek ailenin yaygınlaşması, giderek yaşlı kuşağın reddedilmesine yol açmaktadır. Sonuçta, yalnızlık kaçınılmaz bir durum olarak yaşlının karşısına çıkmaktadır (Şahin, 2011). Bu bağlamda yaşlılara sunulan hizmetlerden biri huzurevleridir.

Huzurevi; ihtiyacı olan yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir (2828 Kanunu). Ancak huzurevi gibi kurum bakım hizmet modeli toplumda çoğu zaman olumsuzluk

¹ Kübra Arslan, Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kbraarslann@gmail.com

² Hande Şahin, Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, hande_k1979@yahoo.com

³ Sibel Erkal, Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, erkalsibel@hotmail.com

olarak algılanmakta ve toplum genelinde huzurevine karşı bir direnç gelişebilmektedir. Bu direncin kırılması yapılan çalışmalar ile mümkün olacaktır. Literatür incelendiğinde; çalışmaların genellikle üniversite ve lise öğrencileri odağında gerçekleştirildiği görülmektedir. Ortaokul öğrencilerinin huzurevlerine karşı görüş, tutum ve farkındalıklarının belirlenmesi bu kapsamda önem taşımaktadır. Kişiliğin oluşmaya başladığı bu yaş döneminde, yaşlılık ve huzurevine karşı bilinçlendirme ve farkındalık çalışmaları çoğu zaman olumsuz algılanan huzurevlerinin statüsünün iyileştirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin huzurevi algısını ve sosyo-demografik özelliklerin huzurevi algısı üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu araştırma genel tarama modellerinden, nicel tarama modeli kapsamında ele alınan ilişkisel bir araştırmadır. Araştırmada verilen istatistikler işleme tabi tutulup, yüzdelik ve sıklık tabloları oluşturulmuş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırma, Kırıkkale il merkezinde bulunan rastgele örnekleme yoluyla seçilen bir ortaokulun 5., 6., 7. ve 8. sınıflarına devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 287 öğrenci üzerinde yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması

Çalışmada, veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmış olup araştırmacılar tarafından araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanmış olan bir “Soru Kağıdı” kullanılmıştır. Soru kağıdının ilk bölümünde; ortaokul öğrencilerinin bazı sosyo-demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, sınıf, ailenin aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim durumu, anne-babanın birliktelik durumu) ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise; öğrencilerin huzurevi algısını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından literatür taranarak hazırlanan “Katılıyorum”, “Fikrim Yok” ve “Katılmıyorum” şeklinde 3'lü likert sorular yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS paket programı kullanılarak yüzde ve frekans değerlerinin yanı sıra Ki-kare analizine tabi tutulmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur. Örneklem grubunu oluşturan 287 öğrencinin %50.2'si kızlardan, %49.8'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Öğrenciler arasında 8. Sınıfta öğrenim görenler (%33.1), ailesinin geliri giderini fazlasıyla karşılayanlar (%69.3), anne-babası lise mezunu olanlar (anne %40.1, baba %49.8), anne-babası sağ ve birlikte olanlar (%86.4), evinde yaşlı ile birlikte yaşamayanlar (%82.2) önde gelmektedir.

Tablo 1: Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin dağılımı

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	144	50.2
	Erkek	143	49.8
Sınıf	5	61	21.3
	6	66	23.0
	7	65	22.6
	8	95	33.1
Gelir Düzeyi	Gelir gideri fazlasıyla karşılıyor	199	69.3
	Gelir gider ile eşit	18	6.3
	Gelir gideri karşılamıyor	70	24.4
Anne eğitim durumu	İlköğrenim ve altı	29	10.1
	Ortaöğrenim	81	28.2
	Lise	115	40.1
	Üniversite	49	17.1
	Lisans üstü	13	4.5
Baba eğitim durumu	İlköğrenim ve altı	17	5.9
	Ortaöğrenim	37	12.9
	Lise	143	49.8
	Üniversite	66	23.0
	Lisans üstü	424	8.4
Anne-baba birliktelik durumu	İkisi de sağ ve birlikte	248	86.4
	İkisi de sağ ve ayrı	31	10.8
	Anne sağ, baba ölü	6	2.1
	Anne ölü, baba sağ	2	0.7

Birlikte yaşanan yaşlı	Var	51	17.8
	Yok	236	82.2
Toplam		287	100.0

Araştırmaya alınan ortaokul öğrencilerinin huzurevi ile ilgili sorulara verilen yanıtları Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre ortaokul öğrencileri arasında “Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır” (%65.2), “Bana göre huzurevleri gereksizdir” (%58.5), “Anne-babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır” (%82.2), “Huzurevinde kalan yaşlılar çocukları tarafından istenmeyen yaşlılardır” (%45.3), “Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır” (%52.6) ve “Yaşlanınca huzurevinde kalmak isterim” (%78.0) ifadelerine “Katılmıyorum” cevabı verenler çoğunlukta. Öğrenciler arasında “Tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır” (%76.3) ve “Yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır” (%50.2) ifadelerine “Katılıyorum” cevabını verenler önde gelmektedir. Buna karşın “Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur” (%54.4), “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” (%47.4) ve “Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum” (%55.1) ifadelerine ise “Fikrim yok” cevabını verenler daha fazla orandadır.

Tablo 2: Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin dağılımı

Maddeler	Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%
Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır.	43	15.0	57	19.9	187	65.2
Bana göre huzurevleri gereksizdir.	30	10.5	89	31.0	168	58.5
Tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır.	219	76.3	47	16.4	21	7.3
Anne-babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır.	11	3.8	40	13.9	236	82.2
Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur.	24	8.4	155	54.4	108	37.6
Huzurevinde kalan yaşlılar çocukları tarafından istenmeyen yaşlılardır.	66	23.0	91	31.7	130	45.3
Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır.	28	9.8	108	37.6	151	52.6
Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir.	53	18.5	136	47.4	98	34.1

Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum.	92	32.1	158	55.1	37	12.9
Yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır.	144	50.2	116	40.4	27	9.4
Yaşlanınca huzurevinde kalmak isterim.	15	5.2	48	16.7	224	78.0

Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin cinsiyete göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre öğrencilerin “Bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Huzurevlerinin gereksiz olduğu fikrine katılmayanlar her iki cinsiyette de çoğunluktadır. Ayrıca huzurevinde kalan yaşlıların mutlu olma durumları ve ülkemizdeki huzur evi sayısının yetersizliği konusunda fikri olmayanlar ise; her iki cinsiyette de ilk sıradadır.

Tablo 3. Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin cinsiyete göre dağılımı

Bana göre huzurevleri gereksizdir				
Cinsiyet	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
Kız	13	36	95	144
	9.0	25.0	66.0	100.0
Erkek	17	53	73	143
	11.9	37.1	51.0	100.0
Ki-Kare: 6.658 p=.036*				
Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir				
Cinsiyet	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
Kız	21	63	60	144
	14.6	43.8	41.7	100.0
Erkek	32	73	38	143
	22.4	51.0	26.6	100.0
Ki-Kare: 7.954 p=.019 *				
Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum				
Cinsiyet	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
Kız	62	64	18	144
	43.1	44.4	12.5	100.0
Erkek	30	94	19	143
	21.0	65.7	13.3	100.0
Ki-Kare: 16.850 p=.000 *				

Araştırmaya katılan öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin sınıf değişkenine göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre öğrencilerin “Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile öğrenim gördükleri sınıf arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yaşlıların huzurevinde bakılması gerektiği fikrine katılmayanlar tüm sınıf düzeylerinde çoğunluktadır. Ayrıca 5., 7. ve 8. Sınıfta öğrenim görenler “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine fikirlerinin olmadığını ilk sırada belirtirken, 6. Sınıfta öğrenim görenlerde bu ifadeye katılmadıklarını belirtenler önde gelmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin sınıfa göre dağılımı

Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır				
Sınıf	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
5	15	13	33	61
	24.6	21.3	54.1	100.0
6	14	9	43	66
	21.2	13.6	65.2	100.0
7	6	16	43	65
	9.2	24.6	66.2	100.0
8	8	19	68	95
	8.4	20.0	71.6	100.0
Ki-Kare: 13.482 $p=.036^*$				
Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir				
Sınıf	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
5	11	36	14	61
	18.0	59.0	23.0	100.0
6	13	24	29	66
	19.7	36.4	43.9	100.0
7	15	34	16	65
	23.1	52.3	24.6	100.0
8	14	42	39	95
	14.7	44.2	41.1	100.0
Ki-Kare: 12.641 $p=.049^*$				

Araştırmada öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin anne öğrenim düzeyine göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre öğrencilerin “bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tüm öğrenim düzeylerinde “Bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine katılmayanlar ilk sıradadır. Ayrıca annesi ilköğretim ve altı, lisansüstü öğrenim görenler “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılmadığını

belirtirken, annesi ortaöğretim, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerde fikrinin olmadığını belirtenler önde gelmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin anne eğitim düzeyine göre dağılımı

Bana göre huzurevleri gereksizdir				
Anne eğitim	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
İlköğretim ve altı	2	7	20	29
	6.9	24.1	69.0	100.0
Ortaöğretim	6	30	45	81
	7.4	37.0	55.6	100.0
Lise	10	37	68	115
	8.7	32.2	59.1	100.0
Üniversite	7	14	28	49
	14.3	28.6	57.1	100.0
Lisansüstü	5	1	7	13
	38.5	7.7	53.8	100.0
Ki-Kare: 16.402 p=.037*				
Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir				
Anne eğitim	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Toplam
İlköğretim ve altı	6	11	12	29
	20.7	37.9	41.4	100.0
Ortaöğretim	14	41	26	81
	17.3	50.6	32.1	100.0
Lise	17	64	34	115
	14.8	55.6	29.6	100.0
Üniversite	15	18	16	49
	30.6	36.7	32.7	100.0
Lisansüstü	1	2	10	13
	7.7	15.4	76.9	100.0
Ki-Kare: 20.331 p=.009 *				

Ayrıca araştırma kapsamına alınan ortaokul öğrencilerinin “Anne-babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır” ifadesine katılım düzeyleri ile birlikte yaşanan yaşlı olup olmaması arasında, “Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır” ifadesine katılım düzeyleri ile ailenin aylık gelir düzeyi arasında, “Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılım düzeyleri ile daha önceden huzurevi ziyaretinde bulunup bulunmama durumları arasında anlamlı ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$).

TARTIŞMA

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun giderek arttığı gerçeği ve yaşlılık konusundaki sosyal değişim, yeni bakış açılarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birisi de huzurevinde yaşamaya ilişkin olumlu tutumların geliştirilebilmesidir. Bu bağlamda yetişkinler yetişkinliğin sonlarından itibaren kendilerini yaşlılık dönemine hazırlamalı, yaşlılıkta bakım ve nerede yaşanacağı konusunda bireylere eğitim verilmelidir. Yetişkinlere ve yaşlılara yönelik olarak huzurevleri tanıtılmalı, bireylerin huzurevlerini ziyaret etmeleri ve huzurevi ortamını görmeleri sağlanmalıdır. Böylece bu yetişkinler yaşlandığı zaman belki de huzurevinde yaşamaya olumsuz olarak bakmayacaktır (Arpacı ve Ersoy, 2009).

Araştırmamızda çalışmaya katılan ortaokul öğrencilerinin huzurevi algıları incelendiğinde; “Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır” (%65.2), “Bana göre huzurevleri gereksizdir” (%58.5), “Anne-babam yaşlandığında huzurevinde kalmalıdır” (%82.2), “Huzurevinde kalan yaşlılar çocukları tarafından istenmeyen yaşlılardır” (%45.3), “Fakir olan yaşlılar huzurevinde kalır” (%52.6) ve “Yaşlanınca huzurevinde kalmak isterim” (%78.0) ifadelerine “Katılmıyorum” cevabı verenler yüksek orandadır. Bu sonuç gençlerin sahip olduğu kültürel ve geleneksel değerlerine bağlı olmalarının doğal bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Yaşlıya yönelik olumlu algılara sahip olma Türk kültüründe yaşlının konumu, saygı duyulan bir kişilik olması, yaşlıya hizmetin önemli kabul edilmesi gibi değerlerin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır ve öğrencilerin yaşlı ile ilgili algılarının toplumun bir öğretisi olarak karşımıza çıktığı düşünülmektedir (Soyuer, vd. 2010). Modernleşme ve kentleşme sosyal süreçlerinin etkinliği dikkate alındığında; yaşlı bireylere hizmet veren huzurevi gibi kurumların sayısının arttığı görülse de aile yanında bakım anlayışı gerek yaşlılar, gerekse yetişkin evlatlar tarafından dile getirilen bir durum olarak saptanmıştır (Şenol ve Erdem, 2017). Nitekim Yıldız’ın (2018) çalışmasında katılımcıların, yaşlıların huzurevinde bakım alması fikrine uzak oldukları ve yaşlılara kendi evlerinde bakım verilmesi konusuna daha yakın oldukları dolayısıyla huzurevlerini onaylamadıkları, “Yaşlılara evde bakılması gerektiğini düşünüyorum.” ve “Ebeveynlerim (anne-baba) yaşlandığında huzurevi bakımına verebilirim.” soruları birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların yüzde 89’unun yaşlıların evde bakılması gerektiğini ifade ettiği belirtilmiştir.

Öğrenciler arasında “Tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır” (%76.3) ve “Yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır” (%50.2) ifadelerine “Katılıyorum” cevabını verenler önde gelmektedir. Buna karşın “Huzurevinde kalan yaşlılar daha mutludur” (%54.4), “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” (%47.4) ve “Ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum” (%55.1) ifadelerine ise “Fikrim yok” cevabını verenler daha fazla orandadır. Bu sonuç, öğrencilerin Huzurevlerinin sayısı, huzurevlerinin genel durumu ve memnuniyet konusunda yeterince bilgilerinin olmaması nedeniyle “fikrim yok” yanıtını verdikleri söylenebilir. Bu konuda öğrencileri ve toplumu bilgilendirecek programların yapılması, huzurevlerine ziyaretlerin yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadeleri cinsiyete göre incelendiğinde; öğrencilerin “Bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Huzurevlerinin

gereksiz olduğu fikrine “katılmayanlar” her iki cinsiyette de çoğunluktadır. Ayrıca huzurevinde kalan yaşlıların mutlu olma durumları ve ülkemizdeki “huzur evi sayısının yetersizliği” konusunda fikri olmayanlar ise; her iki cinsiyette de ilk sıradadır. Bu sonuç her iki cinsiyette de Huzurevlerinin var olmasının gerekli olduğunu düşünenlerin yarısından fazla olduğu söylenebilir. Şenol ve Erdem’in (2017) çalışmasında kadınların yaşları küçüldükçe huzurevi algılarının yaşlı kadınlar kadar olumsuz olmadığı, istemeseler de şartlar kendilerini zorladığında huzurevine gitmeyi tercih edebilecekleri belirtilmiş ve huzurevi ile ilgili olarak bilgilendirilmeye ihtiyaçlarının olduğu ancak bu bilgilendirilme ile algının olumluya dönüştürülebileceği vurgulanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin sınıf değişkenine göre incelendiğinde; öğrencilerin “Yaşlılar huzurevinde bakılmalıdır” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile öğrenim gördükleri sınıf arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Yaşlıların huzurevinde bakılması gerektiği fikrine “katılmayanlar” tüm sınıf düzeylerinde çoğunluktadır. Bu sonuç, ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeyi farkı olmaksızın yarısından fazlasının yaşlıların huzurevinde bakılmasına karşı olumlu bakmadıkları söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin huzurevi algılarına ilişkin bazı ifadelerinin anne öğrenim düzeyine göre incelendiğinde; öğrencilerin “bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine katılım düzeyleri ve “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine katılım düzeyleri ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Tüm öğrenim düzeylerinde “Bana göre huzurevleri gereksizdir” ifadesine “katılmayanlar” ilk sıradadır. Ayrıca annesi ilköğretim ve altı, lisansüstü öğrenim görenler “Huzurevinde kalan yaşlılar mutlu değildir” ifadesine “katılmadığını” belirtirken, annesi ortaöğretim, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerde fikrinin olmadığını belirtenler önde gelmektedir. Bu sonuç tüm öğrenim düzeylerinde de huzurevlerinin gerekli olduğunu düşünenlerin yarısından fazla olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda;

-Araştırmaya katılan öğrenciler arasında “tüm huzurevleri ücretsiz olmalıdır”, “ülkemizde huzurevi sayısının yetersiz olduğunu düşünüyorum”, “yaşlılara huzurevinde iyi bakılmaktadır” ifadelerine fikrinin olmadığını belirtenler en yüksek oranlardadır.

-Yaşlanınca huzurevinde kalmak isteyen öğrencilerin oranı %5.2’ iken, anne ve babasının yaşlanınca huzurevinde kalması gerektiğini belirtenlerin oranı ise %3.8’dir.

-Öğrencilerin huzurevi algıları ile cinsiyet, sınıf, anne eğitim düzeyi ve daha önceden huzurevi ziyaretinde bulunma durumları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre;

-En başta kreş ve anaokullarından başlayarak yaşlıların, yaşlı bakımının anlam ve önemine vurgu yapılması yeni nesillerin bu değerlere önem vererek yetiştirilmesi,

- Artan yaşlı nüfusun kendisini en mutlu edeceği yerlerde yaşamalarının desteklenmesi, Yaşlı birey ailesi ile birlikte yaşadığı zaman daha mutlu olacağını hissediyorsa bunun sağlanması, ailede yaşlılara sevgi ve saygı ortamının korunması,
- Huzurevleri hakkında yeterli bilgileri olmayan öğrencilerin huzurevleri hakkında bilgilendirilmelerinin sağlanması, bu konuda “sosyal sorumluluk projelerinin” hazırlanması,
- Düzenli aralıklarla öğrencilere huzurevlerine gezilerin planlanması böylece ortamın daha rahat değerlendirilebilmesi,
- Medya aracılığıyla Huzurevlerini tanıtıcı programların yapılması,
- Konu ile ilgili farklı öğrenci grupları ile de çalışmaların yapılarak sonuçlarının karşılaştırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, [http://www.mevzuat.gov.tr/](http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf) MevzuatMetin /1.5. 2828. pdf, Erişim tarihi:25.03.2019.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278.
- Danış, M.Z. & Kara, H.Z. (2017). Üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 221-233.
- Dinçer, Y., Usta, E. & Bulduk, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin gözüyle yaşlılık nasıl algılanıyor? *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(1), 26-38.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu*. Şafak Matbaacılık Ltd.Şti, Ankara.
- Kahraman, L. (2016). *Yaşlılara ilişkin "sosyal dışlanma"yı önleyici politikaların geliştirilmesi*. (Ed. V. Kalınkara). Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2. (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (s.127-140).
- Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Onur, B. (2017). *Gelişim psikolojisi (Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdemir, Ö. & Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. *Güllane Tıp Dergisi*, 56, 128-131.
- Şenol, D. & Erdem, S. (2017). Yaşlılık ve yaşlı kadınlarda huzurevi algısı: Nitel bir çalışma. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 32-50.
- Soyuer, F., Ünalın, D. & Elmalı, F. (2010). Sağlık Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı demografik değişkenlerle ilişkisi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi*, 3(2), 20-25.
- Yıldız, M. (2018). *Lise Öğrencilerinde yaşlı ve huzurevi algısı:İstanbul örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Çevresel Duyarlılıklarının Belirlenmesi

Kübra ARSLAN¹

Hande ŞAHİN²

GİRİŞ

Çevre, tüm canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortamdır (Başal, 2005). Çevre, canlıların yaşamsal faaliyetlerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içerisinde buldukları yaşam ortamı olarak da tanımlanmaktadır (Bilge, 2015). İnsan, çevre ve toplum birbirleriyle çok sıkı ilişki içinde olan kavramlardır. Çünkü çevre, etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlediğimiz iç dünyamızla yoğurduğumuz ve aynı zamanda kendimizi gerçekleştirdiğimiz yani biz olduğumuz yerdir (Kavruk, 2002).

Günümüzde çevre sorunları artık bir bölgeyi veya ulusları değil, yeryüzünün her yerinin etkilemesine neden olmaktadır. Daha önceleri çevresel kirlenme olarak adlandırılan gün geçtikçe dünyanın her yerinde etkisi hissedilen çevre sorunları küreselleşmiştir. Bu yüzden günümüzde yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre sorunlarının küreselleşmesi, tüm canlılar için en büyük tehdit oluşturmaktadır (Baykal ve Baykal, 2008). Bu sorunların en belirgin örnekleri sera etkisi, ozon tabakasının incilmesi, denizlerin kirlenmesi, iklim değişiklikleri, canlı türlerinin yok olması, asit yağmurlarıdır (Aktepe, 2009).

Çevre sorunlarına karşı alınacak önlemlere yönelik arayış ve girişimler 1960'lı yıllardan başlayarak hem ülkelerin gündemlerini, hem de küresel düzeydeki çevre politikalarının belirlenmesinde etkisini göstermiştir. Birleşmiş Milletler, AGİT, OECD, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, bünyelerinde çevreden kaynaklanan sorunlarla ilgili bölümler oluşturarak çevre sorunlarının çözümü için politikalar oluşturmaya başlamışlardır. 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ile çevre eğitimi uluslararası, küresel bir boyut kazanmıştır. Konferans bildirgesindeki “insanlık şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir.” ifadesiyle dikkatler insanların çevrelerine dönük tutum ve davranışlarına çekilmiştir (Bilge, 2015).

Çevre sorunlarının çözülmesi, insanların sorunları algılaması ve risklerin farkında olması ile aşılabilir (Vaizoğlu vd., 2005). Aynı zamanda çevre sorunları ancak davranışların değişmesiyle çözülebilir. Davranışların değişmesi de tutum, bilgi ve değer yargılarının değişmesini gerektirir. Bütün bunların sağlanması ise çevre eğitimi ile mümkündür (Buhan, 2006). . Çevreden kaynaklanan sorunlar

¹ Kübra Arslan, Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kbraarslan@gmail.com

² Hande Şahin, Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, hande_k1979@yahoo.com

ile mücadelede en etkili ve kalıcı çözüm çevreye karşı sorumlu bireyler yetiştirmektir (Tamam, 2017). Ancak bilinçli ve duyarlı toplumlarla çevre sorunlarının önüne geçilebileceği açıktır.

Yaşanabilir bir çevre, toplumları oluşturan bireylerin çevresel farkındalıklarının ve çevreye yönelik tedbir almalarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Toplumda çevresel farkındalık yaratma ve geliştirme ve herkesi yaşadığı çevreyi korumaya teşvik etme, çevresel sorunların çözümü için önemli bir adım niteliğindedir (Tunç vd., 2012). Bireyin çevreyle ilgili konularda duyarlılık kazanması ve gelecek kuşaklara temiz bir çevre bırakmasının sağlanması gerekmektedir.

Toplumun en duyarlı kesimi olarak kabul edilen üniversitede eğitim gören öğrencilerden yola çıkılarak; “acaba sosyal hizmet bölümü öğrencileri çevreye karşı duyarlı mı?” sorusunun cevabının araştırılması bu çalışmanın amacı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin çevreye karşı duyarlılıklarının belirlenmesi ve bireysel özelliklerine göre karşılaştırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü’nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 2018-2019 eğitim-öğretim yılında bu bölümde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden yüz elli 1. 2. 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü’nde okuyan öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının belirlendiği çalışmanın anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. Anket formunun ilk bölümünde; öğrencilerin yaş, cinsiyet, okudukları sınıf, aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ile ilgili demografik bilgilere ilişkin sorular, ikinci bölümde çevre ile ilgili üniversitede ders alma durumu, çevresel bir kuruluşa üye olup olmama ve çevreye karşı bakış açısı ile ilgili çevreye ilişkin sorular, üçüncü bölümde ise Özdemir ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilmiş olan “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” yer almaktadır.

Çevresel Duyarlılık Ölçeği: Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına ilişkin duyarlılıklarını belirlemek amacıyla “1=kesinlikle katılıyorum, 2=katılıyorum, 3=kararsızım, 4=katılmıyorum ve 5=kesinlikle katılmıyorum” şeklinde 5’li likert derecelendirmeye sahip 16 sorudan oluşmaktadır. Her bir öğrencinin tüm önermeler için aldığı puanlar toplandığında elde edilen puan ne kadar yüksek ise o kadar çevre sorunlarına karşı duyarlı olduğu düşünülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada, öğrencilerin demografik özellikleri frekans ve yüzde dağılımları ile verilmiş olup üniversite öğrencilerinin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği”nde yer alan her bir madde yüzde dağılımlarının yanı sıra aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile betimlenmiştir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin alt ölçek maddeleri ile demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasında homojen

değişkenlerde iki grup için t testi ikiden daha fazla grup için ANOVA, heterojen değişkenler için ise ikiden fazla gruplarda Kruskal Wallis kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya alınan öğrencilerin demografik özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Grup	f	%
Yaş	17-19	86	55.5
	21-24	69	44.5
Cinsiyet	Kız	110	71.0
	Erkek	45	29.0
Sınıf	1	50	32.3
	2	47	30.3
	3	37	23.9
	4	21	13.5
Gelir	Düşük	27	17.4
	Orta	92	59.4
	Yüksek	36	23.2
Anne eğitim düzeyi	İlköğretim ve altı	67	43.2
	Orta öğrenim	41	26.5
	Lise	37	23.9
	Üniversite ve üstü	10	6.4
Baba eğitim düzeyi	İlköğretim ve altı	44	28.4
	Orta öğrenim	45	29.0
	Lise	31	20.0
	Üniversite ve üstü	35	22.6
Toplam		155	100.0

Tablo 1’e göre; araştırmaya alınan üniversite öğrencilerinin %55.5’i 17-19 yaş arasında iken %44.5’i 21-24 yaş arasındadır. Araştırma örnekleminin %71’ini kızlar oluştururken %29’unu erkekler oluşturmaktadır. Öğrenciler arasında; birinci sınıfta okuyanlar (%32.3), ailesi orta gelir düzeyinde bulunanlar (%59.4), annesi ilköğretim ve altı (%43.2), babası ortaöğretim (%29.0) mezunu olanlar önde gelmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin çevre ile ilgili özelliklerine göre dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya alınan öğrencilerin çevre ile ilgili özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Grup	f	%
Çevre ile ilgili ders alma	Evet	51	32.9
	Hayır	104	67.1
Çevre ile ilgili kuruluşa üyelik	Evet	13	8.4
	Hayır	142	91.6
Çevreye karşı bakış açısı	Yapılması gerekenleri biliyor ve dikkat ediyor	144	92.9
	Yapılması gerekenleri biliyor ancak dikkat etmiyor	11	7.1
Toplam		155	100.0

Tablo 2'ye göre araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yarısından fazlasının (%67.1) üniversitede çevre ile ilgili herhangi bir ders almadığı, büyük bir kısmının (%91.6) çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olmadığı ve büyük çoğunluğunun (%92.9) çevre ile ilgili yapılması gerekenleri bilerek bu konuya dikkat ettiği belirlenmiştir.

Araştırmaya alınan öğrencilerin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği”nden almış oldukları toplam puanlara ait betimsel istatistikler Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya alınan öğrencilerin ölçekten almış oldukları toplam puanlara ait betimsel istatistikler

<i>N</i>	\bar{x}	<i>Mod</i>	<i>Medyan</i>	<i>S.S</i>	<i>En düşük puan</i>	<i>En yüksek puan</i>
155	48.3161	56.00	51.00	11.57177	16.00	80.00

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği”nden almış oldukları toplam puan ortalamalarının $\bar{x}=48.3161$ olduğu görülmektedir. Yüksek puan bireyin, çevre duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'te üniversite öğrencilerinin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” puanlarının yaşa, cinsiyete, üniversitede çevre ile ilgili ders alma, çevre ile ilgili kuruluşa üye olma durumuna ve çevreye karşı bakış açısına göre karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya alınan öğrencilerin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” puanlarının yaşa, cinsiyete, çevre ile ilgili ders alma, çevre ile ilgili kuruluşa üye olma durumuna ve çevreye karşı bakış açısı değişkenlerine göre karşılaştırılması

Değişken		N	Ort.	SS	t	p
Yaş	17-19	86	47.1977	12.24247	1.347	.041*
	21-24	69	49.7101	10.59981		
Cinsiyet	Kız	110	51.0455	9.89522	4.926	.000*
	Erkek	45	41.6444	12.72641		
Çevre ile ilgili ders alma	Evet	51	48.9216	10.19185	.455	.065
	Hayır	104	48.0192	12.22760		

* $p < 0.05$

Araştırmaya alınan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşları ile çevresel duyarlılıkları arasında farklılık belirlenmiştir ($p < 0.05$). Öğrencilerin yaşları arttıkça çevresel duyarlılıkları da artmaktadır. Aynı şekilde sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin cinsiyetleri ile çevresel duyarlılıkları arasında bir fark belirlenmiştir ($p < 0.05$). Buna göre kız öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin üniversitede çevre ile ilgili herhangi bir ders alma durumları ve çevresel bir kuruluşa üye olma durumları ile çevresel duyarlılıkları arasında farklılık bulunmamasına rağmen üniversitede çevre ile ilgili ders alan ve bir çevre kuruluşuna üye olan öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre; Sosyal hizmet öğrencilerinin çevreye karşı bakış açısı ile çevresel duyarlılıkları arasında bir fark saptanmamıştır ($p > 0.05$). Buna karşın çevre ile ilgili yapılması gerekenleri bilen ve buna dikkat eden öğrencilerin çevresel duyarlılıkları yapılması gerekenleri bilen ancak buna dikkat etmeyenler yüksek bulunmuştur.

Sosyal hizmet öğrencilerinin ölçekten almış oldukları toplam puanların sınıf, aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırılması Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya alınan öğrencilerin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” puanlarının sınıf, aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre ANOVA ve Kruskal Wallis karşılaştırılması

Değişken		N	Ort.	SS	F	p
Sınıf	1	50	46.1600	13.85399	2.360	.074
	2	47	46.9149	11.73036		
	3	37	52.1892	7.11742		
	4	21	49.7619	10.34362		
Aylık gelir	Düşük	27	47.4074	12.41977	.121	.886
	Orta	92	48.6413	10.98208		
	Yüksek	36	48.1667	12.62250		
Baba eğitim düzeyi	İlköğrenim ve altı	44	48.4318	10.76687	1.707	.168
	Ortaöğrenim	45	48.1333	13.01153		
	Lise	31	44.9677	12.56844		
	Üniversite	35	51.3714	9.02964		
Değişken		N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Anne eğitim düzeyi	İlköğrenim ve altı	67	76.37	3	.438	.932
	Ortaöğrenim	41	81.17			
	Lise	37	78.82			
	Üniversite	10	72.85			

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf, aylık gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ile çevresel duyarlılıkları arasında bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Birinci sınıfta öğrenim gören, düşük gelir düzeyine sahip, annesi ilköğrenim ve altı, babası ortaöğrenim gören öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının diğer gruptaki öğrencilere göre daha az olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Araştırmaya alınan üniversite öğrencilerinin %55.5'i 17-19 yaş arasında iken %44.5'i 21-24 yaş arasındadır. Araştırma örnekleminin %71'ini kızlar oluştururken %29'unu erkekler oluşturmaktadır. Öğrenciler arasında; birinci sınıfta okuyanlar (%32.3), ailesi orta gelir düzeyinde bulunanlar (%59.4), annesi ilköğretim ve altı (%43.2), babası ortaöğretim (%29.0) mezunu olanlar önde gelmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yarısından fazlasının (%67.1) üniversitede çevre ile ilgili herhangi bir ders almadığı, büyük bir kısmının (%91.6) çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olmadığı ve büyük çoğunluğunun (%92.9) çevre ile ilgili yapılması gerekenleri bilerek bu konuya dikkat ettiği belirlenmiştir. Sayan (2013) yaptığı çalışmada, öğrencilerin sadece %6,9'unun bir çevre kuruluşuna üye olduğu belirtmiştir. Benzer bir çalışmada öğrencilerin sadece %0,03'ünün çevre derneğine üye olduğu belirtilmiştir (Yurtseven vd., 2010). □ Tamam vd. (2017)'nin Tıp Fakültesi öğrencilerine yönelik yaptıkları çevresel farkındalık çalışmasında, herhangi bir çevre kuruluşuna üyelik

sorusuna karşılık %92,2'si hayır cevabı vermişlerdir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu olup; çevreyle ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının ulaşamadığı veya tanıtlamadığı sonucunu vermektedir.

Öğrencilerin “Çevresel Duyarlılık Ölçeği”nden almış oldukları toplam puan ortalamalarının $\bar{x}=48.3161$ olduğu görülmektedir. Yüksek puan bireyin, çevre duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puanın 16, en yüksek puanın 80 olduğu göz önüne alındığında öğrencilerin çevre duyarlılıklarının ortalamasının üzerinde olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmaya alınan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşları ile çevresel duyarlılıkları arasında farklılık belirlenmiştir ($p<0.05$). Öğrencilerin yaşları arttıkça çevresel duyarlılıkları da artmaktadır. Erol ve Gezer (2006)'ın öğretmen adaylarında yaptıkları çalışmada; 22 yaş ve üzeri öğrencilerin, 21 yaş ve altındakilere göre çevreye yönelik tutumları daha yüksek bulunmuştur. Erol (2005)'un çalışmasında da benzer şekilde; öğrencilerin yaşları arttıkça çevreye yönelik tutumlarında da olumlu yönde bir artış olduğu görülmektedir.

Aynı şekilde sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin cinsiyetleri ile çevresel duyarlılıkları arasında bir fark belirlenmiştir ($p<0.05$). Buna göre kız öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu konuda yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir (Yılmaz vd., 2004; Ekici, 2005.; Alp v., 2006; Sadık ve Sarı, 2007; Gökçe vd., 2006; Sarkar, 2011). Ateş (2015)'in çalışmasında, kadınların, erkeklere oranla, küresel iklim değişikliğinin büyük ölçüde insan faaliyetlerinden kaynaklandığına ve insanlar ve doğal çevre için olumsuz ve ciddi sonuçlar doğuracağına ilişkin daha güçlü inanç taşıdıkları sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin üniversitede çevre ile ilgili herhangi bir ders alma durumları ve çevresel bir kuruluşa üye olma durumları ile çevresel duyarlılıkları arasında farklılık bulunmamasına rağmen üniversitede çevre ile ilgili ders alan ve bir çevre kuruluşuna üye olan öğrencilerin çevresel duyarlılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çevre ve çevre eğitimi ile ilgili daha önce yapılan bütün araştırmalarda çevre eğitiminin önemi vurgulanmıştır ve önceki çalışmalar bu araştırmanın çevre eğitimi konusundaki bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan Mann Whitney U testi sonucuna göre; Sosyal hizmet öğrencilerinin çevreye karşı bakış açısı ile çevresel duyarlılıkları arasında bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Buna karşın çevre ile ilgili yapılması gerekenleri bilen ve buna dikkat eden öğrencilerin çevresel duyarlılıkları yapılması gerekenleri bilen ancak buna dikkat etmeyenler yüksek bulunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin çevreye karşı duyarlılıklarının ortalamasının üzerinde olduğu ve duyarlılıklarının yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$).

Üniversitelerde çevreye duyarlı bireyler yetiştirilebilmesi için, öncelikle öğrencilerin mevcut çevreye yönelik bilgi, bilinç ve tutum düzeylerinin belirlenmesi ve daha sonra bunların geliştirilmesi

için hangi önlemlerin alınacağı konusu büyük önem taşımaktadır. Çevremizin yaşanabilir bir halde tutulması ve gelecek nesillere bırakılması ancak çevre duyarlılığı ile mümkündür.

Üniversitelerde çevre ve çevre sorunlarına ilgi uyandırabilmek için çevre konusunda konferans, panel, seminer gibi faaliyetler düzenlenmelidir. Ayrıca öğrenciler ile doğa gezileri ve ağaç dikim faaliyetleri gibi etkinlikler yapılarak öğrencilerin ağaç ve çevre bilinci kazanmalarına katkı sağlanabilir.

Çevre eğitimi okulların yanı sıra sivil toplum örgütlerince de verilmeli ve her yaştan insanın çevresel duyarlılık kazanması sağlanmalıdır.

Çevre ile ilgili çalışmaların boyutları genişletilmeli, insanlık için tüm canlılar için ve daha yaşanabilir bir dünya için çevre konusunda yapılacak çalışma sayısı arttırılmalıdır. [1]

KAYNAKÇA

Aktepe, S. & Girgin, S. (2009). İlköğretimde eko-okullar ve klasik okulların çevre eğitimi açısından karşılaştırılması. *İlköğretim Online Dergisi*, 8(2), 401-414.

Alp, E., Ertepinar, H., Tekkaya, C. & Yılmaz, A. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutum ve bilgileri üzerine bir çalışma*, 7. Ulusal Fen ve Matematik Eğitimi Kongresi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ateş, D. (2015). *The role of future time perspective, environmental attitudes, perceived knowledge, self-efficacy of cooperation and gender in predicting university students' beliefs and behavioral intention about global climate change*. A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical Al University.

Başal, H.A. (2005). *Çocuklarda çevre bilinci ve duyarlılığın geliştirilmesi*. I.Ulusal Erciyes Sempozyumu, Kayseri.

Baykal, H. Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünyada çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-17.

Bilge, E. (2015). *Öğrencilerin çevresel duyarlılığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Buhan, B. (2006). *Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ekici, G. (2005). Lise öğrencilerinin çevre eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 18, 71-83.

Erol, G.H. & Gezer, K. (2006). Prospective of elementary school teacher's attitude towards environment and environmental problems. *International Journal of Environmental and Science Education*. 1 (1), 65-77.

Erol, H.G. (2005). *Sınıf öğretmeliği ikinci sınıf öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. & Özden M. (2006). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452-468.

Kavruk, S. B. (2002). *Türkiye’de çevre duyarlılığının artırılmasında çevre eğitiminin rolü ve önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kiper, T. Korkut, A. & Topal, T. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıkları Üzerine Bir Araştırma, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7, 121. ^[1]_[SEP]

Özdemir O., Yıldız, A., Ocaktan, E. & Sarışen, Ö. (2004). Tıp fakültesi öğrencilerinin çevre sorunları konusundaki farkındalık ve duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(3), 117-127.

Sadık, F. & Sarı, M. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının çevre bilgisi ve çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (39), 129-141.

Sarkar, M. (2011). Secondary students environmental attitudes: the case of environmental education in Bangladesh. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.

Sayan, B. (2013). *Hemşirelik öğrencilerinin çevresel risk algısı ve çevresel tutumlarının belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Tamam, İ., Yürekli, M.V., Başaran, Ö. & Uskun, E. (2017). Tıp fakültesi öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik farkındalıkları ve çevresel tutumları, *Smyrna Tıp Dergisi Araştırma Makalesi*.

Tunç, Ö.A. Ömür, G.A. & Düren, A.Z. (2012). Çevresel farkındalık. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 227-246. ^[1]_[SEP]

Vaizoğlu, S., Altıntaş, H., Temel, F., Ahrabi, A. F., Aydoğan, D., Bostancı, S., Duran, A., Koçkesen, D., Turan, N. & Güler, Ç. (2005). Bir tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevre bilincinin değerlendirilmesi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4,4.

Yılmaz, A., Morgil, İ., Aktuğ, P. & Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin çevre, çevre kavramları ve sorunları konusundaki bilgileri ve öneriler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 156-162.

Yurtseven E. Vehid, S. Köksal, S. & Erdoğan, M.S. (2010). İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin çevresel riskler konusundaki duyarlılıkları. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 24(3), 193-199.

**Current Debates on
Social Sciences**

2

Culturel Studies

